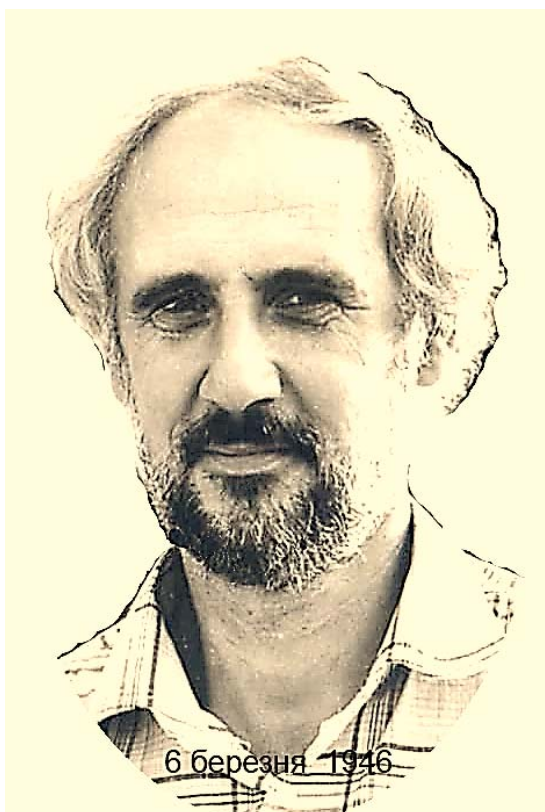

О. В. Ленський

Троїцька церква
і
родовід архітекторів Шольців

ББК 63.3 (4Укр – 4Сум)

Ленський О. В.

В книжці розповідається про родовід архітекторів Шольців і їх архітектурний спадок. Ця книжка є унікальною за використаними архівними матеріалами і найбільш достовірною з усього, що було надруковано про архітекторів Шольців. Автор дуже вдячний всім з родоводу Шольців, що надали документи і спогади.

Л 33 Ленський О. В. Троїцька церква і родовід архітекторів Шольців – Суми: Власне видавництво Ленського О. В., 2019. – 232 с. іл.

© Передрук книжки, її частин і використання у Wikipedia без згоди автора заборонений.

Ленський Олексій Васильович, 201

Вступ

*Блажен, кому в удел служенье
Искусству дали небеса,
Кому чрез труд и откровенье
Его доступны чудеса!*

Аксаков И. С.

Троїцька церква належить до видатних архітектурних пам'яток нашого міста. Перша Троїцька церква була дерев'яною і точна дата її побудови невідома. На початку XVIII ст. Нове Місце в Сумах вже було заселено. Можливо, що тоді і виникла потреба у цій церкві. Можна допустити, що вона могла бути побудована на кошти Андрія Кондратьєва, як і церква Святої Богородиці, бо і на Новому Місці теж був великий шматок землі, що належав Кондратьєвим (...да подворок на Новом Месте, на косогоре, подле семеновской солодовни мельника...). На місці Троїцького мосту тоді був млин і пивоварня козака Семенова. Можливо, що архітектура першої дерев'яної Троїцької церкви була схожою з церквою Святої Богородиці. Церква була розташована недалеко від сучасної Олександрівської гімназії. Перші документи про цю церкву відносяться до 1730 р. У 1732 р. при церкві існувала школа з двома вчителями і богадільня. Філарет (Гумілевський) свідчить, що на 1735 р. церква вже існувала. У 1730 р. церква мала 990 прихожан, а в 1850 р. – 1089.

На цьому місці церква проіснувала більше 100 років. В документі „Про устрій міст, сіл і доріг за 1823 р.” відзначалося, що вона розташовувалася на низині оточена приватними будівлями. Як і все місто вона не раз горіла і ремонтувалася.

Історія першої цегляної церкви пов'язана з прізвищами Михайла Кузьмича Лаврентьєва і Павла Михайловича Линтварьова.

В родинному архіві Линтварьових Д. П. Міллер знайшов документи, що свідчили про купівлю Кузьмою Лаврентьєвим у

Степана Івановича Кондратьєва по купчій від 10 листопада 1778 р. 16 десятин землі біля с. Баранівка за 50 крб. По купчій від 6 березня 1779 р. Лаврентьєв у Кондратьєва придбав ще 9 десятин землі, що межувала поруч з раніше придбаною землею. Продаж землі Степаном дав привід його сестрі Софії, що була в шлюбі за дійсним статським радником Бестужевим, вимагати визнати продаж недійсним, бо вона мала право першочерговості придбання цих земель. Лаврентьєв продає землю назад Кондратьєву, але 21 вересня 1781 року Кондратьєв знову продає К. Лаврентьєву, тепер вже сержанту Белевського полку все нерухоме майно в с. Баранівка. По купчій від 1 травня 1783 р. Степан Кондратьєв продав за три тисячі крб. сержанту Белевського полку К. Лаврентьєву все нерухоме майно в с. Баранівка: садибну з будівлями, орну, сінокісну, лісну землю, млин на р. Псел, а в с. Лука – три садиби і орну землю в урочищі Городище. (Відомості з книжки Козлова про Линтварьових)

У 1785 р. Лаврентьєв отримує звання прапорщика і дворянство. Після його смерті все майно переходить до двох його синів поручику Михайлу і губернському регістратору Василю Лаврентьєвим. Купча від 8 квітня 1799 р. засвідчує перехід всього майна до старшого сина. У 1825 р. землі у селах та хуторах Баранівка, Кайдашевська, Кулішів, Гамаліївський були передані по духовному заповіту від бездітного Михайла Кузьмича Лаврентьєва його рідному племіннику, поміщику Сумського повіту, титулярному раднику Павлу Михайловичу Линтварьову з зобов'язанням завершити розпочате Лаврентьєвим будівництво цегляної Троїцької церкви. За будівництво в Сумах своїм коштом в 60 тис. крб. Троїцької церкви у 1827 р. він отримав Височайше благовоління, оголошене 11 червня 1829 р. Колишній співробітник ДАСО Олександр Козлов називає затрачену суму в 60 тис. крб., а в інших джерелах гуляє цифра 17 200 сріблом. Вартість паперових, золотих і срібних грошей була різною і тому не дивно, що ці цифри можуть бути різними. Крім будівництва

храму він придбав для нього церковне спорядження і одяг для священників.

Про самого Павла Михайловича відомо наступне. Він народився 15 грудня 1792 р., хрещений у Введенській церкві сл. Лука Сумського повіту. Вступив на службу до Сумського повітового казначейства підканцеляристом 24 травня 1805 р. З 1 травня 1806 року – канцелярист, 16 січня 1808 р. – губернський реєстратор. 8 квітня 1812 р. був переведений до Слобідсько-Української палати губернського правління, а з 31 грудня 1821 р. – титулярний радник. 13 липня 1822 р. затверджений столоначальником у справах будівельної та винної експедиції. 18 липня 1824 р. призначений Сумським повітовим стряпчим. На цій посаді склав проект про збір з казенних поселян податків. Казенною палатою у 1827 р. було наказано за цим проектом проводити збір податей по всій Харківській губернії. Пізніше „... изложен им порядок в рассуждении дел по казенным волостным правлениям, которой Казенною Палатой в 1828 г. утвержден, и как действие сие отличное по должности стряпчего, поставлено по губернии в пример”.

5 серпня звільнився з посади стряпчого, бо у 1829 р., перебуваючи на посаді стряпчого, був під слідством при ревізії сенатором Горголі у Харківській губернії про зловживання при поставках у 1828 р. волів і фур для другої армії. Був разом з іншими чиновниками відданий під суд. Залишався під підозрою з внесенням запису про підсудність до формулярного списку. 13 листопада 1845 р. на прохання Харківського губернатора Долгорукого імператор повелів не вважати запис про підсудність у формулярному списку перепоною для отримання нагород, окрім відзнаки бездоганної служби. Як тоді, так і зараз всі ці закупівлі корумповані, і кожен хоче на поставках нагріти руки, але були і просто економічні причини. Великі закупки призводили до зростання ціни, а розрахунки вели за попередньою ціною. Грошей на армію, особливо під час воєн, не вистачає, і випускається велика кількість емісійних коштів, що породжує

інфляцію. В кінцевому результаті місія Горголі скінчилася провалом.

З 14 жовтня 1830 і по березень 1831 рр. Павло Михайлович попечитель 4-го відділення Сумського повіту по боротьбі з холерою. З 24 лютого 1831 р. і до 1 серпня 1834 р. – комісіонер по збору і роздачі рекрутських грошей. З 1 січня 1838 р. і до 1 січня 1841 р. – попечитель сільських хлібних запасних магазинів Сумського повіту. Ці магазини являли собою склади резервного збіжжя на випадок поганого врожаю. Кожен рік селяни мусили забирати старий хліб і завозити новий. За рік зберігання від вологи і пацюків цей хліб ставав нікому непотрібним. Селяни робили поставки до цих магазинів з великим спротивом. 16 лютого 1843 року Павло Михайлович обраний дворянством на посаду члена Сумського комітету нагляду за роздрібною торгівлею горілкою. З вересня 1844 р. – колезький асесор. Указом від 24 грудня 1847 р. звільнений з посади за хворобою з чином надвірного радника від 12 лютого 1848 р. У засіданні 24 лютого 1849 р. Правлячий Сенат вирішив подати Павла Линтварьова, разом з дітьми, до 3-ї частини родовідної книги. (Козлов)

*На передньому
плані стара
цегляна Троїцька
церква збудована у
1827 р., а за нею*

видно початок будівництва нової.

Ми не знаємо хто був архітектором проекту старої церкви і підрядчиком при виконанні робіт. У 1816 р. помер О. О. Паліцин, що був архітектором садиби Лінтварьових, зрозуміло, що він не міг виконати цей проект. Невідомо кому належала і земля на Троїцькій площі, бо вона могла бути і в приватних руках, а пізніше подарована церкві, а могла належати місту. Ніяких відомостей не надійшло і за дзвони. Невідомі і перші священики. Глибоких і всебічних досліджень ніхто не проводив. Відомі перші метричні книжки з 1735 р. В найстарішій метричній книжці по Троїцькій церкві, що дійшла до нас за 1785 – 1820 рр. (ф. 70, оп. 1, спр. 1, с. 1), я знайшов прізвище священика Стефана Басманова, а старостою церкви був Терентій Пономарьов. Є справа про крадіжку грошей в Троїцькій церкві, де він дає пояснення (ф. 749, оп. 6, спр. 1). Церква відносилася до Белгородської духовної консисторії Сумського духовного правління. В 1821 р. священиком церкви став Василь Стефанович Басманов, син Стефана, а в 1823 р. ієрей Стефан Македонський став благочинним церкви. Якщо подивитися по часу, то цій дерев'яній церкві було більше ста років. Мабуть, і та перша церква не раз за ці сто років ремонтувалася та перебудовувалася, а можливо, що міняла і своє розташування. Ось і судилося Македонському бути першим священиком в цегляній церкві. Не існувало в місті жодної церкви, щоб вона за свою історію не горіла. В ДАСО є справа „Дело о взятии свидетельских показаний у священника Троицкой церкви Алексея Лободовского о корчемстве его прислуги” за 10 червня 1849 р. (ф. 749, оп. 1, спр. 696, с. 97). З іншої справи ми дізнаємося про вибори старости Троїцької церкви у 1856 р. Ним став міщанин Григорій Сосулін.

З „Харківського календаря” за 1877 р. ми дізнаємося, що настоятелем церкви був священик П. Лихницький. Дещо про першу цегляну Троїцьку церкву ми знаходимо у „Довідковій книзі для Харківської єпархії” за 1904 р. Івана Самойловича.

Троицкая церк., постр. въ 1827 г. тщаніемъ помѣщ. поручи-
ка Михаила Лаврентьева и титул. сов. Павла Линтварева; камен.,
двухпрестольн. Главный—во имя Св. Троицы и предѣльный—Св. мучен.
и исповѣд. Велик- Кн. Михаила и боярина Θεодора, Черниг. чудо-
творц. Отъ г. Харьк. 180 в. Почт.-телегр. конт. здѣсь.

Земли усадебн. около $\frac{1}{2}$ дес., пахати. и сѣнок. нѣтъ. Прихож.
м. п. 785, ж. п. 784. Неприкосн. капит. 15500 р., изъ него про-
центами на 3500 р. пользуется причтъ, остальными церковъ. Причта
по шт. полож.; свящ., діак. и псалом. Жалов. свящ. 127 р. 40 к.,
псалом. 29 р. 40 к., діак. жалов. нѣтъ. Причтъ помѣщ. въ церк.
домахъ, діак. въ собств. Городек. приход. и земск. учил. и двѣ церк.
приход. шк. Прих. Попеч. нѣтъ.

Прот. Іоаннъ **Максимовичъ** 82 л. Оконч. семин. по 2 разр.
Свящ. съ 1845 г., на настоящ. мѣстѣ съ 1882 г., въ санѣ
прот. съ 1879 г. Состоитъ законоуч. женск. приюта Харитонен-
ко и церк.-прих. шк. и окружн. цензора пропов. Последн. нагр.
палица въ 1900 г.

Діак. Іоаннъ **Сирوماхинъ** 48 л. Оконч. курсъ уѣздн. учил.
Псалом. съ 1886 г., въ санѣ діак. съ 1888 г. штатнымъ и
на настоящ. мѣстѣ съ 1889 г.

Псалом. въ санѣ діак. Василій **Рождественскій** 50 л.
Оконч. курсъ уѣздн. учил. Псалом. съ 1885 г., на настоящ.
мѣстѣ съ 1890 г., въ санѣ діак. съ 1895 г.

Церк. стар. коллеж. регист. Θεодоръ **Архангельскій** съ
1894 г.

Могила Іоанна Максимовича на Лучанському кладовищі

Інформація з „Довідкової книги для Харківської єпархії” за 1908 р. Івана Самойловича.

Троицкая церк. постр. 1888 г. Лаврентіева и титул. сов. Павла Линтварева, тепл. камен. двухпрестольн. Главн.—во имя св. Троицы и придѣльн.—св. муч. вел. князя Михаила и боярина Θεодора, Черниг. Чудотв. Отъ Харьк. въ 180 в., ст. ж. д. и почт.-тел. конт. здѣсь.

Земли усадебн. $\frac{1}{2}$ дес., пахатн. и сѣнокосн. нѣтъ. Прихож. м. п. 825, ж. п. 821 д. Капит. причта 3600 р Причта по шт. полож.: свящ., діак. и псал. Жалов. свящ. 127 р. 40 к., псал. 29 р. 40 к., діак. жалов. не получ.; средн. кружечн. дох. причта 1500 р. въ г. Свящ. помѣщ. въ церк. домѣ, діак. и псал. жив. въ собств. дом. Двѣ церк.-прих. шк. мужск. и женск. Церк.-прих. совѣтъ.

Свящ. Алексѣй Мигулинъ 45 л., оконч. семин. по 2 разр. Свящ. съ 1885 г., на наст. мѣстѣ съ 1904 г. Сост. законоуч. женск. дѣтск. приюта имени Н. М. Харитоненко и женск. церк.-прих. шк., окружн. депутат. Посл. нагр. камилавка 1904 г.

Діак. Іоаннъ Сиромехинъ 51 г., оконч. уѣздн. учил. Псал. съ 1886 г., діак. съ 1888 г., на наст. мѣстѣ съ 1889 г.

Псал. въ санѣ діак. Василій Рождественскій 55 л., оконч. уѣздн. уч. Псал. и на наст. мѣстѣ съ 1890 г., въ санѣ діак. съ 1905 г.

Церк. стар. почетн. гражд. Николай Вертиковъ съ 1908 г.

Точним повторенням першої цегляної Троїцької церкви є сучасна Іллінська церква.

Для того щоб знайти всіх хто правив службу у Троїцькому соборі після революції треба досліджувати по метричним книжкам церкви, але їх лишилося мало. Ці дослідження, по знаходженню священиків Троїцької церкви, можуть бути роками.

У 1915 р. священиком церкви був Мігулін Олексій Петрович, дияконом – Сирмахін Іоан Павлович, дияконом-псаломщиком – Рождественський Василь Григорович. У 1917 р. дияконом-псаломщиком замість Рождественського став Всеволод Полтавцев. Ось їм і судилося почати працювати в новій церкві.

Маргарита Вікторівна Сергієнко в своїй книжці „Путешествие с дилетантом или мой дом в интерьере Троицкой” розповідає про старосту церкви, службовця Павловського заводу Котенка, дячка Хвостика і священика Олександра. Я таких відомостей не маю.

Чим було зумовлене будівництво нової Троїцької церкви Павлом Івановичем для мене залишається загадкою. Краще і доцільніше було б її влаштувати поруч з духовним училищем. На мій погляд це було зроблено з метою принизити Лінтварьових. Відносини між ними склалися не досить дружні. Олександра Василівна Лінтварьова подавала в суд за захоплені Іваном Герасимовичем Харитоненком землі. Загалом, не про яку любов до Харитоненків не може йти мови. Як і всякий багатий чоловік, що нахапав під себе землі і капіталів, він визивав заздрість і ненависть.

Лист Олександри Василівни Лінтварьової до Івана Герасимовича Харитоненка (мова оригіналу).

„Милостевый государь, Иван Герасимович.

Передавая имение и дом моим детям, оказалось, что мы должны платить за большее количество земли, которой не владели. Причиной тому захват со всех сторон и моя неопытность в ведении своих дел. Из недостающих земель 16 находится в вашем владении. Постараюсь напомнить, при каких условиях это случилось.

Когда Андрей Павлович продал вам свои леса, мой муж был болен, я не имела понятия о своих владениях и границах и не могла оградить их. Но по совершении вами купчей, узнала, что семь десятин излишку на Голом Шпиле принадлежат моему мужу. Вам об этом передали. Вы обещали мне их возвратить. Но Андрей Павлович узнал об излишку посоветовал, чтобы с вас взять. Андрей Филиппович Котенко просил указать семь десятин в Лебединском уезде, участок, который не могли найти, и по нашедии их, мне возвратить (семь десятин на Голом Шпиле). Я ему указала старика, который и нашел эти семь десятин. За второй участок в девять десятин, находящийся в даче Барановской, я вела дело в суде и проиграла. Но что эти девять десятин не принадлежат к владениям Андрея Павловича можно убедиться, что по планам, что по полюбовному размежеванию. Из этого следует, что юридически Вы может быть и правы, но будь так щедро одарены земными благами, не думаю, чтобы Вы не захотели возвратить должного.

С исполнением пожелания остаюсь Ваша покорная слуга.

с. Лука

А. Линтварева.

16 октября 1891 г.”

Цей лист я знайшов у ДАСО, ф. 235, оп. 1, спр. 50. Він до самої справи „Договор между сахарозаводчиками о порядке вывоза сахара за границу” не мав ніякого відношення. Він пролежав у справі 126 років, і жоден дослідник або краєзнавець ним не зацікавився.

Андрій Павлович Линтварьов народився 20 серпня 1831 р. Титулярний радник (1865 р.), капітан у відставці (1870 р.), колезький асесор (1882 р.). У 1865 р. жив у м. Балта Кам'янець-Подільської губернії. У 1865 р. йому належало у дачах Пушкарівських та Баранівських 198 дес. землі.

Відомості про Андрія Пилиповича Котенка я знайшов тільки частково, як члена землевпорядкувальної комісії при земстві.

Ну, хіба це не схоже на наші часи? Замість того щоб на основі плану і свідчень члена земельпорядкувальної комісії Котенка скасувати угоду про незаконну купівлю частини земель, що належала Олександрі Василівні, суд виносить ухвалу на користь Харитоненків. Олександра Василівна благає його повернути землю за яку вона сплачує податки. Ця ситуація стала відома Чехову і він зобразив І. Г. Харитоненка в особі Лопухіна у „Вишневому саду”. Іншою причиною будівництва нової церкви були маленькі розміри старої. Населення Нового Місця весь час зростало і церква не могла надавати духовні потреби всім бажаючим.

Проект нової Троїцької церкви

Проект нової Троїцької церкви був розроблений архітектором Карлом Густовичем Шольцем, хоча існує така хибна думка, що спочатку звернулися до Олексія Вікторовича Щусєва, але він відмовився. Таких відомостей в матеріалах ДАСО я не знайшов.

В „Окладних книжках” Сумського обласного архіву за 1903-1905 рр. повне ім'я і по батькові Карла Густовича записане як Іоган-Карл-Генріх Іустович (Густович) (1836-1908). Його син Густав Карлович, коли церква вже почала будуватися, тільки став студентом Ризького політехнічного інституту.

Відкрийте будь-яку газету у відділі краєзнавства обласної бібліотеки і автором цього проекту ви побачите Г. К. Шольця. На сайті Сумської єпархії УПЦ МП значиться Г. Д. Шольц, та ще й вимагають щоб на них посилалися. В інтернеті немає жодної достовірної інформації про архітекторів Шольців. Як мені надоїли всі ці краєзнавці, яких я ніколи не бачив в архіві. Ніхто не хоче елементарно думати або досліджувати це питання.

Важко ці публікації назвати міфами, бо вони більше схожі на суцільне невігластво наших журналістів, і тих хто себе вважає краєзнавцями. Більш досконально це питання я покажу вам в наступних розділах. Важко досліджувати і приватне будівництво, бо архіви погано збереглися.

К. Г. Шольц зробив проект церкви на восьми аркушах. Тут представлено 5 аркушів. Світлини цього проекту є в краєзнавчому музеї м. Суми. На проекті стоїть дата виготовлення 3 лютого 1901 р. Підпис Шольца стоїть внизу на всіх аркушах. Кожен аркуш завірений підписом губернського інженера і старшого діловода з печаткою. Вражає оперативність з якою був розглянутий проект. Можливо, допоміг Павло Іванович Харитоненко.

На кресленнях стоять підписи губернського архітектора Мечислава Сильвестровича Комарницького надвірного радника, цивільного інженера, вул. Нетечинська, № 52; інженера Франциска Івановича Шустера статського радника, інженера-архітектора, академіка архітектури, вул. Міроносицька, № 31 і старшого діловода Івана Яковича Артюха.

Строительное Отдѣленіе Харьковскаго Губернскаго Правленія.

(Садово-Куликовская ул., д. № 21).

Губернскій инженеръ *Шустеръ* Францискъ Ив., ст. сов., инж. архит., акад. архит. Мирносицкая ул., д. № 31. Губернскій архитекторъ *Комарницкій* Мечис. Сильвестр., н. с., гражд. инж. Нетечинская ул., д. № 52. Младшій архитекторъ *Хрусталева* Влад. Вас., н. с., гражд. инж. Каплуновская ул., д. № 18.

Младшій инженеръ. (Въкансія). Сверхшт. техникъ *Величко* Вик. Валер., т. с. худож.-архит. 1 ст. Сумская ул., д. Лысенкова. Дѣлопроизводитель *Артюхъ* Ив. Яков., г. с. Павловскій пер. (по Зміевской ул.), д. № 30.

Титульний аркуш відсутній, а на першому – є наступний текст.

На подлинном написано: „Настоящий проект на восьми листах, а также расчет устойчивости и прочности сооружения с чертежом и актом исследования грунта для постройки рассмотрен и с поправлением красными чернилами одобрен строительным отделением Харьковскаго Губернскаго Правленія по протоколу от 13 марта 1901 года за № 83 с тем, чтобы во время постройки церкви произведена была по направленному красными чернилами чертежу на синей бумаге; во-вторых чтобы согласно циркуляру п. 4 Хозяйственнаго Департамента

Министерства Внутренних Дел 26 января 1867 года за № 913 работы по постройке этой церкви производились назначением опытного и имеющего на то законное право техника с предоставлением подписки этого последнего в Строительное Управление Губернского Правления; и в-третьих чтобы все входные двери были сделаны отворяющимися наружу. Подписали: Губернатор Табизен, Губернский инженер Шустер, Губернский Архитектор Комарницкий и Старший Делопроизводитель Артюх”.

Верно: Губернский инженер, подпись.

С подлинным сличал Старший Делопроизводитель Артюх. Подпись.

Я хочу звернути вашу увагу, що на посаду доглядача за будівництвом призначався технік, а не архітектор, який був автором проекту, бо коли ви в інтернеті або в бібліотеці будете знайомитися з публікаціями на цю тематику, ви побачите, що всі дружно пишуть, що Карл, а після його смерті Густав, контролювали будівництво церкви. Мені було дуже неприємно, коли я зробив зауваження Володимиру Вікторовичу Шольцю про недоречність розміщення на пам'ятній дошці посилання на Густава Карловича. Володимир Вікторович обурився моїм зауваженням якраз, наголошуючи на контрольній функції при будівництві церкви спочатку Карла Густовича, а потім Густава Карловича. З етичних міркувань я не став далі вести розмову, але не знати подібного на той час міському архітектору В. Б. Бикову – соромно. Не треба шукати вірну думку, керуючись науковими званнями авторів статей, а треба шукати істину серед архівних документів. Якщо не хочете працювати самі з архівними документами, то робіть офіційні запити до ДАСО. Нестеров у своїх споминах про Харитоненків за архітекторів Шольців навіть не згадував, а написав, що церкву збудував П. І. Харитоненко.

Нижче я покажу інформаційну помилку В. Б. Бикова на досліджених архівних матеріалах.

№ 1/8
На подшитою написано; Настоящий проект (на вольном шрифте), а также расчеты прочности и прочности сооружения с чертежами и актом изъятия грунта для постройки-разширения и, за исключением крайних периметров, сформированный Отделением Харьковского губернского Правления, по протоколу, от 23 марта 1901 года за № 83, - от того, что: во 1) постройка церкви произведена была по негражданскому крайнему периметру (на снгий дригаль); во 2) тогда, согласно п. 4 циркуляра Возвратного Департамента Министрства Внутренних Дел, от 26 января 1867 г. за № 913, работы по постройке этой церкви произведены под надзором и контролем на то назначенное право техника, с представлением подписки этого должностного Отделением Отделения Губернского Правления, и в 3) тогда все сведения об церкви были собраны были отапливающейся архитектурой. Подписали: Губернатор Шадурин, Губернский Инженер Муромов, Губернский Архитектор Колмогоровский и Старший Землеустроитель Артемьев.

Варио:
Губернский Инженер *И. Кузнецов*

От подшитою сформант:
старший Землеустроитель *Артемьев*

ПРОЕКТ

Західний фасад

1/8

На позначеній написано; Настоящий проект (на восьми листах), а также раз-
 четъ четойности и прочности сооруже-
 нь перестройки и актомъ изыскания фун-
 та для постройки-разширения и, за не-
 правленіемъ крайними перестройки, а также
 Стрелитинский Стрелитинский Сарксовскаго
 Губернскаго Правленія, по протолку, отъ
 13 марта 1901 года за № 83, съ тѣмъ, что-
 бы: во 1) постройка церкви произведена была
 по неправленію крайними перестройки чер-
 тежу (на одной дришкѣ); во 2) чтобы, воше-
 но п 4 циркуляра Возвѣстнаго Департа-
 мента Министрства Внутреннихъ Дѣлъ,
 отъ 26. Января 1867 г. за № 913, работи по
 постройке этой церкви произвожены
 подъ надзоромъ старшаго и младшаго
 на то законнаго права техника, съ пред-
 ставленіемъ подписки этого посылнаго
 отъ Стрелитинскаго Стрелитинскаго Губернскаго
 Правленія, и въ 3) чтобы все здание въ
 церкви въери оставили были старшима
 и младшаго: Нѣдѣлиани: Губернаторъ
 Шабунинъ, Губернскій Инженеръ Мухоморъ,
 Губернскій Архитекторъ Колосовскій и
 Старшій Инженеръ-надзиратель Архитектъ.

ПРОЕКТЪ ТРОИЦКОЙ ЦЕРКВИ
 ВЪ Г. СУМАХЪ.

ЗАПАДНЫЙ ФАСАДЪ.

Списокъ:
 Губернскій Инженеръ *И. Мухоморъ*

Старшій Инженеръ-надзиратель Архитектъ *С. Колосовскій*

Поперечный розрѣзъ

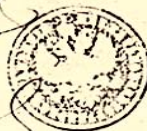
Листъ 4/8.

На листѣмъ написано: Настоящій листъ 4/8 при-
касающийся къ проекту, раздѣлу французскаго иадронна-
му по проекту Архимандрита Стефанія Харкова
скаго Губернскаго Правленія, отъ 23. Марта 1901 г.
за № 88. Подписанъ: Губернскій Инженеръ

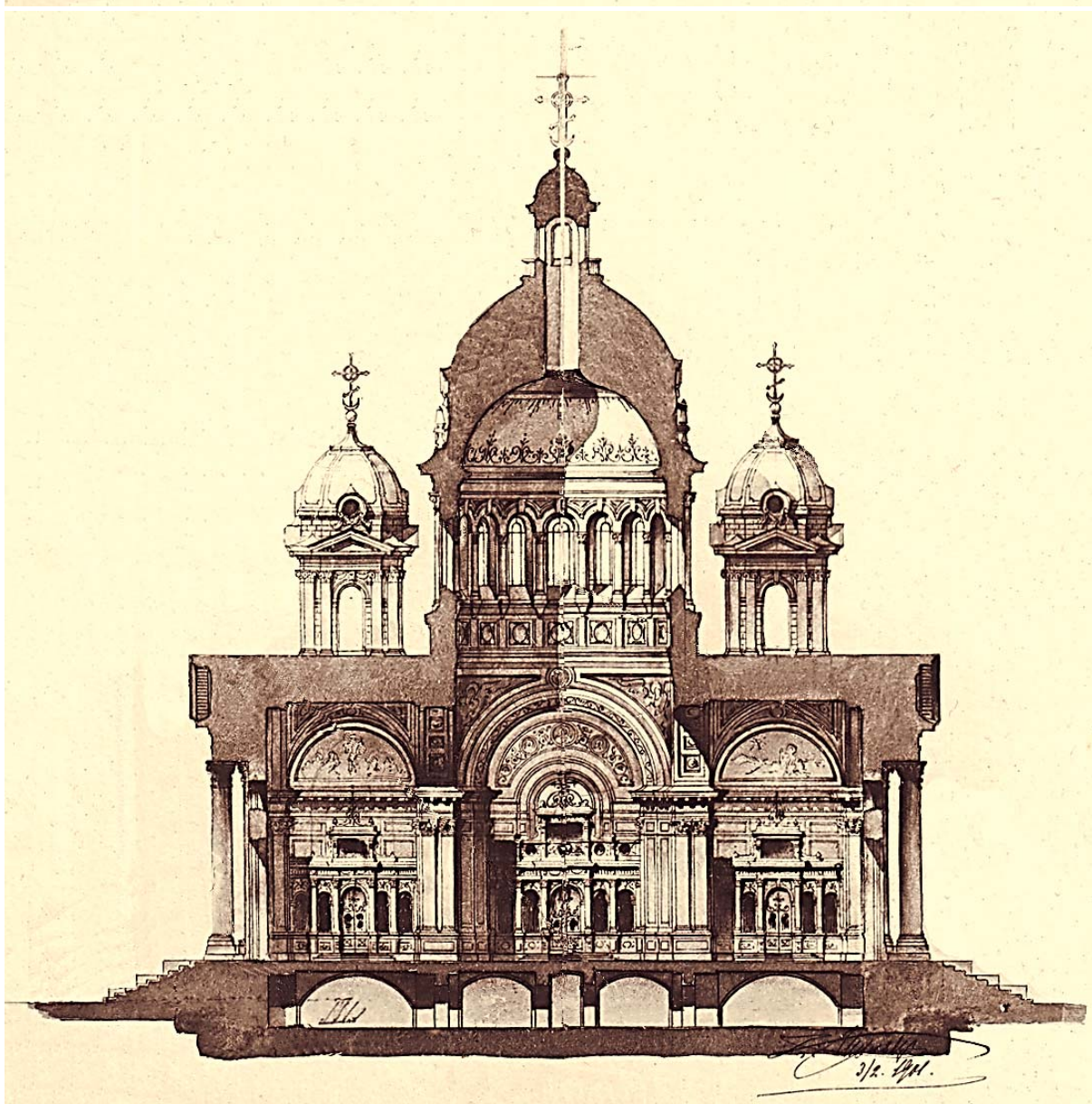
ПРОЕКТЪ ТРОИЦКОЙ ЦЕРКВИ
въ г. СУМАХЪ.

Въручно: Губернскій Инженеръ *В. В. В.*

Съ надписаннымъ оттискомъ:
Старшій Дѣлопроизводитель *В. П. П.*

поперечный разрѣзъ.

Південний фасад

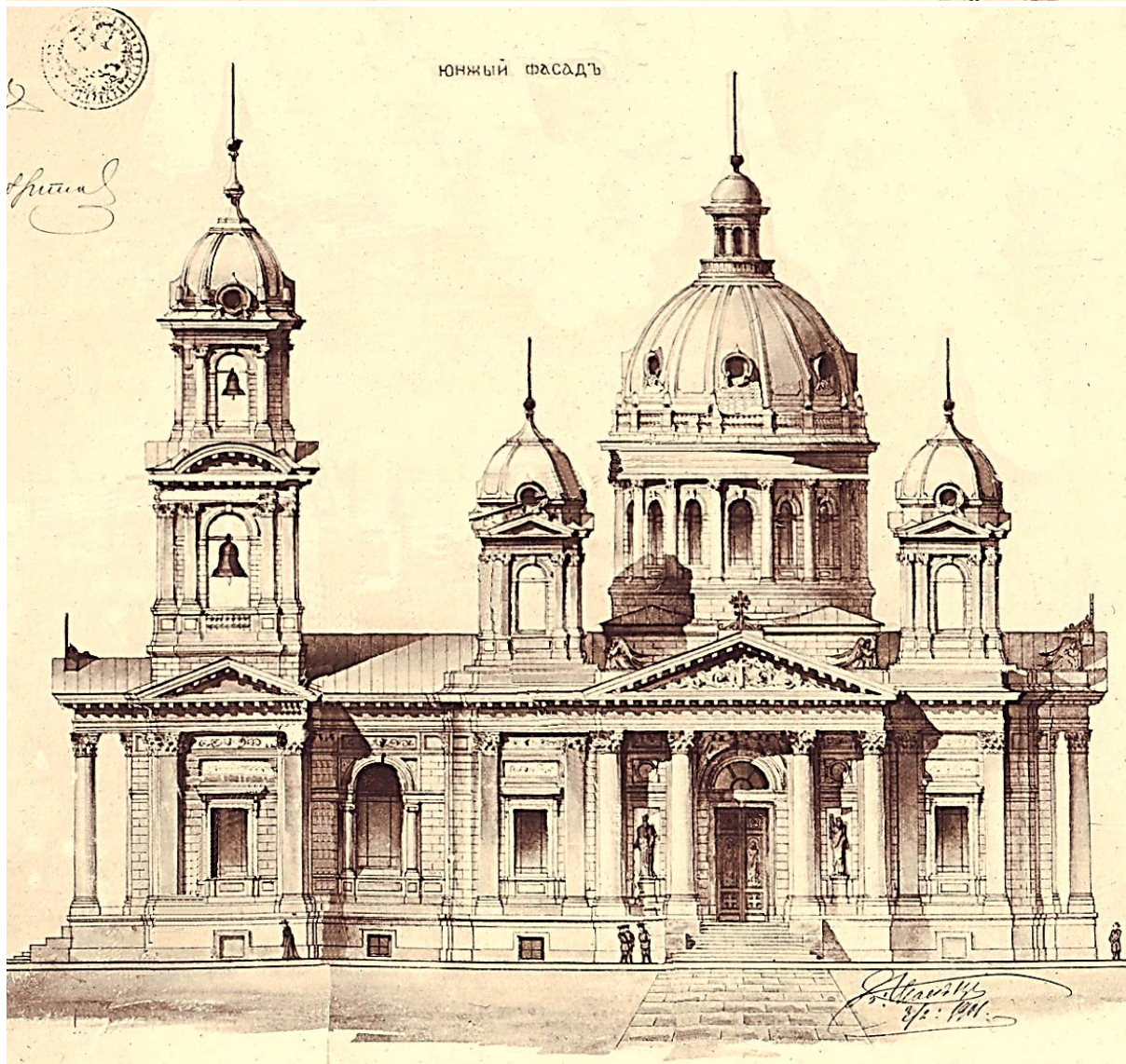
Моріє
2/3.

На підписній написано: Настоящий имеет 2/3 приня-
вения съ прѣкту, размѣстительному и изобрѣтательному по про-
токолу Святейшаго Синодальнаго Сараковскаго Губерн-
скаго Правленія, отв. 23, с. марта 1901 г. зал. 83: Подпи-
сали: Губернскій Инженер Муромъ, Губернскій Ар-
хитекторъ Колмошицкій и Старшій Инженеръ-ин-
женеръ Артисевъ.-

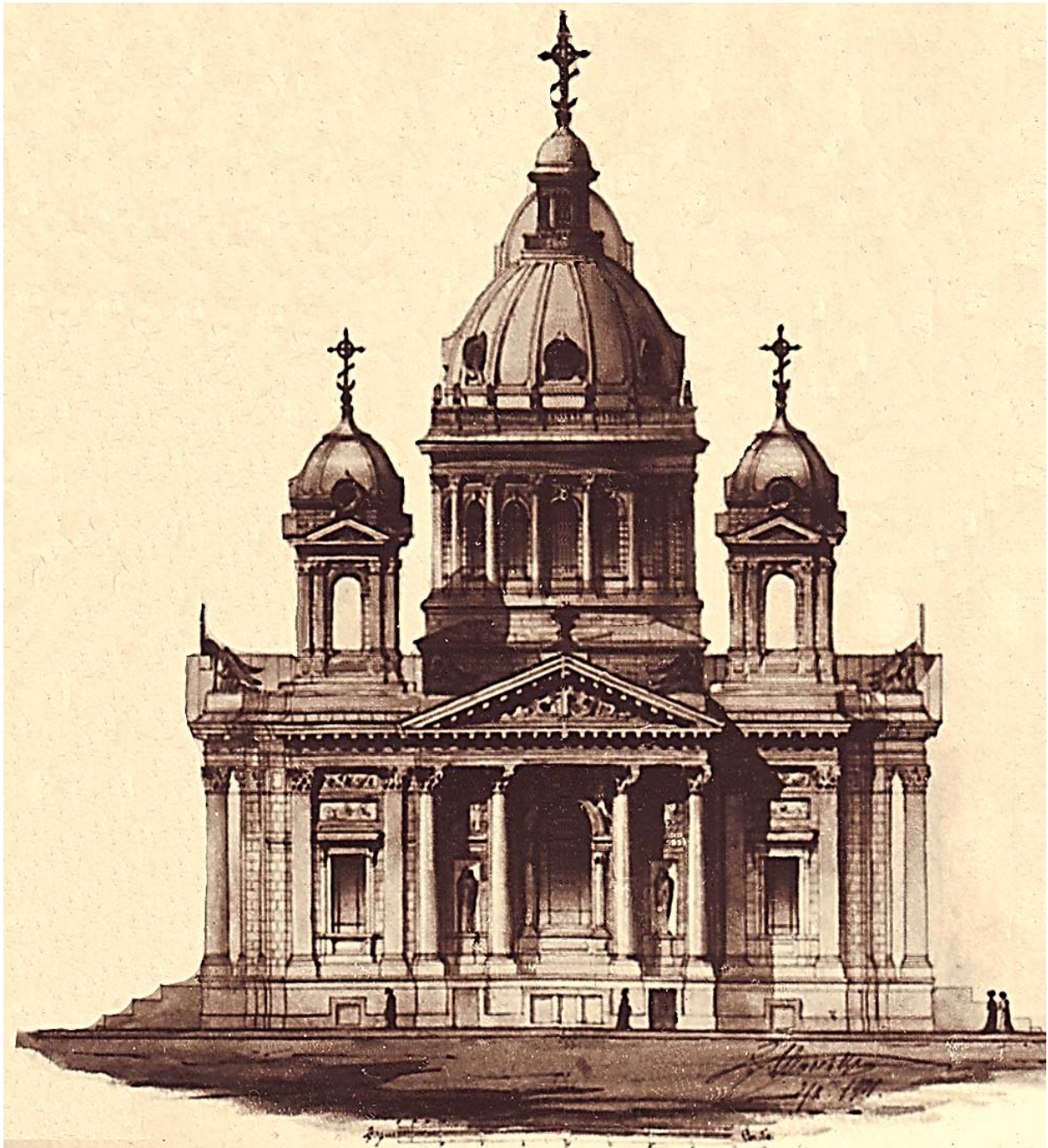
Въручено:
Губернскій Инженеръ И. Муромъ

Съ подлинникомъ сверяютъ:
Старшій Инженеръ-инженеръ Артисевъ

Східний фасад

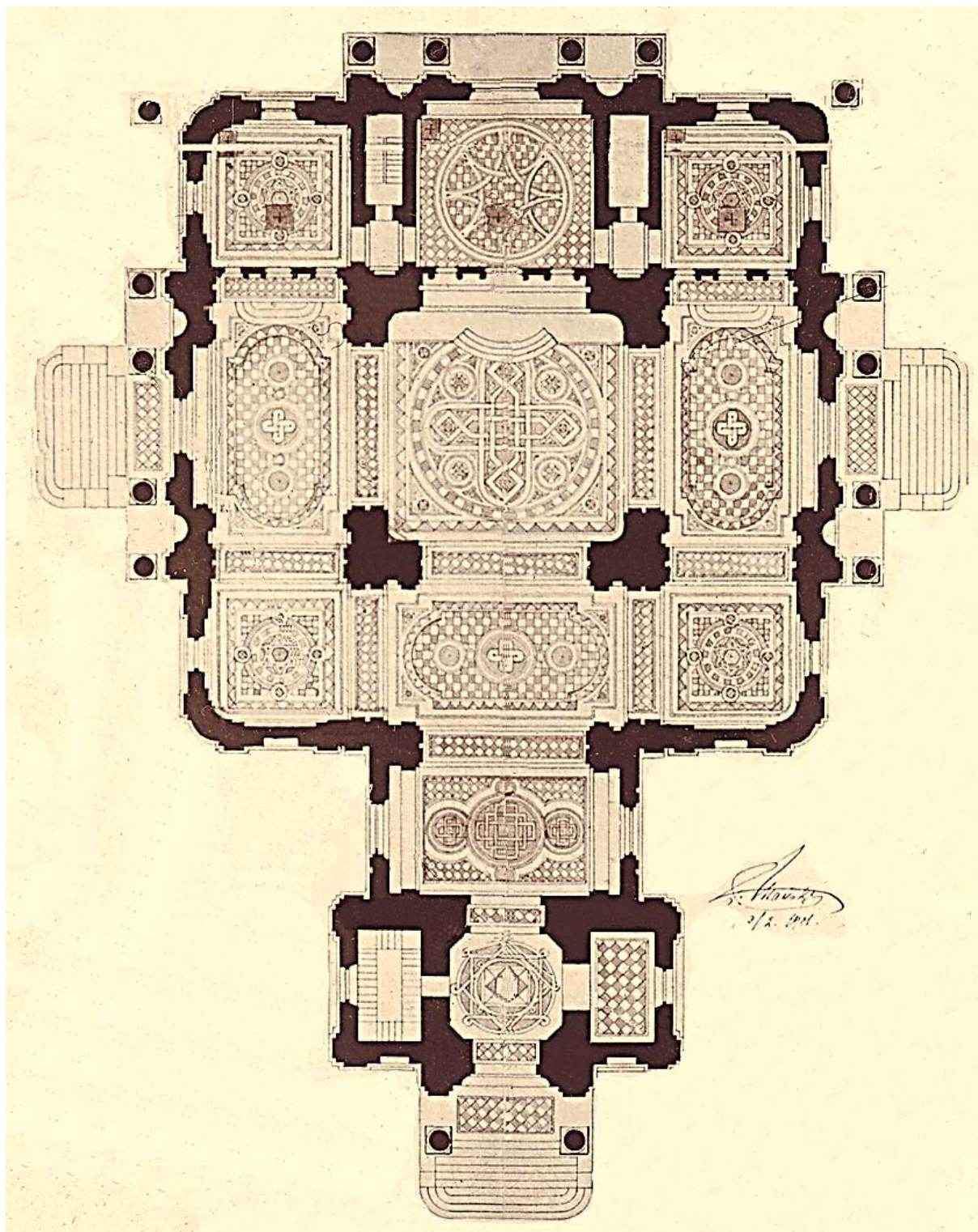

Ось на склі цього великого вікна східного фасаду у 1915 р. Петровим-Водкіним була намальована Трійця.

В нішах по фасадах стояли скульптури, на кутках даху щось схоже на янголів, що в руках тримають хрести. В Ісаакіївському соборі янголи тримають площки для освітлення, в які під час свят наливали масло і підпалювали. При будівництві в Сумах янголів замінили здвоєними листками, можливо, з метою економії, а, можливо, після смерті К. Г. Шольця їх було нікому зробити.

Хрести теж не відповідали проекту. Як бачите, проект, від збудованої церкви, мав свої незначні відмінності.

планъ церкви

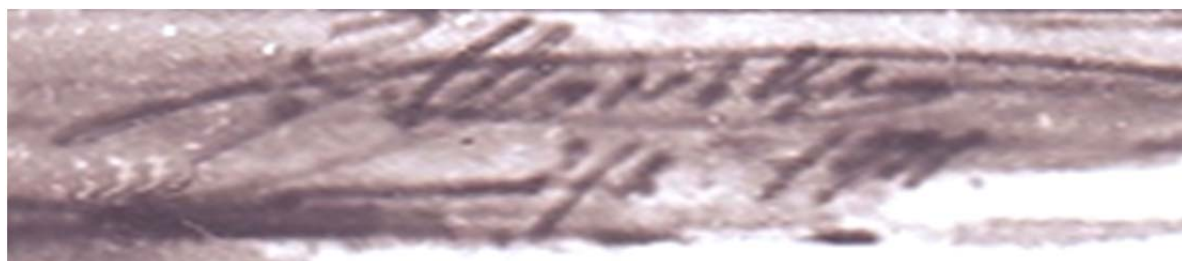

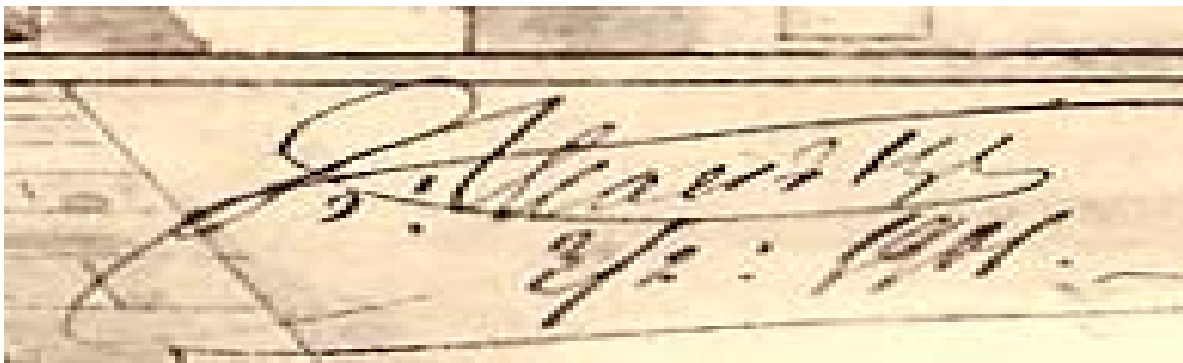
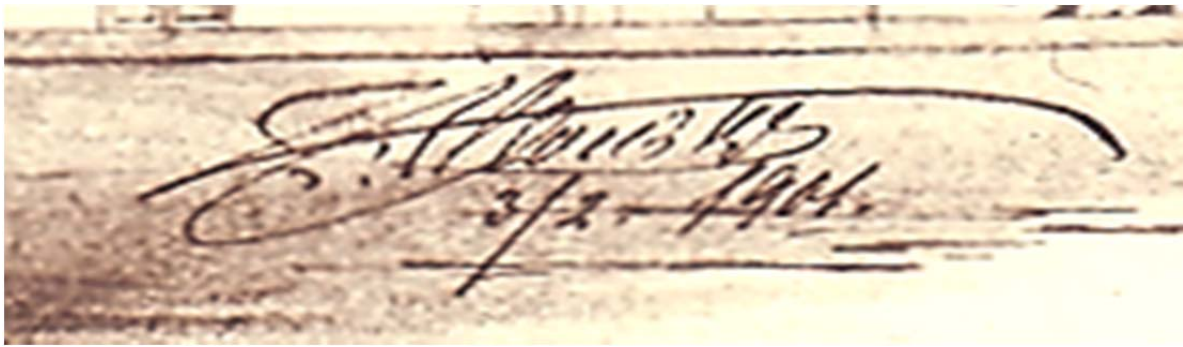
Майже всі пишуть, що автором проектів іконостасу, мозаїчної підлоги і паркану був Олексій Вікторович Шусев, то чому ж тоді

тут стоїть підпис тільки Шольця. За спогадами Нестерова про Харитоненків він каже, що Щусев виконав тільки проект рами іконостасу. Про мозаїчну підлогу і паркан мова не йшла. Ця дурниця вже десятки років передруковується різними невігласами. У 1901 році за Щусєва ще ніхто не чув. За спогадами Євгенії Миколаївни Трофімової, залишки мозаїки підлоги в 50–х роках ХХ ст. мали білі, рожеві, сині, чорні, коричневі кольори. Зразу за вхідними дверима церкви реставратори залишили декілька фрагментів мозаїки. Вона виготовлялася з мармурової крихти різних кольорів.

На поперечному розрізі і плані церкви ми чітко бачимо, де повинен був стояти іконостас, і яким він мусив бути. Тобто, вважати когось іншого автором першого проекту іконостасу, на мій погляд, хибно. Після смерті К. Г. Шольця Харитоненки замінили в проекті Шольця форму іконостасу на щусєвський, але його варіант іконостасу для такої монументальної церкви виявився просто жалюгідним і був розрахований на такі ж маленькі і посередні ікони Нестерова. В подальшому ви самі переконаєтеся. За іконостасом на плані церкви ми бачимо позначеними хрестиками три престоли, що підкреслює соборність церкви.

Підписи К. Г. Шольця на листках проекту

6 травня 1901 р. було закладено новий храм по проекту Карла Шольця. Будівництво нової церкви велося поруч зі старою. Початок будівництва приурочили до дня народження Миколи II. За період з травня по жовтень 1901 р. в будівлю церкви лягло 3 мільйони цеглин.

Я вже пояснював, що існує така хибна думка, що Карл і Густав контролювали будівництво церкви. Однією з вимог будівельного відділу губернського правління було призначення на посаду контролюючого будівництво техника. Він весь час мусив знаходитися на будівництві. Архітектори Шольці для цього не підходили. Не було їх і в будівельній комісії, що займалася будівництвом церкви. Ми бачимо чітке розмежування функцій при подібному будівництві. На пам'ятній дошці, що повісив на Троїцьку церкву архітектор Биков, треба було чітко написати, що проект церкви належить архітектору Карлу Густовичу Шольцю, а

сину Густаву Карловичу повісити пам'ятну дошку на палаці школярів.

Будівельні роботи

Всі будівельні роботи за 1901-1905 рр. записані в „Матеріальній книжці” (ф. 70, оп. 1, спр. 4). Вона має 115 сторінок, і за кожен рік подаються відомості витрачених коштів. У 1901 р. витрачено 63 437 крб. 91 коп., у 1902 р. – 53 190 крб. 64 коп. (с. 26), у 1903 р. – 20 247 крб. 93 коп. (с. 94), у 1904 р. – 20 350 крб. 13 коп. (с. 106), у 1905 р. – 4 485 крб. 86 коп. (с. 115).

За перший сезон кладка була доведена до рівня карнизу. У травні-жовтні 1902 р. всі цегляні роботи були завершені. Наступний будівельний сезон розпочався на місяць раніше – у квітні місяці. Приступили до покриття куполів залізом і опоряджувальних робіт, але темпи робіт починають падати. Починає давати знати себе промислова і політична криза, але багато коштів забирало будівництво кадетського корпусу і нового Павловського заводу. Корпус будувався протягом 1900-1909 рр., а завод 1907-1909 рр. Після пуску нового Павловського заводу у 1909 р. і добудови житлових корпусів кадетського корпусу у 1911 р. поновлюються опоряджувальні роботи в Троїцькому соборі.

З самого початку був створений тимчасовий будівельний комітет, що вів контроль за використаними грошима, складав звіт кожного місяця і за рік. Склад цього комітету з роками змінювався. Наглядач за будівництвом технік Євсєєв, прикажчик Луговий та коваль Грищенко після закінчення будівництва церкви отримали нагороди.

Склад першого комітету був наступний: голова протоієрей Максимович, члени: Ф. Архангельський, М. Лашенко, М. Архангельський, О. Котенко, М. Єфремов.

Склад комітету за 1905 р.: Ф. Архангельський, О. Мігулін, М. Калашніков, М. Лащенко.

Нагляд за будівництвом вів технік О. В. Євсєєв (с. 28-30 так я позначаю сторінку справи, де ви знайдете відомості за Євсєєва). За сім місяців, після свого призначення, він отримав 875 крб. По тим заробіткам це була добра платня.

З „Розрахункової книжки з особами і підприємствами при будівництві Троїцької церкви” ми дізнаємося за службовців і хто які виконував підрядні роботи. Службовцями на будівництві були: двірник Соломко, сторожі: Д. Забарний і Петро, прикажчик Луговий, машиніст Гребенштейн, наглядач Євсєєв.

Хто, скільки і які будівельні матеріали поставляв для будівництва церкви дізнаємося з наступної справи (ф. 70, оп. 1, спр. 6).

Головним будівельним матеріалом була цегла. Її поставляли: Іван Лаврентійович (мав 50 робітників) і Кирило Лаврентійович (мав 60 робітників) Наседкіни, Григорій Маркович Манойленко, Іван Кіндратович Костенко, а також йшла в діло цегла з прибудов старої цегляної церкви і її паркана. Пустотілу цеглу поставляв Іван Андрійович Климас. В архівних документах ініціали написані дуже погано і тому я звірявся з „Харківськими календарями” за 1906 - 1913 рр.

Займався поставкою цегли і Іван Власович Асмолов. Завжди пишуть про якісь заводи Івана Олександровича Асмолова, але тут мова йде за іншого Асмолова. В цих же календарях за Іваном Олександровичем Асмоловим рахується суперфосфатний завод, що перебуває в оренді у Павловського заводу. Заводи Івана Лаврентійовича Наседкіна і Кирила Лаврентійовича Наседкіна розташовувалися праворуч, на початку сучасної вул. Курської. В колишніх конторах цих заводів тепер розташовані житлові будинки, а колишня земля і їх кар’єр тепер належить будівельній фірмі Федорченка. Я колись пробував просити в нього кошти на книжки, мотивуючи тим, що я розповідаю про історію його

власності. Грошей не дав, а сказав, що в нього такої власності повно по всій області.

Цегла Наседкіних була доброї якості і випускалася наступних видів: модельна, залізняк, червона. Вона маркувалася, і після ста років перебування в будівлі не втратила своєї якості. Ще у 1819 р. Лавру Наседкіну і його синам в Мар'яне за його будівельне мистецтво поставили пам'ятник.

Кирпичный заводъ.	Лещинская Мар. Мат.	Упр. Кіянц. завода.	Х. Кіянца, Писар. в.
"	Насѣдкинъ Кир. Л.	Владѣлецъ.	Близъ г. Сумъ, Сум. в.
"	Харитоненко Н. М.	Лець Руд. Кар., агрономъ.	С. Николаевка, Ул. в.
"	Асмоловъ Ив. Вл.	Владѣлецъ.	Близъ г. Сумъ, Сум. в.
"	Насѣдкинъ Ив. Лав.	Владѣлецъ.	Сумской в. 1 ст.

Кирпичный заводъ.	Костенко Ив. Конд.	Владѣлецъ.	Д. Васильевка, Сум. в.
"	Манойленко Гр. Мар.	Владѣлецъ.	Х. Тополи, Сумск. в.

Наседкіни поставляли цеглу на будівництво церкви. Відомі вони і як підрядники при будівництві інших об'єктів.

Значну частину вартості церкви склала оплата Наседкіним за цеглу. Сьогодні, коли ви дивитися на церкву, то бачите і їхню цеглу.

Вони займалися поставками цегли для будівництва кадетського корпусу і Павловського заводу.

Є світлина церкви 1910 р., де вона ще без вікон. Тетяна Никифорівна Наседкіна подарувала церкві 26 лютого 1912 р. 35 залізних віконних рам для церкви, але ця благодійність склала менше 10 відсотків від отриманих прибутків. Вона була дружиною одного з братів Наседкіних, але кого до цього часу невідомо.

Безпосередньо за робітників, що вели будівельні роботи при спорудженні церкви є дуже мало відомостей.

Ця пам'ятна дошка висіла в церкві, а зараз вона знаходиться в колекції Сергія Гуцана.

Поруч з заводами і помешканням братів Наседкіних було Холодногорське кладовище. На фото перед вами зруйнована могила Тетяни Никифоровни Наседкіної на цьому покинутому кладовищі. На пам'ятнику є такий напис: „Здесь погреблено тело рабы Божіей Татьяны Никифоровны Наседкиной”. Дата смерті

вказана з іншого боку, але підняти пам'ятник було важко. Яка подальша доля пам'ятника я не знаю.

Пам'ятник виготовили на Сумському (тоді звався Бельгійський) машинобудівельному заводі. Місце цього пам'ятника мусило б бути в музеї Троїцької церкви. Тоді його не забрали до церкви, а що з ним зараз я не знаю.

За тих хто залишив теж свій слід в будівництві церкви піде мова нижче. При будівництві широко застосовувався цемент. Цемент використовувався з Новоросійського і Луганського заводів. Його поставками на будівництво займалися нащадки О. І. Богатирьова.

Лісоматеріали поставляли також П. В. Кононенко і Лука Микитович Харченко.

Замовлення на матеріали давав П. М. Шубін. Транспортування зі станції рейок і великогабаритних вантажів виконував Павловський завод.

Крім цементу нащадки Богатирьова, а пізніше Михайло Іванович Богатирьов виконували поставки цвяхів, замків і різних виробів з заліза. М. І. Богатирьов разом з І. О. Штрандтманом поставляли котельне залізо для підвіски дзвонів. Іван Олександрович Штрандтман, торгував меблями і шорними товарами, але видно мав добрі зв'язки раз привіз і котельне залізо.

ЖЕЛЪЗНО-СКОБЯНАЯ ТОРГОВЛЯ

НАСЛѢДНИКОВЪ

А. І. БОГАТЫРЕВА.

ВЪ г. Сумахъ Харьк. губ.

На Соборной улицѣ, въ собств. домѣ.

ПРОДАЖА: Сибирскаго желѣза, листовой и прутовой красной и желтой мѣди, олова, свинца, цинка, трубъ газовыхъ, гасекъ, шайбъ, болтовъ съ гайками и заклепокъ паровичныхъ, напильковъ, тисковъ и наковальней англійскихъ, гвоздей проволоочныхъ и сибирскихъ, кожаныхъ, резиновыхъ и пеньковыхъ ремней, выбрасывающихъ, спиральныхъ и пріежныхъ резиновыхъ рукавовъ; большой наборъ резины въ пластнахъ, листового стекла, тислей графитныхъ, видъ свекловичныхъ, кузнечныхъ, столярныхъ и слесарныхъ инструментовъ, дверныхъ и оконныхъ приборовъ, ружей, карабиновъ, револьверовъ, пороха, дроби и всѣхъ охотничьихъ принадлежностей.

Самоваровъ, кофейниковъ, подносовъ, чайниковъ, мѣдной и эмалированной посуды, умывальниковъ, кроватей, матрацевъ, эквипажныхъ принадлежностей.

Камней англійскихъ точильныхъ, рижской колесной мази, цемента порландскаго, алебаstra молотата, бѣлизъ свинцовыхъ, сурьма желѣзнаго и гончарнаго, клею столярнаго, бури голландской, мунивъ, охры и мѣдянки французской и прочихъ товаровъ по самымъ утѣреннымъ цѣнамъ.

МАГАЗИНЪ

**ЖЕЛЪЗНЫХЪ СКОБЯННЫХЪ ТОВАРОВЪ,
АНГЛІЙСКИХЪ и НѢМЕЦКИХЪ ИНСТРУМЕНТОВЪ**

Михаила Ивановича Богатырева,

въ Сумахъ, Соборная ул.

У Олександра і Михайла Багатирьових батьком був Іуда Богатирьов. Вони обидва Іудовичі, а не Івановичі, вихрести. Вони змінили батьківське ім'я, щоб не показувати єврейське коріння.

На пам'ятнику є напис, що там лежить Олександр Іудіч Богатирьов.

МАГАЗИНЪ
ЗЕРКАЛЪ, МЕБЕЛИ
— и —
ШОРНЫХЪ ТОВАРОВЪ.
Драшировочное, шорное, обойное
и сѣдельное
ЗАВЕДЕНІЯ
И. А.
ШТРАНДТМАНЪ
ВЪ СУМАХЪ,
Харьковской губерніи.

Кутники для траверз, гачки під люстри, планки, болти, хомути, ломи поставляв завод „Вулкан”, що розташовувався на Німецькій (Бельгійській) вулиці. Завод розташовувався за 300 метрів від будівництва самої церкви.

Механический и Технико-литейный завод
"Вулкан"
А. Карутъ и К. Конопацкій,
 в. л. Сухома Харьковской губернии
 Уд. в. 16 Декабря 1905 г.
 Удобно въ раз. м. в.

Мн. Олександровичу Александрову Александрову
 Отъ заводскаго товарищества "Вулкан" Харьковской губернии
 1905 г. Сентября 21 дня.

Збереглася світлина робітників з с. Мар'яно, де була майстерня К. Г. Шольца зроблена в Сумах у фотографа Грамма 21 вересня

1904 р. Світлину у 2013 в Мар'яно знайшов Олександр Краковський. Ці робітники виконували різні роботи при будівництві Троїцької церкви.

На зворотній стороні написано: „На добрую память Александру Андреевичу Кутузову от заведующего постройками Ивана Андреевича Климаса”. Ще з початку ХІХ ст. власники садиби в Мар'яно відправили своїх кріпаків на навчання до кращих майстрів в Петербурзі. Майстерня в Мар'яно приймала замовлення від всіх на виготовлення меблів, будівельні роботи.

Поставками рейок на будівництво церкви також займався і Г. К. Кожуховський. Рейки випускалися різними заводами, різного профілю, різні за ціною і якістю, тому залежно від технічної вимоги мінялися види рейок, і ті хто їх поставляв.

Поставкою вапна займався Іван Іванович Линтварьов і Марія Матвіївна Ліщинська.

На будівельному майданчику було декілька кузень. Поставкою вугілля з шахт для кузень займалися П. В. Кононенко і Г. В. Компанцев, а деревинне вугілля поставляли О. С. Казбан і П. М. Сердюков.

Серед ковалів у будівництві брали участь: П. Д. Ключко, О. П. Грищенко, і брати Н. і В. Гольберти. Брати Гольберти поставляли і штукатурний алебастр.

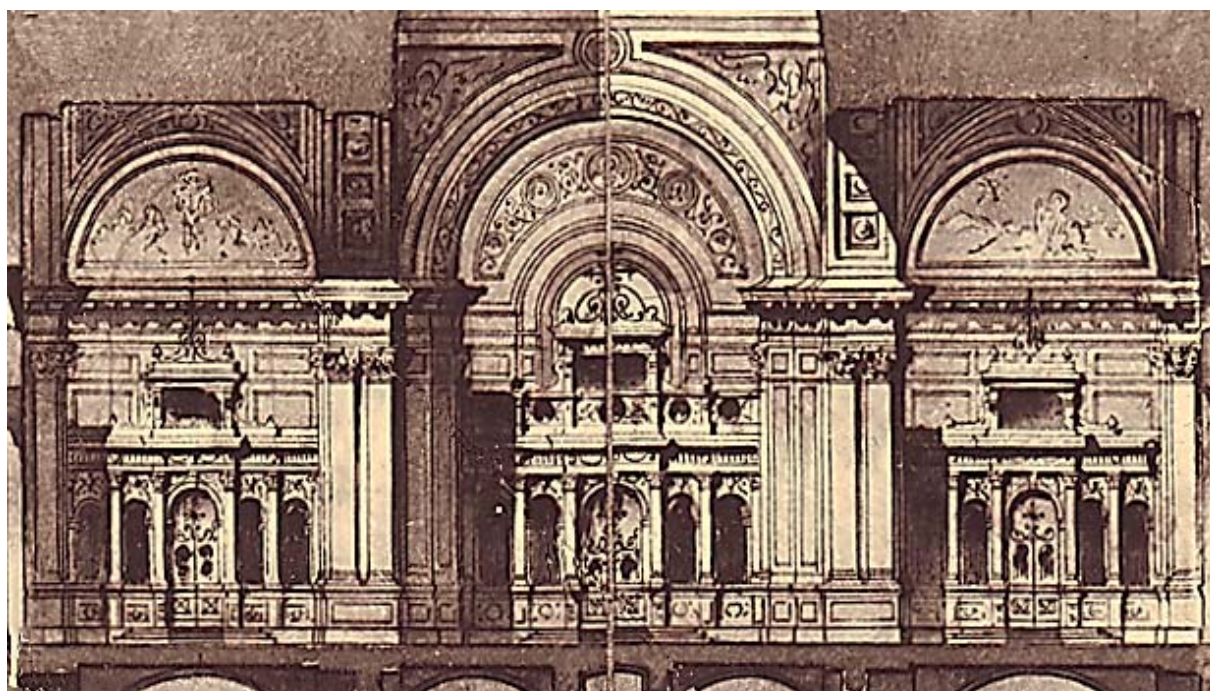
Будівництвом абиссинського (свердловина) колодязя глибиною 37 аршин, поставкою насоса і будівництвом тимчасового водогону займалася фірма Дрожкіна. Вода по тимчасовому водогону подавалася на всі поверхи будівлі. Можна часто прочитати, що водогін в Сумах запрацював у 1908 р., але з цієї свердловини дали воду до парафіяльного училища, Олександрівської гімназії. Міська влада збудувала водорозбірні будки на вулиці Троїцькій, і дали воду в будинки. Різні ємкості, шайки, черпаки поставляв Семен Шелехов. Великі дубові ємкості робили бондарі Павловського заводу. Покрівельні роботи виконав Лохоткін.

На будівництві використовувалася фарба Івана Федоровича Сулова. Він мав магазин на вулиці Соборній, а потім переніс його на Нижню Соборну. Його фабрика фарб була біля Воскресенської церкви. Були маленькі поставки листового цинку для перил на даху, олова, свинцю, соляної кислоти, нашатирного спирту.

У 1908 р. помер Карл Густович Шольц. Для проектування рами іконостасу Харитоненки запрошують Олексія Вікторовича Щусєва, а для художнього оформлення – художників Михайла Васильовича Нестерова та Гната Гнатовича Нивинського. Щусєва рекомендував П. І. Харитоненку Нестеров. З Михайлом Нестеровим Павло Іванович був знайомий по Москві. Харитоненки часто купували картини Нестерова, а Нестеров формував їх художні смаки. Харитоненки запропонували Нестерову і Щусєву зробити іконостас для Троїцької церкви. Нестеров відмовився від проекту іконостасу спроектованого Карлом Шольцем і запропонував їм свою версію. Якщо в основі іконостасу Шольця була ідея Трійці, то в іконах іконостасу Нестерова були використанні обличчя родини Харитоненків. Сама ж ідея відобразить Трійцю в іконостасі була знищена.

Перший варіант іконостасу ми знаходимо в проекті Троїцької церкви Карла Густовича Шольця у 1901 р. Ось він перед вами іконостас, який добре видно на кресленні розрізу церкви. Він складався з центральної частини, північної і південної в яких, на думку Карла, мусили розташовуватися престоли. В центрі іконостасу був престол в ім'я Бога Отця, а бічні престоли – в ім'я Сина Божого (Ісуса Христа) і Святого Духа. Поєднання всіх цих престолів в Трійцю і давало право називатися соборною церквою або собором. Харитоненки ліквідували саму ідею втілення Трійці в іконостас церкви і тим самим ліквідували її як соборну церкву. Над бічними престолами іконостасу під дугами планувалося розмістити сюжетні картини про Трійцю в образі ангелів, а в

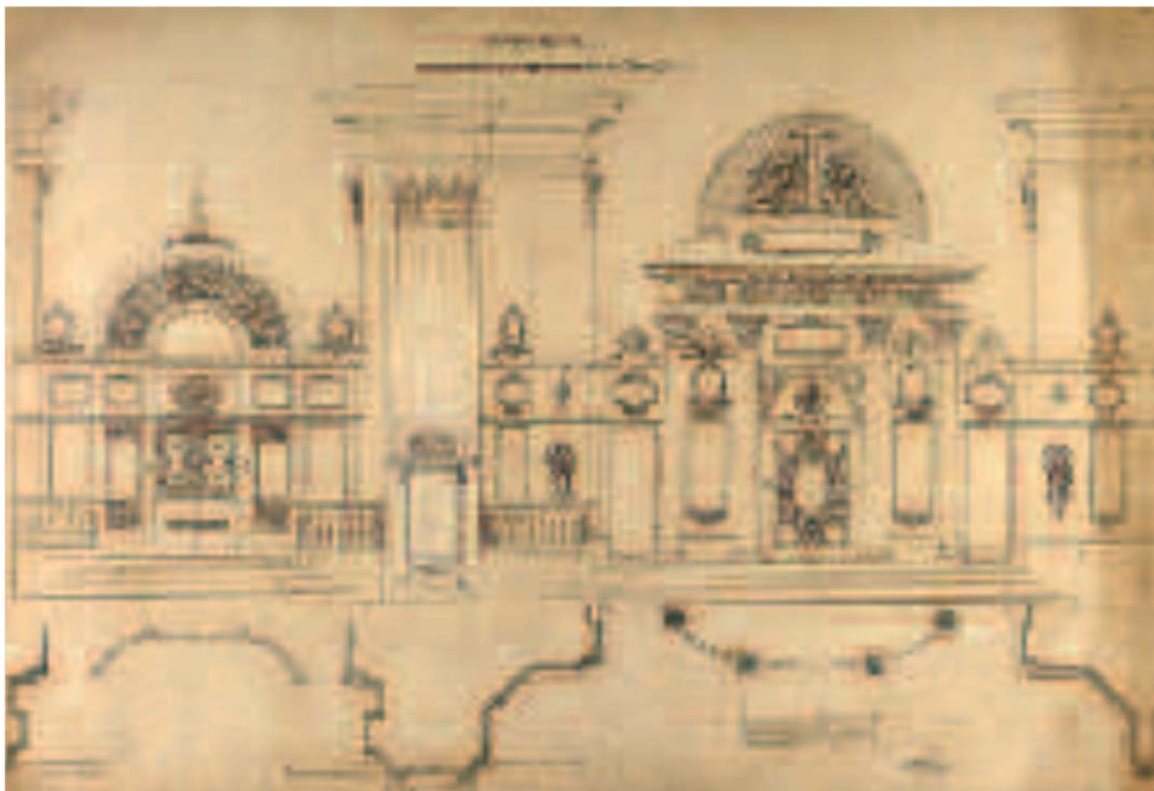
лоджіях кожної частини розмістити ікони з зображенням Бога Отця, Сина Божого і Святого Духа. На рівні воріт розташовувався нижній ряд ікон на яких були зображені 12 апостолів. На свято Пресвятої Трійці Святий Дух сходить на 12 апостолів. Вся рама іконостасу планувалася з мармуру і малахіту. На мій погляд раму іконостасу могли виготовити майстри з майстерні Шольца з с. Іванівського. Талановитих художників теж вистачало і вони могли виконати ікони для іконостасу, але Карл Густович Шольц помер, а його син Густав ніякого впливу на Харитоненків не мав. Ось так був спотворений проект Троїцької церкви Харитоненками.

Я впевнений в тому, що Карл відстояв би свій варіант іконостасу, а для його виготовлення він запросив би майстрів з Мар'яно (Івановське).

У квітні місяці 2013 р. в Третьяковській галереї відбулася виставка „Михаил Нестеров. В поисках своей России” Там був представлений проект рами іконостасу Олексія Вікторовича Щусєва для Троїцької церкви в Сумах.

А тепер давайте порівняємо фундаментальний іконостас Карла Шольця з убогим творінням Олексія Щусєва.

Ось перед вами остаточний варіант проекту іконостаса Щусєва для Троїцької церкви в Сумах (1912-1913 рр.). Він виготовлений на сірому картоні графітовим олівцем, має розміри 54,4 x 73,5. Проект знаходиться в приватній власності. Власник невідомий.

В Третьяківській галереї збереглися ескізи образів для Троїцької церкви М. В. Нестерова. Сергей Маковський про творчість

Нестерова казав так: „Художникам, как Нестеров, невольно прощаешь несовершенство рисунка и кисти, потому что любишь поэзию их творчества. Это тоже - поэзия чего-то большого и смутного, выходящего за грани личности. Не поэзия индивидуального вдохновения, но поэзия, говорящая о далях и озаренностях народа. Такие художники обыкновенно лучше чувствуют, чем выражают. Надо взглядеться пристально в их картины, надо забыть о многом внешнем, мешающем, случайном, отдаться наваждению - и тогда, тогда вдруг по-иному засветятся краски, и оживут тени, и улыбнется кто-то, таинственный, „на другом берегу”. От творчества Нестерова веет этой улыбкой. Много раз, смотря на его холсты, узнавал ее - в молчании зимних полян, поросших тонкими-тонкими березками, в сумраках соснового бора, стерегущего одинокий скит, в дымно-вечереющих облаках над простором, в грустном лице послушника, в нежном профиле монахини. И я люблю его за эту улыбку. В ней - далекое и вместе с тем близкое, народное, загадочное, реальное: и христианская, отшельническая умиленность „Божьим садом”, и другая, не христианская, а уходящая в глубь древнего язычества религиозность постижения мира и тайны... Разве не так чувствует природу древняя, далекая и близкая душа народа. Христианское, церковное, историческое сплелось в ней с первобытным, пантеистическим в одно искание, в одно радостное и страдальческое чаяние.

Понимание этой сложности народной мистики, угаданной Нестеровым с нежной проникновенностью, - ключ к пониманию всей его живописи, и хорошего и плохого в ней. Когда Нестеров хочет быть только мастером образов, иконописцем, возрождающим каноны византизма (Владимирский собор, церковь в Абастумане), он очень слаб; слишком чужды ему определенности церковной мистики. Так же, когда он хочет быть только живописцем, наблюдателем природы, язычником в мире форм и красок. Он интересен, когда, несознательно, по наитию

угадывая что-то большое и смутное в сердце народном, соединяет духовности славянского христианства с мечтою языческого обоготворения природы. Тогда он находит свой тон, свои светлы и краски, свою неподражаемость.

Мне нравятся картины Нестерова, потому что в них чувствуется любовь к мелодии цвета, искреннее искание оригинального стиля (пусть даже только искание), благоговение перед красотой жизни, чуждое всего временного и пошлого. Мне нравится в картинах Нестерова его нежно-субъективное отношение к тихим просторам русской деревни, благостная грусть мистических настроений. Они выражают поэзию крестьянского мира. Этой поэзии, может быть, и нет больше, но она есть эстетически - для того, кто верит в сказки прошлого.

И мне не нравятся иконы Нестерова. В этой области он унаследовал недостатки Васнецова: неприятную манерность композиции, рисунка, дешевый сентиментализм символических намерений и ту „литературность” изображения, которая так плохо вяжется с декоративными задачами храмовой живописи. Подчеркнутость выразительных деталей (расширенные и словно подведенные глаза, тонкие шеи, болезненно-сжатые губы), однообразие ликов, какая-то жеманная и вялая монотонность движений придают образам Нестерова оттенок фальшивой чувствительности, очень далекой от истинно религиозного настроения. Он более тонкий техник, чем Васнецов, более осторожный колорист, живопись его не груба и не безвкусна, но ложность общей концепции отзывается на качестве тона и лепки...

Неудачные иконописные работы совершенно обесценили Нестерова в глазах многих. Я не согласен с такой постановкой вопроса, хотя должен признать, что и последние картины художника, в особенности „Святая Русь” (на петербургской выставке 1907 года), доказывают преувеличенность тех похвал, которые ему расточались прежде. Художник, решившийся

выставить такую картину как свое главное произведение, итог предыдущей деятельности, - беззащитен от нападков. „Святая Русь” - грандиозный самообман. И чувство досады, почти обиды на автора тем больше, чем очевиднее наивная убежденность его намерения, его вера в значительность и философскую глубину замысла...

Еще раз погубила русского художника христианская идеология. Иванов, Поленов, Ге, Крамской, Репин, Рябушкин, Васнецов - все отдали дань тому же роковому призраку - Христу. Иванов поплатился жизнью, другие - лучшей частью своего дарования. Плохие „христианские” картины и плохие иконы - действительно какой-то злой рок русских живописцев. Я уверен, что, если бы ни Поленов, ни Ге, ни Васнецов, ни Рябушкин, ни Нестеров не писали „Христов”, они создали бы гораздо больше. Одному Репину удалось благополучно пережить опасное самовнушение: репинский „Христос” ужаснул всех, но не обесславил мастера... „Христос” Нестерова оттолкнул от него даже самых искренних друзей. Трудно выразить „идею” менее удачно. Фигура Христа настолько уродлива, что ее невольно хочется закрыть, стереть, чтобы как-нибудь спасти картину, хотя бы один уголок картины - весенние нивы, даль леса, белые березки, небо - где виден прежний Нестеров, автор „Отрока Варфоломея” и „Царевича Димитрия”. Чем объясняется это странное упорство русских художников и странное единодушие в стремлении к теме, одинаково для них непосильной? Все тем же трогательным, если угодно, но некультурным в корне заблуждением, что цель живописи - идейное откровение. Написать картину, которая бы воплощала глубокую суть христианства, т. е. творческое понимание высшей моральной проблемы - „Христос”; выразить синтез жизни одним образом, одним вдохновенным видением...”

Ми ще повернемося до образу Христа створеного Нестеровим для Троїцької церкви в Сумах з обличчя Івана Павловича Харитоненка і його сумної долі. Віра Андріївна Харитоненко

вибрала Нестерова тільки через його популярність в ті роки, але з завданням створити іконостас для такої чудової Троїцької церкви ні Щусев, ні Нестеров не впоралися. Не їхнього рівня була ця робота.

Ось перед вами перелік образів, що були в іконостасі Троїцької церкви.

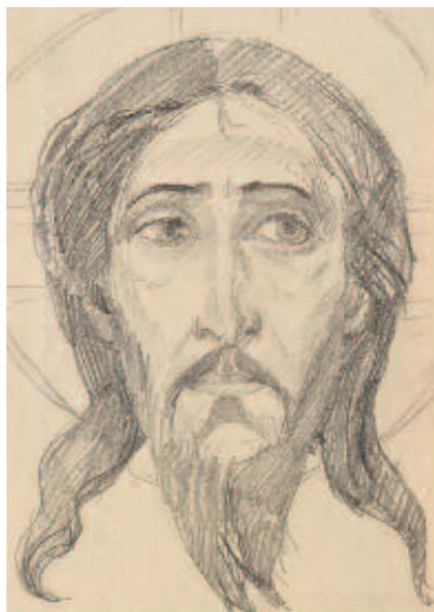
Микола Чудотворець, Архангел Гавриїл, Божя Матір

Ісус Христос

Архангел Михаїл

Ескіз голови Ісуса Христа

Чорно-білі світлини образів Нестерова Миколи Чудотворця і Божої Матері для Троїцької церкви

РГАЛИ. Ф. 2980. Оп. 2. Ед. хр. 1151. Л. 5.

Тепер про образи з іконостасу, що збереглися.

Благовіщення. 1914 р. Центральна композиція Царських воріт. Метал 72, 2 x 47, 7 см. Металева пластина складається з двох частин. Ліворуч внизу підпис М. Нестеров. Надійшла в Сумський художній музей з Троїцького собору у 1930 р. Інвентарний номер Ж-220.

Ісус Христос. 1914 р. Метал мідь 153x80,5. Праворуч внизу підпис М. Нестеров. Надійшла в Сумський художній музей у 1996 р. зі Спасо-Преображенського собору.

Благовіщення

Тепер дамо цитати з книжки, що була випущена по результатам виставки. „Этот период исканий выразился в окончательном образе Христа для собора в Сумах (*якби ви знали, яка нікчемна особа стала прообразом обличчя Христа – О. В.*), в корне отличались от их предыдущего сотрудничества. Троицкий Собор был заложен в 1901 году по проекту архитектора Г. К. (*правильно К. Г. – О. В.*) Шольца на средства крупнейшего российского мецената и сахарозаводчика П. И. Харитоненко.

Однако из-за финансовых затруднений заказчика в 1905-1911 годах дело было приостановлено. Начав второй строительный период, Харитоненко пригласил А. В. Щусева и М. В. Нестерова для завершения и отделки храма. Необходимость органично вписаться в уже существующее сооружение, возведенное в стиле классицизма, представляло главную сложность. В итоге за прообраз сумского иконостаса Щусев взял довольно распространенный в храмовом зодчестве России в XIX веке тип низкой алтарной преграды (*ну, хіба така халтура була варта*

такої церкви? – О. В.). По „Воспоминаниям М. В. Нестерова”, предварительная договоренность с заказчиками датируется февралем 1910 года: „Тогда же был возобновлен с Харитоненками разговор об иконостасе для Сумского собора сооружаемого на их средства. Дал условное согласие начать работать над образами тотчас по окончании Великокняжеской церкви”.

Первые подписанные А. В. Щусевым варианты проектов относятся к 1911 году. Интересно, что в них центральный ряд иконостаса, предназначенного для кисти Нестерова, состоит только из четырех икон. О договоре с Харитоненко только на 4 образа упоминал и сам художник в письме к своему ближайшему другу А. А. Турыгину от 16 января 1912 года. Участие Нестерова в украшении этого храма сначала предполагалось более чем скромным, в то время как Щусеву кроме иконостаса поручили исполнить проект всего внутреннего оформления, включая рисунок мраморного пола, ограды, колокола и церковную утварь. *Це не відповідає дійсності. Ми бачимо і сьогодні, що внутрішнє оздоблення зроблене по кресленням К. Г. Шольца. Мозаїчна підлога вже існувала ще до складання угоди з Щусевим. Нестеров пише, що участь Щусева стосувалася тільки рами іконостасу.*

На компактное решение алтарной преграды Щусева обрекал первоначальный проект Шольца, в котором, близко поставленные несущие купол, столбы сильно стесняли иконостас (*в Троїцькому соборі місця хоч конем гуляй – О. В.*). Кроме того, габариты этих опор, представляющих собой пучки пилястр коринфского ордера, не позволяли видеть главный, северный и южный иконостасы в интерьере полностью, мешали их цельному восприятию (*якщо ви стоїте по центру, то чудово бачите весь іконостас – О. В.*).

Сохранившиеся эскизы позволяют проанализировать тот сложный путь, который прошел архитектор, чтобы найти

наиболее оптимальное решение. Прежде всего, он усилил разницу между иконостасами, выделил центральный за счет двойной колоннады. Затем отказавшись от линейного плана, создал для алтарной преграды ломаный план, а колоннаду превратил в полукруглую ротонду, что расширило площадь главного иконостаса и сделало возможным увеличение количества икон до шести. Эти шесть икон и образа царских ворот исполнил М. В. Нестеров, часть икон южного и северного иконостасов взялся выполнить Д. Н. Кардовский. В окончательном варианте проекта вся алтарная преграда увеличена в высоту за счет добавления праздничного яруса, часть которого была поручена К.С. Петрову-Водкину, им же сделан эскиз к „Троице” для витража в алтаре. К созданию росписей интерьера А. В. Щусев пригласил Нивинского (*не відповідає дійсності – О. В.*).

В начале 1913 года Нестеров сдержал обещание, данное заказчику: „Принялся за эскизы образов для Сумского собора. Они, по мнению видевших их, выходили интереснее обительских. Супруги Харитоненко часто заезжали ко мне. Однажды я показал им сделанные эскизы. Пришли, можно сказать, в неистовый восторг” (*тому що обличчя Ісуса Христа списали з обличчя Івана Павловича – О. В.*). В конце мая – начале июня 1913 года он выполнил иконы „вчерне”, но завершение из-за смерти сестры откладывалось им на весну 1914 года. К сожалению, судьба проекта сложилась трагически. Мраморный иконостас, созданный по чертежам в Италии, погиб при транспортировке во время первой мировой войны. Смерть П. И. Харитоненко 13 июня 1914 года и общая напряженная ситуация в стране поставили точку в истории этого заказа.

Сам храм до революции так и не был освящен (*був освячений – О.В.*). Иконы пропали из него в 1920-е годы. Две из них хранятся сейчас в Сумском областном художественном музее. Местонахождения остальных образов неизвестно”.

Инший фрагмент. „Новые выявленные материалы о творческом союзе М. В. Нестерова и А. В. Щусева позволяют расширить наше представление об их работах в русле религиозного искусства. Три совместных проекта мастеров многое объединяет. Над сумским иконостасом (1911-1914) и памятником Столыпину (1912-1913) они трудились практически в одно время в промежутки между двумя строительными периодами в Марфо-Мариинской обители (1907-1912, 1914), более того, все живописные композиции выполнены Нестеровым в Москве, отсюда их стилистическая схожесть, родственная связь, позволяющая видеть в них единый цикл произведений. Тут Нестеров освободился от влияния васнецовского стиля и нашел свою оригинальную манеру церковного письма. Для Нестерова сотрудничество с Щусевым ознаменовало новый по сути, завершающий этап в его религиозном искусстве. Перед Щусевым же каждый раз стояла новая задача – вписаться в исторически сложившуюся архитектурную среду (Замоскворечье в Москве, классический собор в Сумах, Киево-Печеская лавра), и каждый раз она решалась очень тонко, может быть даже с отказом от собственных стилистических предпочтений и амбиций (в отличие от Нестерова). Умение ощущать эту культурную и историческую ткань места воплощено во многих его проектах, в числе которых упомянутый выше шедевр на Красной площади Москвы. Будучи сам прекрасным рисовальщиком, Щусев всегда рассматривал архитектуру в контексте синтеза искусств, о чем говорят имена крупнейших архитекторов”.

Творчий доробок в Сумах К. С. Петрова-Водкина досліджувала завідуюча Хвалинським художньо-меморіальним музеєм К. С. Петрова-Водкина В. І. Бородіна. Вашій увазі її стаття.

В. І. Бородіна „К. С. Петров-Водкин в Сумах”.

(Фрагмент).

13 июня 1915 года К. С. Петров-Водкин писал жене из Сум – места своего тогдашнего пребывания: „Неподалёку также усадьба, где жил Чехов, и где он написал своих „Дядю Ваню“, „Трёх сестёр“ и прочее”. Думал ли художник, что спустя полвека и его „географические следы” будут отмечаться на картах и изучаться исследователями? И одной из таких точек окажутся Сумы Харьковской губернии, где в уютной усадьбе помещиков Линтварёвых на берегу реки Псёл, в селе Лука, примыкающем к Сумам, летом 1888-1889 и в 1894 году жил А.П. Чехов.

Сумские впечатления действительно нашли отражение в позднейшем творчестве писателя, в том числе в пьесах „Три сестры”, „Чайка” и „Вишневый сад”. Неизвестно, посещал ли Кузьма Сергеевич помещиков Линтварёвых, а в 1915 году ещё жила в усадьбе младшая дочь Линтварёвых – Наталья Михайловна, но о пребывании А. П. Чехова в этих же местах знал. Что привело в эти украинские места близ Полтавы Кузьму Сергеевича? Путешествие его было обусловлено работой по созданию витража „Троица” для Свято-Троицкого собора в г. Сумы. Этот заказ был получен через архитектора А. В. Щусева, руководившего строительством собора. *(Що вже керувати будівництвом, коли собор був збудований, залишалась частина опоряджувальних робіт – О. В.)* Со Щусевим К. С. Петров-Водкин был знаком с 1910 года, когда участвовал в росписях церкви Василия Златоверхого (XII век), реконструкцией которой занимался А. В. Щусев.

С тех пор Кузьма Сергеевич поддерживал отношения с архитектором и в одном из писем жене от 22 октября 1910 года писал из Овруча: „Заведующий работами по внутренней отделке храма имеет в виду на будущий год расписать ещё одну церковь, и мне кажется, он собирается меня тоже пригласить. Если так, то мы будущую осень проведём с тобой на юге России у австрийской границы. Наконец-то у меня другие дела, чем с кумушками Робертом-Фредериком”. Речь в письме идёт именно о соборе в Сумах, строительство которого закончилось только в 1914 году, поэтому мечтам о скором заказе не суждено было сбыться (*де він тут побачив австрійський кордон – О.В.*). В письме слышны нотки недовольства Кузьмы Сергеевича Робертом (Романом Фёдоровичем) Мельцером, через которого он пытался получить заказы, но в 1910-е годы всё реже и реже получал их, поэтому был рад заказу и независимости от своего покровителя Мельцера. Попытка пристального ознакомления с материалами, главным образом эпистолярного и мемуарного характера, связанными с жизнью и творчеством К. С. Петрова-Водкина и художников его круга, дала неожиданный результат. Некоторые сведения о работах К. С. Петрова-Водкина в Сумах часто автоматически переписываются из одной книги в другую, но не подкрепляются точными сведениями. Например, в литературе, посвящённой художнику, можно прочесть о его росписях в Троицком соборе в Сумах. В действительности художнику не суждено было воплотить свои замыслы на стенах собора, о чём свидетельствует его переписка с женой и воспоминания современников. Первое упоминание о полученном заказе и начале работы над ним встречается в письмах К. С. Петрова-Водкина жене из Москвы от 5 июня 1913 года: „Со Щусевым две вещи не ладятся, я не могу сейчас получить деньги, так как Харитоненко уехал в деревню; вечером отнесу Щусеву работу (...).”

Вероятно, архитектором работа была одобрена, потому что на следующий день Кузьма Сергеевич пишет жене: „Может быть, через неделю мне придёт в Петербург заказное письмо с чеком, сохрани его до моего возвращения”. Ещё через неделю уже из усадьбы режиссёра и актёра театра Незлобина Н. Н. Званцева (село Тарталеи Нижегородской губернии),

где художник работает над эскизами декораций к спектаклю по трагедии Шиллера „Орлеанская дева” для этого театра, Кузьма Сергеевич спрашивает у жены: „Получила ли ты заказное письмо от Харитоненко на моё имя?”.

Аванс в 500 рублей на изготовление росписей Троицкого собора, по предъявлению Щусеву эскизов, был получен в июле. Что же было заказано К. С. Петрову-Водкину? Из воспоминаний жены художника известно, что „на фронте портала этой (...) церкви Кузьма Сергеевич написал четыре небольшие картины, изображавшие „Рождение Христа“, „Крещение“, „Вход в Иерусалим“ и „Вознесение“ (1913 год)”.

Мария Фёдоровна ошибается дважды: во-первых, вместо „Вознесения” художнику было заказано „Преображение”, а во-вторых, до воплощения эскизов в жизнь „на фронте портала” дело не дошло. Да и каким образом мог художник разместить четыре сюжета на „фронте портала”? Харитоненко любил творчество М. В. Нестерова, дружил с художником, Павлу Ивановичу очень нравились росписи Нестерова во Владимирском соборе в Киеве, и весной 1912 года он заказал шесть больших образов (*самий більший 150x80, ну, невже це величина*) для иконостаса Троицкого собора М. В. Нестерову, что тот и сделал. По воспоминаниям С. Н. Дурьлина: „В Сумах...Нестеров...отстранил от себя всякую связь с архитектурой храма: не было и речи о том, чтобы он взял на себя роспись стен: он принял на себя лишь образа, далеко не все. Столь ограниченное присутствие Нестерова в соборе было, однако, так ярко внушительно, что не поднималась даже мысль о приглашении кого-либо из других художников для росписи стен: стены остались без росписи и были украшены лишь орнаментами Щусева (*оце і все керівництво будівництвом, і видно, що орнаменти робилися за кресленнями Шольца, а за мозаїчну підлогу немає і мови – О. В.*)“. Поэтому дальше эскизов дело с росписями у К. С. Петрова-Водкина не пошло. Но, вероятно, Кузьма Сергеевич какое-то время не подозревал, что вопрос с росписями уже решён не в его пользу. Продолжая работу над эскизами, он пишет из Хвалынска жене в Петербург в сентябре 1914 года: „... работаю над эскизами для Щусева, чтобы было, по крайней мере, что показать. Я не трогаю большие

акварели, но составляю рисунки более чётко, чтобы оставалось только их скалькировать ... Остаётся ещё лишь одна картина „Преображение Христа“, которую предполагаю выполнить завтра. Ты понимаешь, что тут у меня уже до Петербурга будет сделана вся черновая работа”.

Местонахождение „больших акварелей” — эскизов росписей, неизвестно. В РГАЛИ и частных собраниях сохранились лишь первоначальные небольшие эскизы-наброски с изображением „Поклонения пастухов”, „Поклонения волхвов”, (Мария Фёдоровна, вероятно, их в своих воспоминаниях называет „Рождеством”), „Крещения” и „Въезда в Иерусалим”. В этих эскизах прослеживается только „нащупывание” композиции и колористического решения будущих росписей. Говорить об авторской интонации, судя по ним, мало оснований.

Летом 1914 года К. С. Петров-Водкин покупает сад в южных окрестностях Хвалынска под строительство дачи. Всю жизнь он пытается свить гнездо, мечтает о доме с садом, где он и его близкие могли бы найти прочное, надёжное пристанище. Он пишет в письме жене 26 июня 1913 года: „Черт возьми, в конце концов, надо же нам устроиться так, чтобы иметь возможность проводить лето в своем углу. Каждый раз, как я в деревне, я мечтаю о собственном уголке. Ты будешь создавать домашний уют, а я спокойно работать под шум деревьев нашего садика”.

Можно предположить, что после возвращения из Хвалынска в октябре 1914 года Кузьма Сергеевич от Щусева узнаёт и о смерти заказчика, и о перипетиях с заказом. Известно, что в Италии Павлом Ивановичем Харитоненко был заказан мраморный иконостас для собора по чертежам Щусева, в ниши которого и планировалось вставить образа, написанные М. В. Нестеровым на холстах (*ті, що збереглися написані на мідних дошках – О. В.*), но иконостас погиб во время Первой мировой войны, когда его транспортировали на корабле из Италии.

Неизвестно местонахождение образов, созданных М. В. Нестеровым для Троицкого собора. О них известно лишь из описаний С. Н. Дурылина. В настоящее время в соборе нет иконостаса, он долгое время служил концертным органом

залом и музеем городской скульптуры, в нём на парусах сохранились росписи, выполненные в 1913-1914 годах.

Работы по внутренней отделке собора продолжались и после смерти заказчика благодаря поддержке вдовы – Веры Андреевны и сына вплоть до 1917 года. Стараниями Щусева, радеющего о художнике, Кузьма Сергеевич получает уже от сына П. И. Харитоненко — Ивана Павловича, унаследовавшего после смерти отца (за некоторым исключением) „все движимое и недвижимое имущество”, (*по закону дістався Вірі Андріївні – О. В.*) новый заказ – изготовление большого витража „Троица“ всё для того же Троицкого собора в Сумах, который по величию не уступал Исаакиевскому и очень напоминал его.

В начале января 1915 года К. С. Петров-Водкин из Москвы сообщает жене: „Харитоненко дал мне второй заказ и я заработаю, по меньшей мере, ещё 4 000 рублей (...). 6-ого по приезде я провёл день у Щусева – он просит передать тебе привет (...). Вечером я со Щусевым обедали у Харитоненко (Кузьма Сергеевич имеет в виду вдову и Ивана Павловича Харитоненко – Веру Андреевну и её сына – В.Б.). Сегодня я опять у них был. Они очень симпатичны, мои работы им нравятся, меня покупают”. Вероятно, речь в письме идёт о покупке Харитоненко „больших акварелей” — эскизов росписей, и художник получает окончательный расчёт за проделанную работу.

В двадцатых числах января Кузьма Сергеевич отправляется в Сумы осмотреть место для „второго заказа” — витража в Троицком соборе, рядом с которым летом 1914 года земляки похоронили с почестями П. И. Харитоненко (*повна дурниця, бо похований на Петропавлівському кладовищі – О. В.*), пожертвовавшего на строительство собора полмиллиона рублей (*сума була значно меншою, дивіться в ДАСО „Окладну книжку” за 1917 р. – О. В.*).

По возвращении домой в конце января 1915 года Кузьма Сергеевич приступает к эскизам „Троицы”. Сохранились отдельные рисунки, акварельные эскизы витража. Рисунок „Троицы” из собрания А. Л. Тахтаджана свидетельствует о том, что художник изначально работал над традиционной композицией рублёвской „Троицы”, хотя

положение рук ангелов иное, чем у Рублёва, крылья центрального подняты и расправлены для полёта (в следующих эскизах он будет экспериментировать с ними), что придаёт некоторую динамику образу. Это один из первых эскизов витража, датированный 3 марта 1915 года.

Ещё один рисунок к „Троице” с изображением правого ангела, хранится в частном собрании. В нём уже найдено положение крыльев, рук, которые, судя по дальнейшим эскизам, художник сохранит и в окончательном варианте. Но в последующих вариантах он несколько „усмирит” напряжённую „упругость” позы, придав ей более глубокое содержание одухотворенности, задумчивости.

Акварельный эскиз „Троицы” хранится в Ярославском художественном музее. В нём появляются бытописательские подробности: в левой части второго плана изображение Авраама, справа – крепостных городских стен, а в центре морской глади. Крылья центрального ангела подняты и их заострённые концы соединены, они придают композиции некоторую пирамидальность, усиливающую лёгкость фигур, их воздушность и в то же время они играют объединяющую роль переднего и заднего плана – небесного и земного.

В акварельном эскизе из Ярославля в целом намечен и колористический строй витража, базирующийся на трёх основных цветах (трёхцветке): красном, синем и жёлтом. Красному одеянию центрального ангела „вторит” такого же цвета одеяние правого ангела, а одеяние Авраама и подстоля – синему плащу центрального – такого же цвета плащ левого, скатерть стола, синяя поверхность воды и небо, а жёлтому одеянию левого – волосы правого ангела, цвет просматриваемой сквозь листву дуба архитектуры слева, да и плащ правого ангела с примесью жёлтого. Зелёный позём в нижней части композиции „перекликается” с такого же цвета холмами и кроной дуба в верхней части. Таким образом, не только молчаливый „разговор” рук, движение которых в композиции подхватывают общую „круговую” тему склонённых друг к другу голов, радиально расходящихся посохов (ангелы не только гости Неба, но и земные путники, только что присевшие), но в эскизе можно проследить и „цветовой хоровод”. Благодаря этой

„закольцованности“, светоносности одежд и ликов, выразительности контуров, ритмических повторов линий создаётся напевная поэтика образа.

Последний известный эскиз витража находился когда-то в собрании Басевич, он самый законченный и гармоничный. По сравнению с ярославским в нём несколько изменено положение рук левого ангела, акцентирующего начало кругового осмотра витража слева направо, по этой же причине разведены крылья центрального ангела и удлинено крыло правого (крылья ангелов и посохи образуют своеобразный веер в верхней части композиции).

Выразительность контуров приобретает музыкальное звучание, но самое главная „находка“ этого эскиза – блики-движки, пробела, придающие одеждам кристаллоподобный вид: „Бог есть свет, и нет в Нём никакой тьмы“. Это плоть просветлённая фаворским светом.

Художник использовал древний приём – изысканную форму — пробел краской, то есть бликами и чёткими прямолинейными штрихами от них на выпуклых частях фигур ангелов. В иконах такие пробела иногда выполнялись творёным золотом или золотились, а у Петрова-Водкина они выполнены цветом (надо полагать, более светлым по тону). К сожалению, не удалось увидеть этот эскиз в цвете, возможно, пробела были выполнены, как в древнем новгородском письме, другим тоном, нежели основной тон одеяния (если одежды желтые и красные — пробел на них зеленоватого тона, если одежды синие или зеленые — по ним пробела красноватых или желтоватых тонов и т. д.). Скорее всего, пробелы были выполнены в более светлом тоне, чтобы витраж был более прозрачным и воздушным. Судя по тому, что Петров-Водкин пишет о своей работе над витражом, он переносил на стекло живописные приёмы. То есть это было не витраж-панно — мозаика из цветных стёкол, а витраж-картина, то есть живопись на стекле.

В конце мая 1915 года из Хвалынска Кузьма Сергеевич едет в Сумы воплощать эскиз. В помощники он берёт своего приятеля – московского художника С. М. Колесникова, у которого останавливался временами в Москве. 28 мая 1915 года он пишет жене из Сум: „Вот уже два дня, как я приехал в Сумы. Большое

церковное окно будет приготовлено к завтрашнему дню (можно предположить, что витраж был выполнен на стекле „алтарного“ большого окна – В.Б.). В доме нет никого (*садиба Харитоненків на Троїцькій – О. В.*), кроме меня. Колесников приехал, он славный парень, и с ним приятно будет работать... Парк действительно хорош, но это не то, что я люблю, — вылизанный, вычищенный. Для купания (Сумы находятся на берегу речки Псёл – В.Б.) ещё слишком свежо, но город так прекрасно расположен – весь в зелени, и жизнь такая опрятная, богатая, окрестности также красивы, мы там гуляли с Колесниковым, он чудесный спутник. Рисую головы „Троицы“.

Акварельный эскиз головы центрального ангела в настоящее время находится в ГРМ.

В этом образе есть невозмутимость и полнота покоя. Это триединый лик, равный всем трём ликам „Троицы“. И те же основные цвета: синий фон, красное одеяние и желтоватый лик. Ангел здесь не столь миловиден, как в ярославском эскизе. Этот найденный художником лик будет часто повторяться в его последующих работах, особенно в женских образах, поднимая их до образа Богородицы. Работая над витражом, Кузьма Сергеевич беспокоится об уже строившейся по его проекту даче в купленном в Хвалынске саду. 2 июня 1915 года он спрашивает у жены: „Как там у нас? Надеюсь, что дом достроен настолько, что возможно в нём жить... Теперь о здешней жизни. Вот уже два дня, как я начал работать и ясно вижу, что это работа очень интересная... Колесников очень хорош, как помощник, госпожа Харитоненко уже вернулась к себе в деревню около Сум, скоро она приедет сюда“. Чуть позже: „Работа идёт хорошо. Эту неделю, надеюсь, закончить „Троицу“. Завтра уезжает Колесников. Теперь мне остаются только лица, которые ещё не совсем готовы. Мне хочется быть поскорее дома“.

13 июня 1915 год он сообщает жене: „Работа протекает так равномерно, что нет времени серьезно сосредоточиться, чтобы углублённо побеседовать (...) завтра годовщина смерти П. Харитоненко, поэтому все походили с ума и явились нарушить моё одиночество, которое я делю между „Троицей“, купаньем,

обедом и вечерним чаем в кафе, где мы с Колесниковым ежедневно бываем (...).

Иван Павлович Харитоненко (1913) Вира Андріївна Харитоненко (1916), с. Наталіївка

На мой взгляд, работа идёт очень хорошо, я уже до середины покрыл всё краской, счастье, что рисунок был чётко выполнен. Послезавтра меня приглашают ехать на автомобиле к Олив на 2-3 дня. Это будет для меня чудесным антрактом, чтобы затем с новым рвением приступить к работе. На днях Оливы ожидают Добужинского, который должен выполнить им один заказ; в июле Сомов тоже приедет в Натальевку (...). Сегодня явились посетители знакомиться с моей работой. Мне кажется, „Троица“ произвела хорошее впечатление. Завтра намереваемся поехать на автомобиле на два-три дня в прекрасное историческое имение за 120 вёрст отсюда. Судя по тому, что приходится слышать – у Харитоненко несметные богатства. И подумать только, что он начал жизнь без сапог, пастухом, пася скот в 60-ти верстах отсюда”.

Тут Кузьма Сергеевич допускает неточность: Павел Иванович Харитоненко не был пастухом, он получил от своего отца –

Ивана Герасимовича Харитоненко большое наследство, хотя дед Павла Ивановича был „войсковым обывателем”, но в результате своей предприимчивости стал купцом 3-й гильдии.

1915 год был переломным в творчестве Кузьмы Сергеевича, он нащупывал свой путь в искусстве, преодолевая влияния символизма, синтезируя колористические открытия Ренессанса и древнерусской живописи. Позже он довольно самокритично напишет о своих монументальных опытах: „Я себя виню за то, что ни одна из этих работ не доведена до выразительности Джотто или Рублёва, а это и доказывает – к стыду моему – что, как я не изучал древнерусскую иконопись, как ни был влюблён в неё, а её законов композиции, верно, так и не понял до конца”.

Дело было не в непонимании законов композиции, а в том, что изограф творит образ в Духе Святом, он всеми способами стремится умалить свое „я”, явить не свою индивидуальность через знание тех же „законов композиции”, а обнаружить через образ церковную истину. Историческая религия живёт только на различии между Богом и человеком. Кузьма Сергеевич, по словам Гайдебурова, „отстаивал право человека быть божественным”. Он исповедовал единство человека и Бога. Живой Образ Божий, который иконописцы воплощали в красках в виде иконного образа, не взятого с натуры, он прозревает во Внутреннем Человеке. К. С. Петров-Водкин творчество рассматривал как „борьбу с Господом Богом за обладание истиной, для которой все мы родились, каждый для своей”. И чем дальше Кузьма Сергеевич уходил от тем религиозных, тем больше чувствовалась его связь с древнерусским искусством, христианским началом. В этом проявилась та же антиномия, что и в отношении его осёдлости и кочевничества: религиозное в бытовом, бытовое в религиозном, историческое и вневременное, русское и европейское, конкретное и абстрактное – всё в нерасторжимом единстве. Именно эта антиномия и заставляет зрителя видеть архетип „Троицы” в его картине „После боя”, а в „Поклонении пастухов” — реальную жанровую сцену.

На творчество Кузьмы Сергеевича впечатления, полученные в Сумах, несомненно, оказали влияние. Во-первых, сама работа

над эскизами „Троицы” была хорошей школой. Во-вторых, знакомство с коллекцией икон Харитоненко – одной из самых лучших в России в начале XX века, которую художник мог видеть и в доме Харитоненко на Софийской набережной в Москве, и в Спасской церкви в Натальевке (иконы XV-XVI веков, были собраны из многих мест России, представляя различные школы древних иконописцев). Анри Матисс, которого привёл к Харитоненко Илья Остроухов, увидев в 1911 году его коллекцию икон в его московском доме на Софийской набережной (после национализации в 1920–30-е годы эта коллекция пополнила фонды музеев Москвы и Петербурга), сказал: „Это доподлинно народное искусство. Здесь — первоисточник художественных исканий. Современный художник должен черпать свои вдохновения в этих образцах...”. И Кузьма Сергеевич черпал вдохновение в пластике фигур, в ритме, в колорите икон. Кристаллоподобные одежды ангелов витража „Троицы”, идущие от пробелов древней живописи, позже можно будет видеть в „складчатости” одежд героев его картин, скатертей натюрмортов и пейзажных фонов.

Работа над витражом заканчивалась и, судя даже по акварельным эскизам, мастер добился желаемой гармонии. Наконец, 12 июля Кузьма Сергеевич покидает Сумы, пробыв в них в общей сложности полтора месяца (с 26 мая по 12 июля). Перед отъездом последний „привет“ М. В. Добужинскому: „... уезжая из Сум, целую тебя искренне и сердечно (...). Работу кончил – успешно, так что уезжаю с лёгким сердцем”.

Ми бачимо, що Бородіна критикує всіх хто переписує без аналізу матеріали про художників, і в той же час сама допускає багато фантастичних дописів, що не відповідає дійсності, що вже казати за наших невігласів-краєзнавців, які просто переписують чужі помилки.

Якщо прокоментувати весь цей матеріал, то перше, що хотілося б наголосити, це на тому, що Харитоненки, знищивши ідею Трійці в іконостасі Карла Шольця, і тим самим знищили саму назву Троїцької церкви. Щоб хоч якось пояснити це людям, Харитоненки запросили Петрова-Водкіна для того щоб він зобразив Трійцю на склі найбільшого вікна східного фасаду церкви.

З повідомлення в газеті „Сумський вісник” відомо, що корабель на якому везли в жовтні місяці 1914 р. раму іконостасу був торпедований підводним човном під командуванням майбутнього адмірала Хорті, і слава Богу, що він його втопив. З цієї нагоди в старому Троїцькому храмі відбулася панахида за загиблим кораблем. В жодному джерелі я не зустрічав прізвища майстра, що виготовив раму іконостасу в Італії. В Сумах, в садибі Сумовської орендувала собі приміщення іконостасна майстерня Волобуєва. Євгенія Миколаївна Трофімова (дівоче прізвище Конопльова), що мешкає в будинку по вул. ім. газети „Правда”

(Бельгійська) № 6, який стоїть на місці садиби Ленських, в 50-х роках ХХ ст. ходила з бабусею до Троїцької церкви, яка там служила, і пам'ятає білий іконостас, що був зроблений під час окупації.

Валентина Обозна, що також мешкала в колишньому будинку М. М. Ленського і була сусідкою Євгенії Миколаївни теж підтверджує, що іконостас був. Я думаю, що в період з 1914 по 1917 рік була зроблена ще одна рама іконостасу. В якомусь радянському архітектурному виданні була надрукована світлина фрагмента верхньої частини іконостасу Троїцького собору з зазначенням, що він був виготовлений в Петербурзі. Мова, мабуть, йде про раму іконостасу. Авторство проекту цієї рами іконостасу приписують Щусеву, а виготовив її Василь Васильович Кузнецов. Він був скульптор-монументаліст, співробітничав з багатьма архітекторами. Важко коментувати, коли відсутні документи. Майстрів іконостасних справ вистачало.

В Харкові була відома іконостасна майстерня Соммавілла. Вона привозила з Італії мармур. Для виконання замовлень на іконостаси вона наймала художників і майстрів, що працювали з мармуром. Відомо, що ця фірма найняла В. І. Орлова для виготовлення іконостаса Спасо-Преображенського собору в Сумах.

Ікона Нестерова Ісус Христос, після закриття Троїцького храму у 1959 р., теж опинилася у Спасо-Преображенському соборі. На верхньому ярусі дзвіниці Спасо-Преображенського собору висить дзвін фірми Самгіних з Троїцького собору. Де подівся сам іконостас з Троїцької церкви залишається загадкою і до цього часу.

Коштів на будівництво не вистачало, бо війна призводила до тотальних реквізицій. Хрести виготовила петербурзька фірма „Сан-Галли”. Вони відрізнялися від запроєктованих К. Г. Шольцем. Мабуть, ці зміни були зроблені теж на прохання

Харитоненків. Ще я хотів наголосити на тотальній помилці про освячення Троїцької церкви, яка проходить червоною ниткою через всі академічні публікації. Цю помилку в користування запустив дослідник творчості Нестерова Сергій Миколайович Дурилін. Автори попередніх публікацій теж використовують матеріали С. Дуриліна. Дамо слово і Дуриліну.

Дослідник творчості Нестерова С. Дурилін так пише про ікону „Миколи Чудотворця”: „Суровый Николай стоит твердо и властно на каменистом берегу, за ним темно-синее грозное море, а над морем лиловые тяжелые облака“. Це була краща ікона для іконостасу.

В зображенні Христа він шукає свій напрямок. У листі до С. Дуриліна (грудень 1923 р.) художник повідомляє, як він прагнув до звільнення зображення Христа від двох крайнощів: „... *чрезмерной суровости, с одной стороны, и слащавости (прежнего недостатка) – с другой. Этот период исканий выразился в окончательном образе Христа для собора в Сумах*”. Про свою роботу для Троїцького собору у 1913 р. Нестеров писав: „*Сегодня кончил эскизы образов иконостаса для собора в Сумах - кажется, будет ладно, едва ли не интересней „великокняжеского”, что на Ордынке*”. Загалом, Нестеров вважав образи для Троїцького собору найкращим своїм доробком в церковному живопису. Нестеров так казав про свої образи: „*Тут я сам по себе. Тут кое-что я нашел*”.

Ось, що пише в своїй книжці „Нестеров в жизни и творчестве” Сергій Миколайович Дурилін про Нестерова за його ікони в Сумах: „В Сумах, как в Киеве, Нестеров пришел в давно выстроенный храм и отстранил от себя всякую связь с архитектурой храма: не было и речи о том, чтобы он взял на себя роспись стен: он принял на себя лишь образа, далеко не все.

Столь ограниченное присутствие Нестерова в соборе было, однако, так ярко внушительно, что не поднималась даже мысль о приглашении кого-либо из других художников для росписи стен: стены остались без росписи и были украшены лишь орнаментами Щусева (*він ніяких орнаментів не робив – О. В.*).

В шести больших образах — Христос, Богоматерь, Троица, Николай, архангелы Гавриил и Михаил — нет следа той нежной манеры, которой написаны лучшие работы Нестерова в Киеве, и которая делает его масляную живопись похожей на акварель. Нет здесь и тех, надолго излюбленных Нестеровым, слегка затуманенных, голубовато-зеленоватых, иссиня-лиловых тонов, какие так характерны для „Беседы с мироносицами” и „Пути ко Христу”.

Художник не хочет здесь умилять ласково-грустной улыбчивостью детских или полудетских лиц, которыми наделены его небожители в Киеве и особенно в Абастумане, где эта „детскость” переходила в приторную сентиментальность. Его Христос родствен „Христу” из марфо-мариинского иконостаса — он завершает отход художника от тех заново канонизованных образов Христа, которые пошли от Васнецова, пытавшегося сочетать обычную византийско-иконографическую схему с поверхностною красотостью и внешнею нарядностью позднего академизма. Новый „Христос” Нестерова несравненно ближе к древнерусской иконе, но именно тем, что художник здесь зорче проник в силу цвета, могучего и полного, глубже вник в тайну ритма иконы, зависящего не от сюжета, а от внутреннего построения образа. Один из лучших образов иконостаса — „Николай-чудотворец”.

Это древнерусский „Никола Можайский”, близкий русскому народу не только по „житиям”, но и по былинам и древним легендам. Это грозный воитель против неправды, это защитник правых, с большим обнаженным мечом в одной руке и с храмом в другой.

Образ, не выходя из иконного благолепия, не в сюжете, а в ритме своем исполнен глубокого драматизма.

Это вообще свойство всех образов Нестерова в Сумах: они полны внутреннего движения, выраженного в ритмах не сюжетных, а чисто живописных.

Краски Нестерова в Сумах цілостны, ярки, сильны то прямою звучністю цвета, то смелостью сопоставлення. Но эта звучность и звонкость никогда не переходят в крик красок: дополнительные тона умеряют внешнюю звонкость красок, лишь усиливая глубину их звучания.

В сумских образах нельзя искать того открытого мира простых чувствований, какими радовал и умилял Нестеров в Киеве. В Сумах нестеровские небожители живут иною жизнью: жизнью сокровенной думы.

Образа Нестерова в Сумском соборе остались вовсе неизвестны: их эскизы не появлялись на выставках, нигде не воспроизводились, а сам собор в Сумах, при своем освящении в 1914 году, не привлек ничьего внимания (*ну, відверта неправда – О.В.*).

Но в глазах самого художника лучшее, что он сделал в области церковной живописи, были образа собора в Сумах. Об образах в Сумах всегда отзывался он как о своей удаче и неизменно прибавлял: „Тут я сам по себе. Тут кое-что я нашел”. Образа Сумского собора — последняя церковная работа Нестерова.

Художественная удовлетворенность работами Сумского собора не помешала Нестерову покончить на них свою деятельность церковного художника.

Об этой деятельности, об ее истоках, путях и перепутьях существовали и существуют самые различные представления”.

Коли пишуть різні дурниці місцеві горе-краєзнавці, то з ними легко воювати, а коли ці дурниці виходять від таких шанованих людей як Сергій Миколайович Дурилін, то тут воювати вже важкувато, але дамо і йому бій за істину. Я не знаю звідкіля брав відомості Дурилін про освячення церкви у 1914 р., але це не відповідає дійсності. Я був у церкві, коли велася реставрація, і розпис на стінах був відсутній. Місцями щось було зафарбоване. Можливо, що вже в радянський період щось домалювали.

Свідчення інших людей за розпис в церкві я наведу нижче. Коли пишуть за те, що орнамент зробив Щусєв, то я пропоную подивитися поперечний розріз на проекті Шольця, де ми бачимо цей орнамент. Я ще раз наголошую, що до виготовлення орнаменту Щусєв не мав ніякого відношення. Він вже існував. Про яку увагу до освячення Троїцької церкви можна вести мову,

коли це співпало з революцією у листопаді 1917 р. Подібні публікації і посилання на них не мають нічого спільного з серйозними дослідженнями.

В Ісаакіївському соборі є погруддя архітектора Огюста Рикарда де Монферранда. Треба і в нашому Троїцькому соборі мати експозицію або музей присвячений архітектору Карлу Густовичу Шольцю, де були б представлені архівні матеріали, а не дурниці в Інтернеті.

У Сумському художньому музеї М. Нестеров представлений творами різноманітних жанрів: „Жінки-мироносці” (1889), 15,5x41,5, поступила в 1968 р. від Міхані М. М.; „Етюд з горою” (кінець 90-х років XIX ст.), 14,5x14,5, поступила до 1938 р.; „Етюд жіночої голови у білій хустці “(до картини „Літо”) (1905), 19x21, поступила до 1938 р.; „Осінній день” (1906), 26,5x36,7, поступила до 1938 р.; „Пейзаж з річкою” (1911), 18,5x30,7, поступила до 1938 р.; „Святий в келії” (1908), 106x85, поступила зі Спасо-Преображанського собору; „Благовіщення” (1914), 72,2x47,2, поступила з Троїцького собору в 1930 р.; „Ісус Христос” (1914), 103x85, поступила зі Спасо-Преображенського собору. Останні дві ікони ідентифікуються з іконами Нестерова для Троїцького собору. Можливо, що і інші картини до музею потрапили з колекції Харитоненків.

Під центральним куполом на парусах образи виконав московський художник Г. Г. Нивинський (1880-1933). Він був відомий російський графік, живописець і архітектор. У 1898 р. Г. Г. Нивинський закінчив Московське художнє училище ім. Строганова. Там же залишився працювати викладачем. На початку багато працював з декоративно-монументальним живописом. З 1912 р. працював як офортист. На його творчість великий вплив мали Джованні Батиста Піранезі, Франк Бренгвін.

На мій погляд в своїх картинах в Троїцькому соборі він показав себе як звичайний театральний художник. На фоні такого чудового зовнішнього оформлення церкви за проектом Карла Густава Шольца ми отримали художню сірість від Нивинського і Нестерова.

Я пам'ятаю саму кольорову гаму розфарбованих стін ще до реставрації і вважаю її дуже невдалою. На мене церква зовні справляла велике емоційне враження, а в середині я відчував повне розчарування. Я впевнений, що Карл Густович Шольц, як би він залишився живим, такого знущання не допустив.

Те, що стосується мозаїчної підлоги, оформлення внутрішнього інтер'єру, паркану, і причетності до цього Щусева, питання закрите. Коли знайдуть хоча б фрагмент креслення підлоги підписаний Щусевим, тоді буде доведене і його авторство. К. Г. Шольц зробив детальне креслення мозаїчної підлоги і все це було затверджене губернським будівельним відділом. Всі зміни які вносять до проекту теж мусили йти через цей відділ, але ніяких документів про зміни до проекту немає. Тоді мажорів не було. Який би Харитоненко не був багатий, а закони по будівництву мусили виконуватися. Навіть на новий варіант іконостасу дозвіл повинен був бути.

С. С. Сьриковъ, высказался противъ передачи заводовъ, въ частности же свеклосахарныхъ, крестьянамъ, у которыхъ нѣтъ для этого необходимыхъ знанийъ, опыта и капитала. На одну сахароваренную кампанію на Павловскомъ заводу затрачено въ текущемъ году около 10.000.000 руб. Сахаръ еданъ уже въ распоряженіе казны, но отъ послѣдней фирма Харитоненко не получила ни копѣйки. На прибавки служащимъ, не считая основнаго жалованія, израсходовано въ выш. году 1 1/2 милліона руб.

■ ■ Торговый домъ „И. Г. Харитоненко съ Сыномъ“ увѣдомилъ зем. управу, что, вследствие реквизиціи всего пшениаго и кукурузаго сахара для нуждъ арміи, можетъ отпустить управѣ лишь колотый изъ головъ рафиналъ по цѣнѣ 6 р. 85 к. за пудъ франко заводъ.

Выписки с газеты „Сумской вестник”

13 июля 1913 г., четверг, № 130. Прибытие колоколов на строящийся Троицкий собор. Вчера вечером к сооружаемому Троицкому собору перевозились колокола, отлитые на заводе братьев Самгиных, в Москве. Маленькие колокола были привезены со станции еще днем. Колокол весом в 330 пудов везли 17 пар волов. На доставку самого большого из колоколов весом 760 пудов потребовалось 30 пар волов. Для поднятия была взята с Бельгийского завода подъемная машина, а для перевозки там же большая железная телега.

На товарной станции собралось много публики, между которой было несколько фотографов, желающих посмотреть, как будут снимать колокол-великан с вагонной площадки на телегу.

На большом колоколе надпись «О здравии и спасении рабов Божиих Павла, Веры, Иоанна, Елены и Натальи», а на меньшем - в 330 пудов: «Упокой, Господи, усопших рабов Божиих Иоанна и Наталию». Поднятие состоится в воскресенье 16 июля. Для чего потребуется разрушить часть окна на колокольне, так как размер его не соответствует размерам большого колокола.

14 июня 1913 г., пятница, № 131. Строительный комитет по постройке нового Сумского Троицкого собора сим доводит до сведения благочистивых жителей г. Сумы, что 16 июня, в воскресенье, после божественной литургии имеет быть поднятие на колокольню нового храма 12 колоколов верхнего звона, до 500 пудов весом, а 23 сего же июня, в воскресенье, после божественной литургии предстоит поднятие на колокольню главного большого колокола 760 пудов весом и просит пожаловать в указанные дни всех желающих принять участие в поднятии колокола.

За председателя комитета настоятель церкви священник Алексей Мигулин.

18 июня 1913 г., вторник, № 134. В воскресенье, 16 июня, после обедни и молебна, состоялось поднятие колоколов на колокольню Троицкого собора. После молебна некоторое время распорядители ожидали прибытия Ивана Павловича Харитоненко (сын Павла Ивановича Харитоненко), который вскоре приехал на автомобиле вместе с главным управляющим Николаем Михайловичем Чупровым. С их прибытием началось поднятие большого колокола 330 пудов. На торжестве присутствовало около 5 тыс. человек. Для поднятия колоколов был командирован в Сумы заводом Самгина, на котором отливались колокола специалист, под управлением которого и состоялось поднятие. Кроме того весьма деятельное участие в работе принимал механик Павловского завода Николай Николаевич Ленский. Поднятие колоколов было выполнено так искусно, что нигде не были задеты ни карниз, ни стена. Вслед за большим были подняты меньшие колокола, а самые мелкие были вносимы рабочими на руках. Один из колоколов, какая-то женщина украсила украинскими рушниками. Торжество закончилось в первом часу.

21 июня 1913 г., пятница, № 137. Строительный комитет по постройке нового Сумского Троицкого храма сим доводит до сведения жителей г. Сумы, что 23 сего июня, в воскресенье, после божественной литургии имеет быть поднят на колокольне главный большой колокол в 760 пудов весом, и просит пожаловать в указанный день всех желающих принять участие в торжестве поднятия колокола.

За председателя комитета, настоятель церкви священник Алексей Мигулин.

22 июля 1913 г., Суббота, № 138. К поднятию колоколов на Троицком храме. Завтра 23 июня, около 10 $\frac{1}{4}$ часа дня, после поздней обедни, состоится поднятие на колокольню главного

колокола весом в 760 пудов. Этот колокол был привезен на особой железной повозке, весом в 237 пудов, взятой на Бельгийском заводе П. И. Харитоненко.

Залізна підвода з Бельгійського заводу з найбільшим дзвоном

Подъемом колоколов и их установкой заведует особый мастер П. С. Калашников. Сейчас уже почти закончены приготовительные работы к подъему. Позавчера повозка с колоколом была передвинута домкратом на семь аршин ближе к стене. Иначе колокол мог бы зарыться в землю при поднятии. Сегодня будут окончены все приспособления для устройства звона и уже вечером, во время всенощной, установленные 11 колоколов впервые заблаговестят. Завтра, около часа дня, по установке главного колокола, будет произведен звон из всех 12 колоколов. Звон в Троицком храме будет всегда московский, а изредка ростовский. Заведующий звоном приглашен из храма Христа Спасителя в Москве Николай Аристархович Кудрявцев. Всех колоколов будет 15. 1-й – 760 пудов, 2-й – 330 пудов 30

фунтов, 3-й – 84 п., 4-й – 42 п., 5-й – 18 п. 12 ф., 6-й – 9 п. 16 ф., 7-й – 4 п. 28 ф., 8-й – 3 п. 9 ф., 9-й – 2 п. 22 ф., 10-й – 1 п. 10 ф. 11-й – 30 ф., 12-й – 22 ф. Эти колокола уже привезены, и все кроме одного, уже установлены. 13-й, весом в 25 пудов, и 14-й в 5 пудов будут сняты со старой колокольни, и, наконец, 15-й в 150 пудов будет заказан.

26 июня 1913 г., среда, № 140. Поднятие колоколов состоялось в воскресенье 23 июня, как и следовало ожидать, собрало полную площадь народу. По окончании поздней обедни около 10 ½ дня, в присутствии Павла Ивановича, Веры Андреевны, Ивана Павловича и Николая Михайловича Чупрова, началось поднятие колокола. Последний был украшен гирляндами цветов и украинскими рушниками. Перед молебном отец Алексей Мигулин произнес слово, в котором выяснил значение колоколов. Начался молебен, после которого приступили к поднятию колокола. Масса народа ухватившись за канат потянула его, и колокол склонившись на бок, медленно стал подниматься. В поднятии колокола принимали участие Павел Иванович, Иван Павлович Харитоненко и Николай Михайлович Чупров. Колокол поднимали всего 7 минут. Когда колокол установили на катках, был отслужен благодарственный молебен. После чего хором был троекратно исполнен народный гимн, покрытый криками „ура” присутствовавших. Затем колокол был медленно введен в колокольню, прикреплен к перекладинам. Наконец около двух часов дня раздался первый удар в него. Теперь, таким образом, на Троицком храме 12 новых колоколов в общем весящих 1258 п. 7 ф. ценою в 23 289 руб. 50 коп.

Коментар. Микола Миколайович Ленський працював на Виринському цукровому заводі у с. Миколаївка-Вирівська, що належав Наталії Максимівні Харитоненко завідуючим майстернями. Після її смерті і пожежі на Павловському заводі у 1907 році Миколу Миколайовича перевели завідуючим майстернями на Павловський завод. У всіх довідниках він

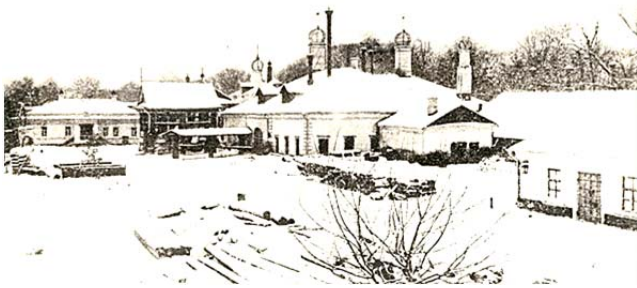
рахується завідуючим майстернями. В статі його називають механіком. Він відповідав за всі механізми, але про це, можливо, журналісту, що описував цю подію, було невідомо.

Не міг не бути на цій події Густав Шольц зі своєю дружиною Віталією Шольц (Ленською), яка була дочкою Миколи Миколайовича Ленського, а батько Густава Карл був автором проекту церкви. У Миколи Миколайовича було 4 дочки і три сина. Можливо, що всі вони були свідками цієї події, бо Микола Миколайович жив на вул. Бельгійській 6 (Німецька до 1914 р.), за 200 метрів від церкви.

Кругом друкують, що вартість собору склала 350 тис. крб. Я не знаю як рахували ці витрати, але відомо, що карбованець 1914 р. був у двічі дешевше карбованця 1901 р. Вартість Троїцької церкви по „Окладній книжці” за 1917 р. (ДАСО, ф. 2, оп. 1, спр. 34 а) склала 117 600 крб. Звідкіля взялася цифра в 350 тис. я не знаю.

Підйом найбільшого дзвону

Завод Самгіних у Москві

Дмитро Миколайович Самгін і його син Андрій Дмитрович

Серед переліку замовлень для заводу є і 12 дзвонів для Троїцької церкви в Сумах. Ось єдиний вцілілий дзвін з Троїцької церкви, що зараз знаходиться на дзвіниці Спасо-Преображенського собору. Він приєднаний до механізму годинника і це його дзвін ми постійно чуємо, коли б'ють сумські куранти, але великий дзвін цих курантів у 30-х роках був знятий.

Літургія по П. І. Харитоненку в Троїцькій церкві

На той час стараннями Павла Івановича новий храм був готовий на 80%. Ось так по іронії долі, не дивлячись на всі прикрощі заподіяні Харитоненками Лінтварьовим, 16 червня 1914 р. у старій Лінтварьовській церкві відбулась літургія по Павлу Івановичу. Стару церкву розберуть на цеглу за радянських часів.

Жена, дѣти и внуки
съ душевнымъ прискорбіемъ извѣщаютъ о скоропостижной кончинѣ незабвеннаго
ПАВЛА ИВАНОВИЧА
ХАРИТОНЕНКО
послѣдовавшей въ ночь на 13-е сего Іюня въ имѣніи „Натальевка“. Погребеніе сегодня на Петропавловскомъ кладбищѣ, послѣ заупокійной литургіи, имѣющей быть въ Троицкой церкви.

Мостовыя по Троицкой улицѣ подметены и посыпаны пескомъ. Электрическіе фонари затулены крѣпомъ. Бѣлыя съ черными лентами развиваются на всѣхъ столбахъ.

Вокругъ Троицкой церкви идетъ дѣятельная и тщательная уборка. Соборъ украшаться не будетъ. Четыре колонны передняго портика старой церкви утопаютъ въ красиво спадающіе гирляндахъ. Внутри церкви, въ томъ мѣстѣ, гдѣ будетъ стоять гробъ, высятся траурный балдахинъ.

Ежечасно приносятся роскошныя лавровыя деревья, шарообразныя цвѣты и цвѣты.

Въ Троицкой церкви.

Вся церковь обита чернымъ сукномъ, планикадило вдрапировано крѣпомъ, полъ и входъ въ церковь устланы толстымъ чернымъ сукномъ, всюду въ церкви тропическія растенія и живые цвѣты.

Посреди церкви траурный балдахинъ и подъ нимъ возвышеніе для установки гроба.

Около 7 час. вечера процессія прибываетъ къ церкви, гробъ вносятся въ церковь и устанавливаются подъ балдахиномъ, входятъ семья усопшаго, духовенство и брошечная церковь моментально наполняется. Постороннихъ никого не выпускаютъ.

Послѣ литіи долго еще народъ подходитъ къ гробу поклоняться праху дорогого усопшаго.

■ ■ Вчора утренимъ поѣздомъ прибуль въ Сумы Высокопреосвященнѣйшій Антоній, архієпископъ Харьковскій и Ахтырскій. Высокопреосвященный владыка совершилъ въ соборѣ позднюю литургію, послѣ нея панихиду по скончавшемся Павлѣ Ивановичѣ Харитоненко. На панихидѣ присутствовали военныя и гражданскія начальствующія лица, гласные городской думы, мѣстные купцы и торговцы, начальство уч. зав., гласные земства, и много молящихся. Вмѣстѣ съ владыкой прибуль протодіаконъ Харьковскаго кафедральнаго собора о. Вербицкій.

■ ■ Семейей скончавшагося Павла Ивановича Харитоненко получены телеграммы, съ выраженіемъ соболезнованія по случаю тяжелой утраты, отъ Его Императорскаго Высочества Великаго Князя Георгія Михайловича и Ея Высочества Великой Княгини Елены Павловны, отъ министра внутреннихъ дѣлъ Н. А. Маклакова, отъ министра торговли и промышленности П. С. Тимашева, отъ министра финансовъ П. Л. Барка и отъ многихъ другихъ высокопоставленныхъ лицъ.

Ще три роки тривали опоряджувальні роботи і встановлення нового іконостасу. Нарешті 21 листопаду 1917 р. єпископ Митрофан освятив Троїцьку церкву.

21 ноября предположено освященіе
єпископомъ Митрофаномъ Троїцкой
церкви.

З цієї нагоди було повідомлення в газеті „Сумський вісник” за 19 листопада 1917 р.

» » Въ послѣднемъ №, съ позволенія сказать, газеты „Сумская жизнь“, подъ заголовкомъ: „обращеніе къ гласнымъ думы“, сообщается о томъ, что тѣло Павла Ивановича Харитоненко прибудетъ на желѣзнодорожную ст. Сумы 15-го сего іюня въ 5 ч. вечера и прослѣдуетъ въ Троицкую церковь, гдѣ будетъ отслужена заупокойная литургія и отпѣваніе, послѣ чего состоится выносъ на Петропавловское кладбище.

Такъ какъ эта замѣтка можетъ ввести въ заблужденіе немногочисленныхъ читателей вышеназваннаго листка, то повторяемъ сообщенное нами вчера изъ главной конторы П. И. Харитоненка—что погребеніе состоится сегодня, въ понедѣльникъ, 16-го іюня.

Покойный былъ извѣстенъ не только какъ сахарозаводчикъ, но и какъ крупный помѣщикъ и любитель искусствъ. Онъ владелъ великолѣпными конюшнями. Въ его имѣнии Натальевѣ собрана замѣчательная коллекція картинъ.

В день освячення храму 21 листопада 1917 р. газета „Сумський вісник” надрукувала повідомлення: „ Комитет по постройке храма Святой Троицы в Сумах настоящим доводит до сведения граждан, что останавливаясь перед вопросом об ознаменовании радостного события – освящения храма признает, что найдостойнейшим способом почтить торжественный день является помощь неимущим и страждущим. Вот почему комитет единодушно постановил: взамен традиционного обеда, передать Сумскому городскому голове три тысячи рублей и покорнейше просить его обратить эти деньги на приобретение топлива для раздачи наиболее беднейшим жителям г. Сумы”.

Председатель строительного комитета И.П. Харитоненко.

Іван Павлович Харитоненко це син Павла Івановича і онук Івана Герасимовича. З цього повідомлення можна зробити висновки, що храм був освячений, а соціально відповідальний бізнес в особі Івана Павловича Харитоненка відзначив цю подію передачею коштів для нужденних людей. Відчуваєте різницю між тією буржуазією і сьогоднішньою.

Мені коштувало великих зусиль довести, що ніхто мертвої дитина на паперть церкви не клав, що церква дійсно була освячена в 1917 р., а не в 1914 р., що Дурилін помилився з визначенням дати освячення церкви.

Інша проблема не вирішена до сьогоднішнього дня це побудова іконостасу церкву за задумом автора проекту Карла Густовича Шольца. Маленький іконостас Шусева закривав намальовану Петровим-Водкіним на великому олтарному вікні Трійцю.

Це зображення Трійці було видно тільки з балкону церкви або з вулиці. Всі хто береться за реставраційні роботи в церкві мусять вивчити її історю по цій книжці.

В Троїцькому соборі

24 травня в день Св. Троїці відповлюється Божа служба в головному олтарі Сумського Троїцького собору.

Большевиками було знищено все в середині собору: Іконостас, картини відомих художників і т. інш. Храм було перетворено на склеп для зерна й мішків.

Стараністю парахвіян і церковної ради на чолі з головою Й. М. Н. Орбинським храм тепер в значній мірі відремонтовано. Зроблено під керівництвом художника Фонталена новий красивий іконостас і скляні царські врата. Замовлені місцевим художником картини на релігійні сюжети.

Знайшовся і невеликий дзвін, який вже повішено.

Після довгорічної перерви парахвіян нетерпляче чекають на першу обідню в цьому величому храмі. Це буде урочиста служба, під час якої вслід за читанням Євангелія протоіерей О. Амвросій Краснополський виголосить казання.

25 травня в день Св. Духа—в цьому соборі храмове свято.

Деякий час приміщення старої церкви було додатком до нової і продовжувало функціонувати, але у 1921 р. стара церква була розібрана на цеглу. В 30-х роках з нової церкви вилучили дзвони і ікони написані на мідних дошках, а також вироби з золота і срібла. Згодом, після репресій проти священників, була закрита і сама церква. Під час німецької окупації в Сумах були створені майстерні для відбудови церковних споруд. В окупаційній газеті „Сумський вісник” постійно друкувалися матеріали з церковного життя. 24 травня 1942 р. Троїцька церква поновила свою роботу.

В ніч з першого на друге вересня 1943 р., при наступі радянських військ на Суми, був спалений дах церкви і пошкоджена баня на дзвіниці. За гроші релігійної громади в 1945 р. було відремонтовано дах, а в 1949 р. відремонтували і баню на дзвіниці. У 1952 р. були проведені дослідження з вивчення технічного стану церкви. В акті зазначалося: „Внутрішня площа будівлі 958 кв. м. Площа земельної ділянки, що перебуває під церквою – 3800 кв. м. Територія земельної ділянки церкви ніякої огорожі не має. Напівпідвальні поверхи церкви частково зайняті зимовою церквою площею 160 кв. м., а велика частина приміщень напівпідвалу - обласним відділом

архітектури здається в оренду під склади... У зимовій церкві напівпідвалу є одна голландська піч, що вкрай недостатньо. Система водяного опалення низького тиску повністю розібрана, в тому числі і котли". В 50-х роках проводилися ремонтні роботи з асфальтування підвалів, ремонту вікон.

Церква була закрита у 1959 р., а релігійна громада ліквідована. В листі голови виконкому Сумської обласної ради до голови Держбуду УРСР зазначалося: „ У зв'язку з ліквідацією релігійної громади, приміщення пам'ятника архітектури – Троїцький собор у м. Суми громадою звільнено. Виконком Сумської облради депутатив трудящих вважає за необхідне використати приміщення собору для влаштування планетарію і антирелігійного музею". У 1961 р. комісія з участі представників Української академії архітектури під головуванням І. О. Ігнаткіна винесла рішення, що церква не становить історичної цінності і виключили зі списку пам'яток архітектури. Громада Сум не погодилася з таким рішенням і за постановою Ради Міністрів УРСР 3 442 від 06. 09. 1979 р. Троїцькій церкві був повернутий статус пам'ятника загальнодержавного значення. Розпочалася підготовка до реставрації церкви. Архітектор Дейнека приписує собі заслуги в спасінні церкви, бо він направив світлини церкви до Держбуду. Ну, хіба такі питання вирішувалися на рівні архітектора міста? Церков при Хрущові зруйнували не менше ніж в 30-ті роки. В народі ширилося невдоволення Хрущовим і його політикою. Були і відкриті виступи. Брежнев трохи толерантніше ставився до цього питання і це спасло церкви від повної руйнації. Всі металеві частини церкви були поточені іржою і при реставрації їх зрізали. Сама центральна баня після реставрації стала трохи менших розмірів.

Під час проведення реставраційних робіт у 1979-1989 рр. (архітектори В. К. Хромченко і В. П. Смірнов) у 1987 р. у вівтарі був встановлений орган чехословацької фірми „Рігер-Клос". Церква була пристосована під концертний зал, а до підвалів

прибудували туалети. Гідроізоляція цих прибудов до підвалів виявилася недостатньою, що додає приміщенню церкви додаткової вогкості, що негативно впливає на фундамент церкви. З 1989 р. в підвалі експонувалися скульптури Кавалерідзе, а всі стіни були сирі від грибка, бо за старих часів у підвалі стояли казани водяного опалення, а в стінах були зроблені вентиляційні канали, які при реставрації закрили. В цей період будівля церкви перебувала в найкращому стані. Реставрація супроводжувалася крадіжками матеріалів. Велику групу будівельників судили. В одного з них дружина працювала в КДБ, і вона особисто звонила Андропову, що це під неї копають. За тими правилами, якщо найближчі родичі мали судимість, то працівника мусили звільнити з КДБ.

У 1996 р. частину церкви передали Троїцькій православній громаді, а в 2000 р. передали всю церкву. На превеликий жаль іконостас по проекту Карла Щольця так і не був відновлений, а замінений іншим.

Архітектура церкви

Архітектура церкви витримана в характерному для початку ХХ ст. стилі неокласицизму. Багата барочна ліпнина наружних і внутрішніх стін робить її унікальною в архітектурному плані. Я любив заходити під час проведення реставраційних робіт і розглядати залишки ліпнини на стінах. В основі композиції церкви - тип п'ятибаневого хрестоподібного храму з бічними банями по кутках. З заходу до церкви прилягає триярусна дзвіниця, з'єднана з церквою вузьким притвором. Верхні яруси дзвіниці вирішені за принципом „восьмирик на четверику”. Дзвіниця увінчана ребристим куполом з люкарнами. Під усією будівлею є напівпідвал, перекритий системою хрестових склепінь і виділених на фасадах масивним рустованим цоколем. Тут розташовувалася зимова церква.

План основного об'єму являє собою квадрат з закругленими рогами, поділений пілонами на дев'ять ділянок і три нави. Бічні ділянки перекриті хрестовими склепіннями, а в центрі увінчується сферичною банею на світловому циліндричному підбаннику, який спирається на пружні арки.

В екстер'єрі домінують параболічні обриси п'яти ребрих бань з люкарнами. Центральна – на циліндричному підбаннику, зі світловим ліхтарем, бічні – на чотиригранних підбанниках. Північний і південний фасади на вісях симетрії акцентовані чотириколонними фронтонами. Рустовані стіни розчленовані пілястрами цього ж ордеру. Вікна оздоблені пишними лучковими та трикутними сандриками і ліпними картушами над ними.

Головний вхід з західного фасаду дзвіниці акцентований двоколонним портиком коринфського ордеру. Будівля мурована з цегли, потинькована і побілена. Дахи укриті покрівельною сталлю по кроквяних фермах.. За останні 30 роки зовнішні ремонти робила сама церква. Стан церкви стає схожим на той в якому вона перебувала в 70-х роках ХХ ст.

В 2014 р. були проведені зовнішні ремонтні роботи. Викликає велику тривогу стан фундаменту, що дав значну усадку. Це призвело і до просідання колон в середині церкви.

Троїцька церква є витвором неокласичного напрямку в рамках стилістики історизму. Як пам'ятка архітектури національного значення має охоронний № 1530. На фасадах церкви було

розташовано 8 скульптур. На старих світлинах скульптури проглядаються дуже погано. Над входом до церкви вціліла скульптурна група.

Ці скульптури для Троїцького собору виготовили майстри з села Іванівського, де була майстерня К. Шольца

За свідченнями Євгенії Миколаївни Трофімової (Конопльова) в 50-х роках ХХ ст. в церкві, за цим сюжетом, теж була намальована композиція. Напівпідвал, де була зимова церква, теж був весь розписаний, а на стінах висіли ікони. Коли збиралося багато прихожан, повітря в зимовій церкві бракувало і люди від задухи втрачали свідомість.

Судячи з багатої ліпнини, Шольц не передбачав значного розпису стін. За своєю внутрішньою структурою і скульптурами церква більше тяжіє до католицьких соборів.

Реставрація за радянських часів і відновлення інтер'єру сьогодні не відповідає в повній мірі тому якою церква була під час освячення у 1917 р. Святкування у 1914 р. століття Троїцького храму не відповідало дійсності, бо освячена вона була у листопаді 1917 р.

Ця подія могла відбутися тільки у грудні 2017 р., а не в листопаді, бо 26 січня 1918 р. був прийнятий григоріанський календар в Росії, а освячення проходило за юліанським.

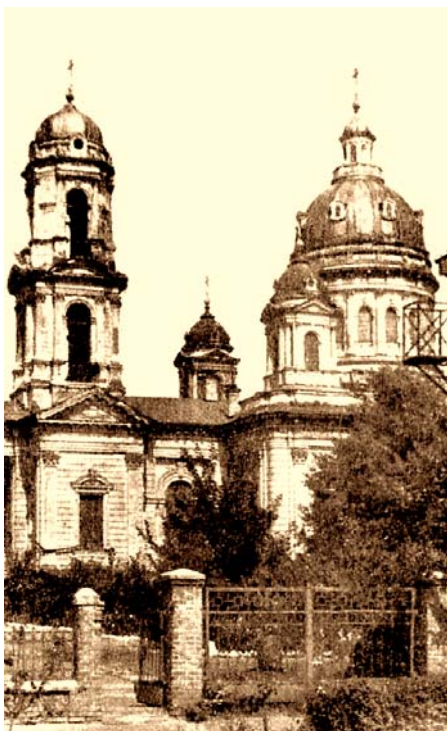

Вулицю фотографували з дзвіниці Троїцького собору. Судячи по електричним і телефонним стовпам, світлину можна віднести до 1913 р. На передньому плані частина саду Троїцької церкви. Зараз там стоїть житловий будинок.

Троїцька вулиця мала декілька магазинів. За власників цих магазинів можна знайти певні відомості в „Окладних книжках” і надрукованих в спогадах тих хто там мешкав.

Світлина Троїцької вулиці зроблена у 1956 р. з дзвіниці церкви

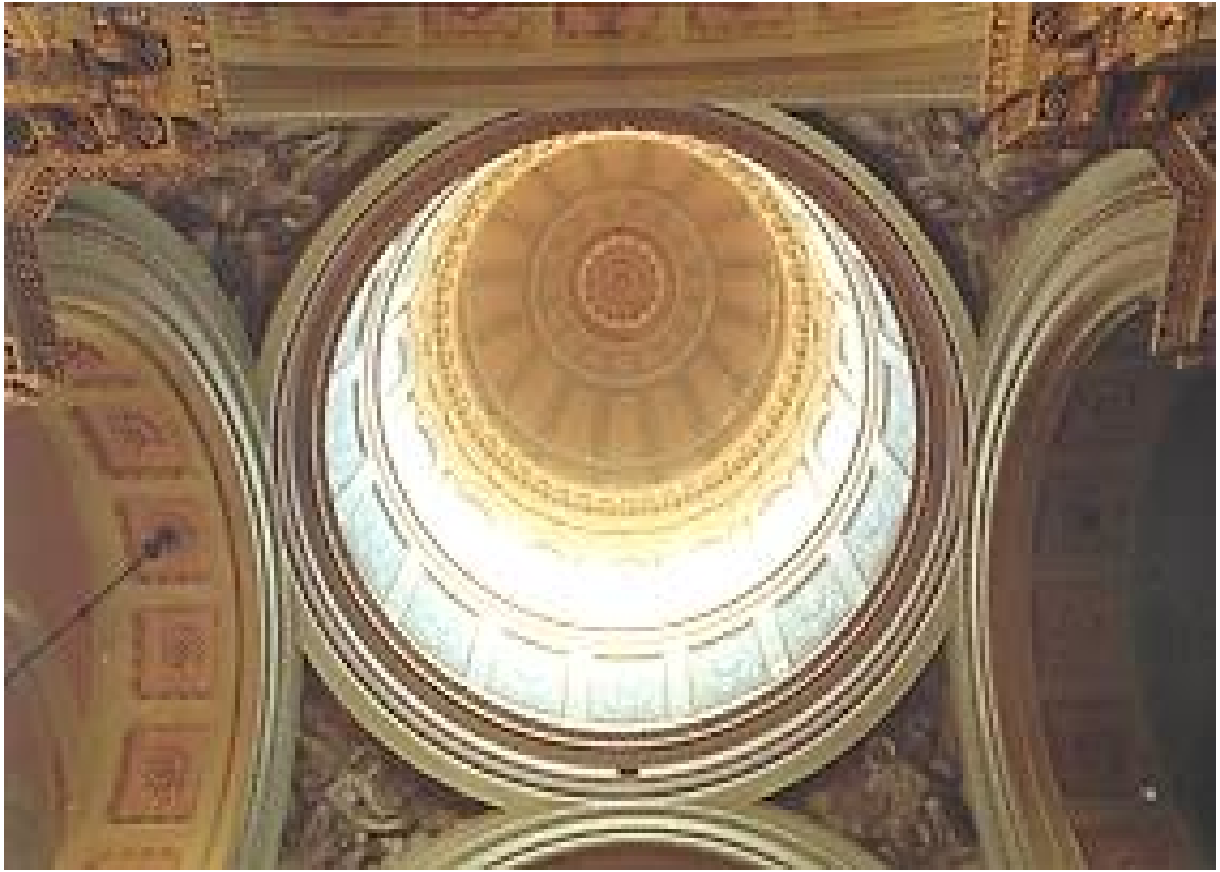
Світлини 1956 р. Перша радіовежа збудована у 1932 р. розташовувалася на Покровській площі, а після закриття церкви у 1959 р. - в саду Троїцької церкви і тільки у 80-х роках ХХ ст. її збудували в районі вул. Скрябіна.

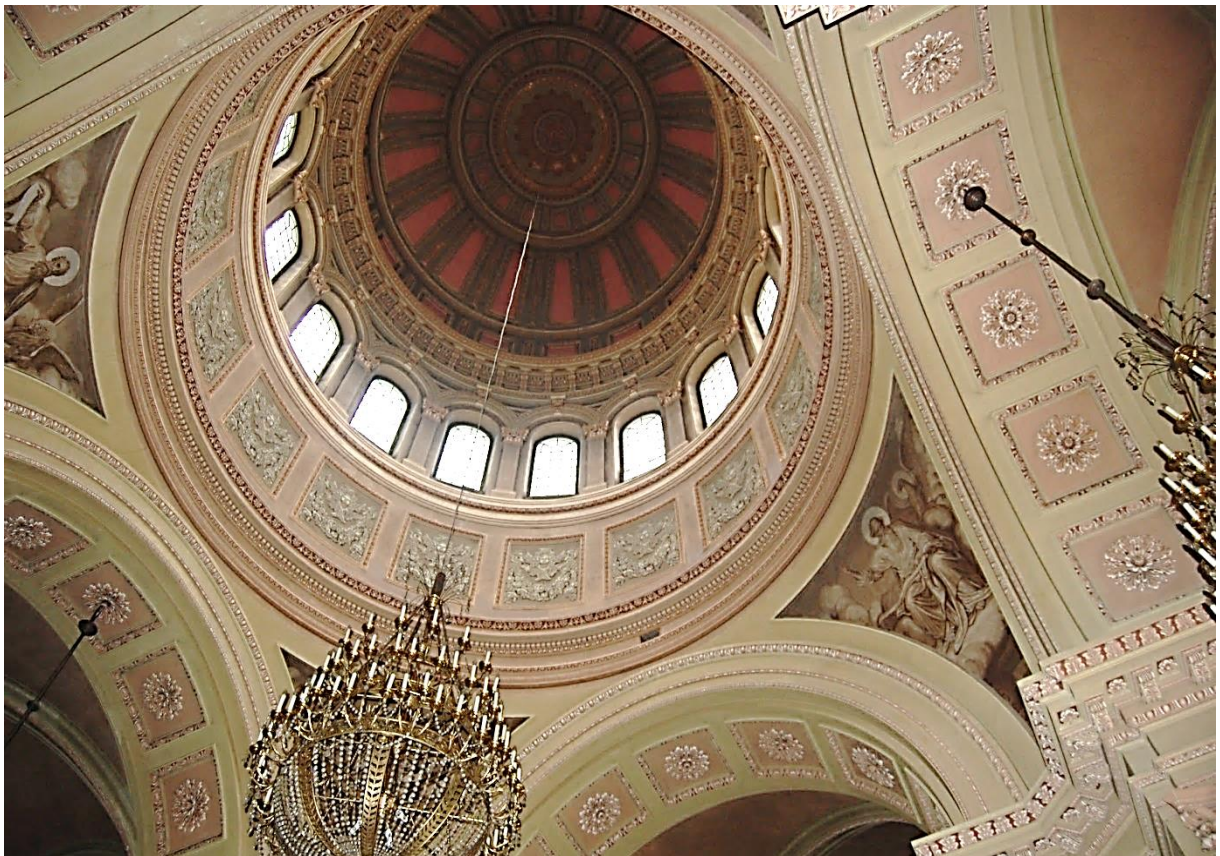
Фотоальбом

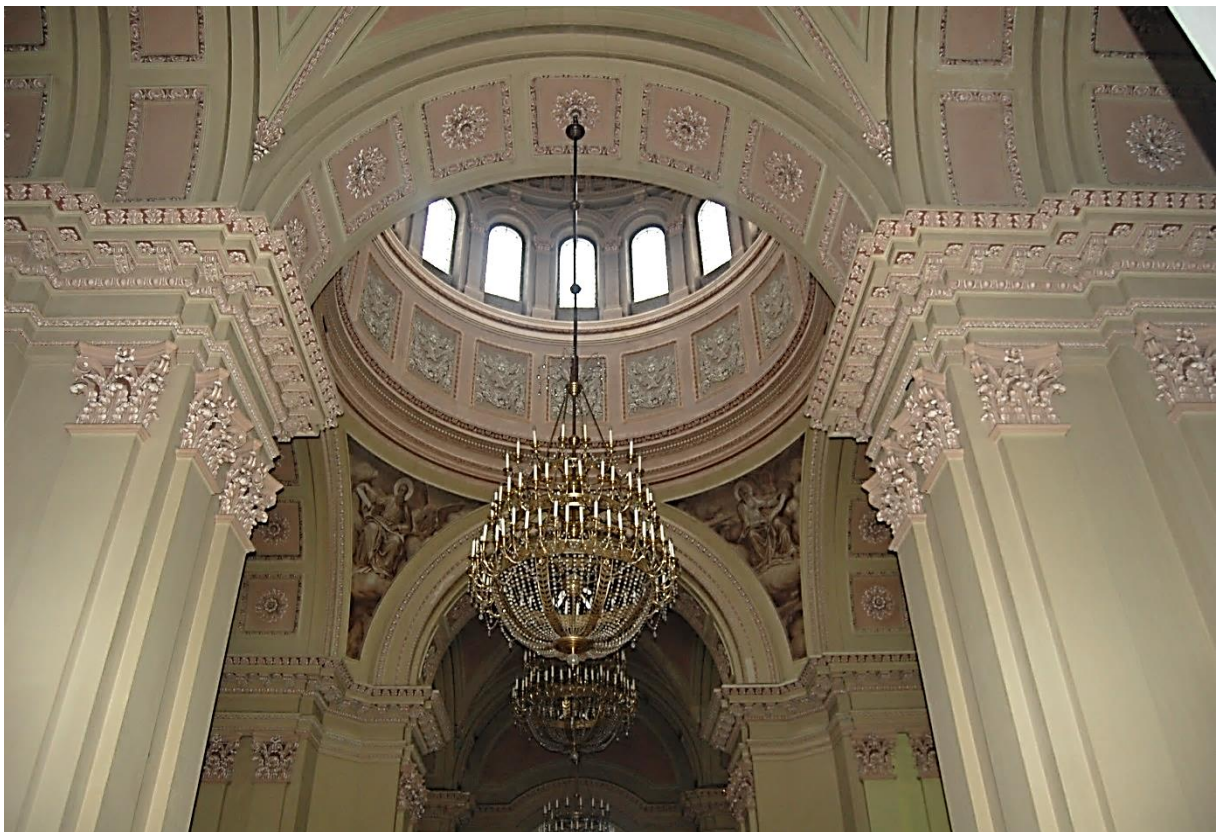

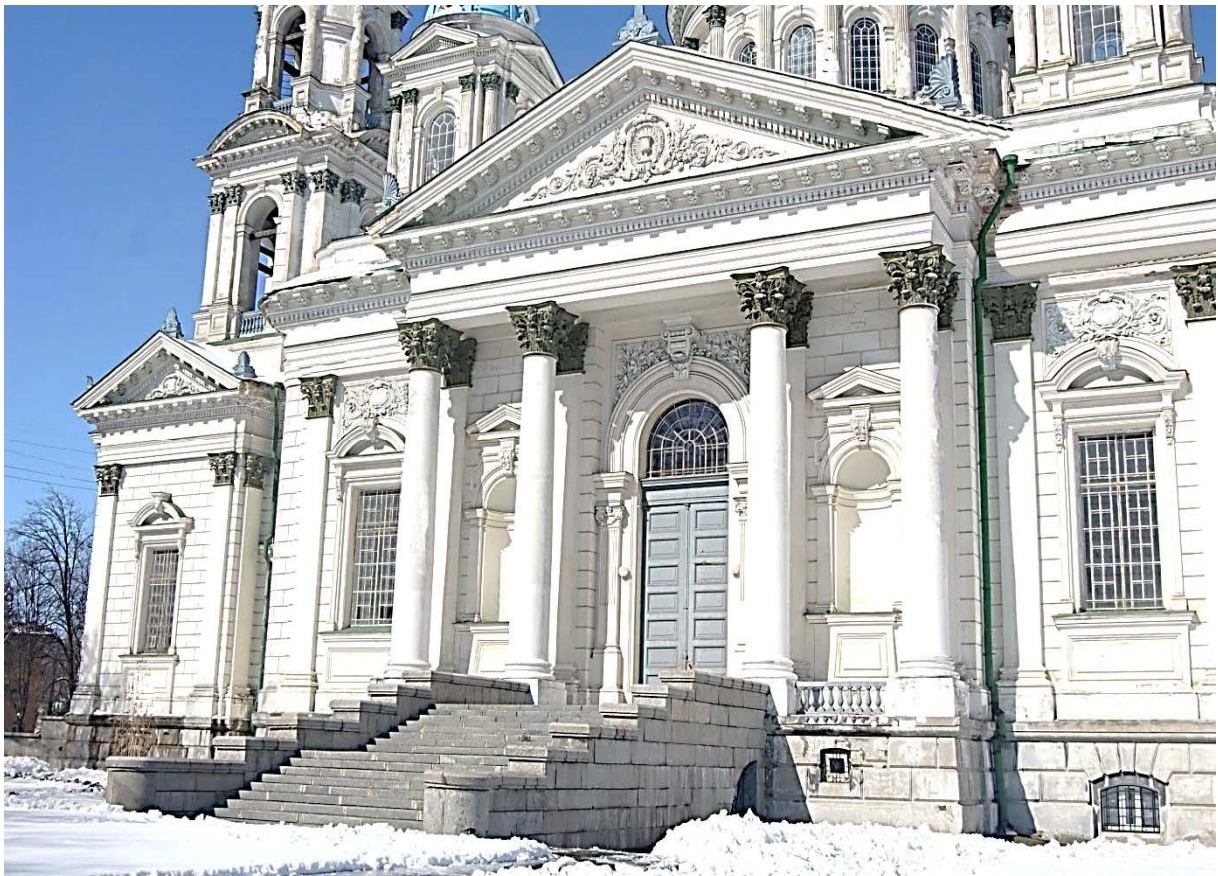
В нішах під центральним куполом і на парусах образи виконав московський художник Г. Г. Нивинський (1880-1933)

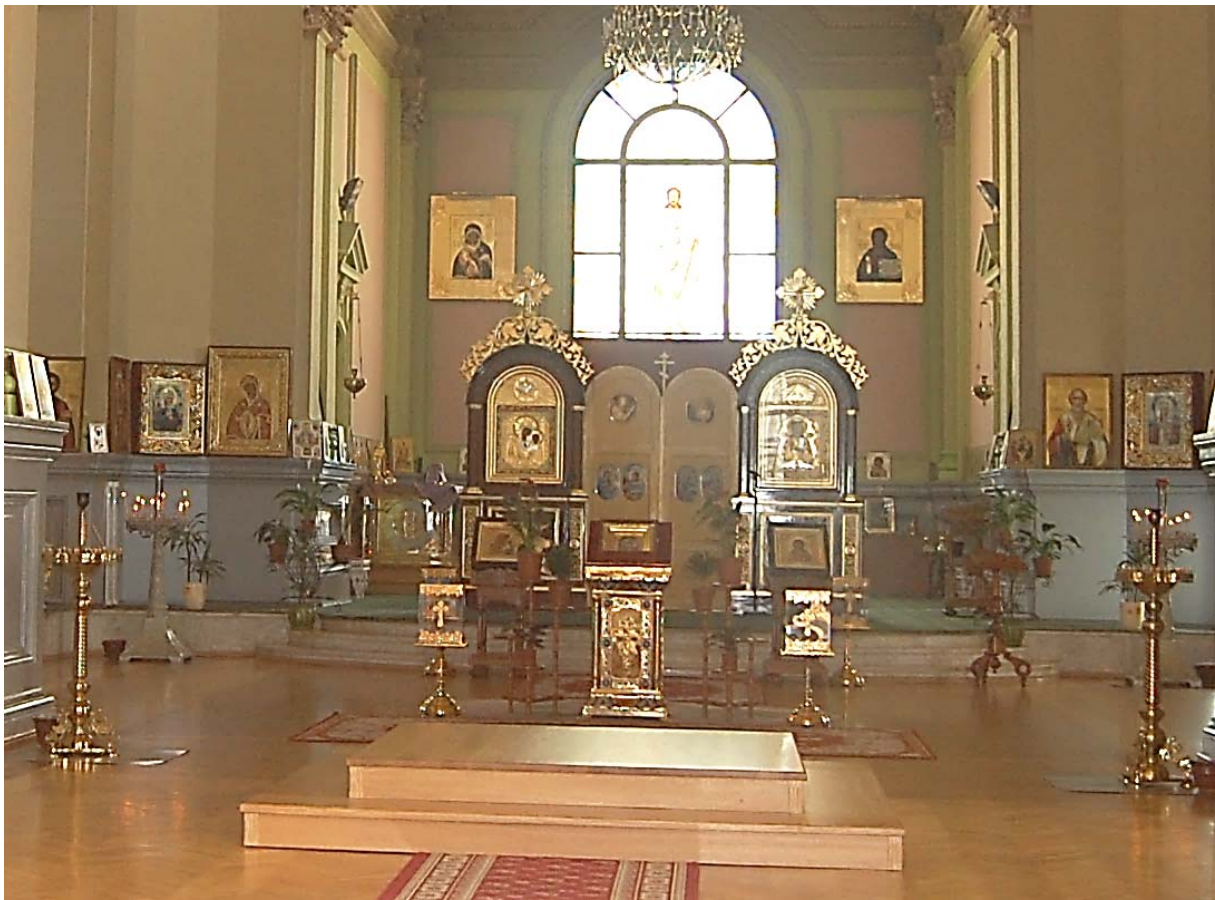

В напівпідвальному приміщенні була зимова церква

Збудовані і реконструйовані за проектами
К. Г. Шольца і Г. К. Шольца будинки

Троїцька церква, світлина 1917 р.

Земський будинок, світлина 1896 р.

З дня свого заснування і до 1886 р. земство не мало свого будинку. В попередні роки воно орендувало приміщення в будинку німецького товариства. Була думка щоб орендувати будинок Алфьорова. В Сумах мешкало декілька родин Алфьорових і важко сказати про будинок яких Алфьорових йшла мова. Іоган-Карл-Генрих Іустович Шольц теж мав відношення до земського будинку. Кошторис склав технік Яковенко на суму 50 266 крб. Підряд на будівництво отримав Файнберг. Будували будинок з 1884 по 1886 рр. В процесі будівництва треба було вести незаплановані роботи і тому будівництво коштувало дорожче. В арках будівлі пішли тріщини і тому були запрошені інженери Я. Ловцов і А. Шевель. Вони запропонували в арках поставити чавунні колони і влаштувати вікна і двері, а замість стелі на зводах зробити звичайну стелю на металевих кріпленнях. Шольц запропонував над арками покласти рейки. Перемогла думка Шольця, але втілити її змогли тільки під час реставрації будинку, коли будинок віддали під музей вже в радянські часи.

Сумскому очередному земскому собранію

Сумской земской управы

Д О К Л А Д Ъ

объ окончаніи постройки земскаго дома.

Земскимъ собраніемъ въ 1884 году было постановлено произвести постройку земскаго дома, для чего и ассигновано, согласно составленной техникомъ Яковенкомъ смѣтѣ, 50,266 руб. Въ настоящее время постройка дома окончена. Управа изъ смѣтной суммы не вышла, но подрядчикъ Файнбергъ подалъ въ управу счетъ за дополнительныя работы, которыхъ онъ считаетъ на 1970 руб. по мнѣнію-же управы, Файнбергъ долженъ быть удовлетворенъ всего въ суммѣ 620 руб. Кромѣ того управа считаетъ нужнымъ доложить собранію слѣдующее: при постройкѣ дома, въ аркахъ подъѣзда оказались трещины въ каменной кладкѣ, которыя вызвали разнаго рода опасенія относительно прочности постройки, вслѣдствіе чего управа пригласила специалистовъ для осмотра образовавшихся трещинъ и опредѣленія, насколько онѣ угрожаютъ опасностью. Техники Ловцовъ и Шевель по осмотрѣ дома составили актъ, который при семъ представляется на усмотрѣніе собранія. Затѣмъ, приглашенный управою архитекторъ Шольцъ, по осмотрѣ постройки, подалъ въ управу заявленіе съ изложеніемъ своего мнѣнія: какого рода должны быть произведены передѣлки. Управа находитъ проектъ Шольца болѣе цѣлесообразнымъ, поэтому, если въ дѣйствительности окажется необходимымъ произвести какия-либо передѣлки, то управа проситъ собраніе открыть ей кредитъ въ суммѣ 320 руб., для производства означенныхъ передѣлокъ по проекту Шольца. Подлинный подписали: предсѣдатель управы Деконноръ и члены К. Куколь-Яснопольскій и Д. Величко.

Въ Сумское земское управление.

При осмотрѣ мною новаго земскаго зданія въ г. Сумахъ, въ подъѣздныхъ аркахъ оказалась трещина, которую совѣтую укрѣпить по прилагаемому при семъ скитцѣ. Сводъ надъ проѣздомъ слишкомъ прямой, такъ что вслѣдствіе сильной ѣзды по улицѣ, отчего можетъ случиться сотрясеніе, которое будетъ вредно такому своду, то я съ своей стороны совѣтую положить желѣзно-дорожныя рельсы 1 арш. или 1 арш. 4 верш. разстоянія между рельсами, и сдѣлать между ними сводъ на цементѣ въ полъ кирпича. Рельсы для свода положить выше арки 12 верш. отъ просвѣта въ ли-

ніи А., какъ показано на скитцѣ. 9 сентября 1886 года.
Подписалъ К. Шольцъ. _____

Це ж тільки почали будувати будинок земства у 1884 р, а скільки зайняла розробка проекту і його погодження. Як мінімум треба було витратити рік. Тепер поміркуйте, коли міг переїхати в м. Суми К. Г. Шольц, і надавати свої консультації.

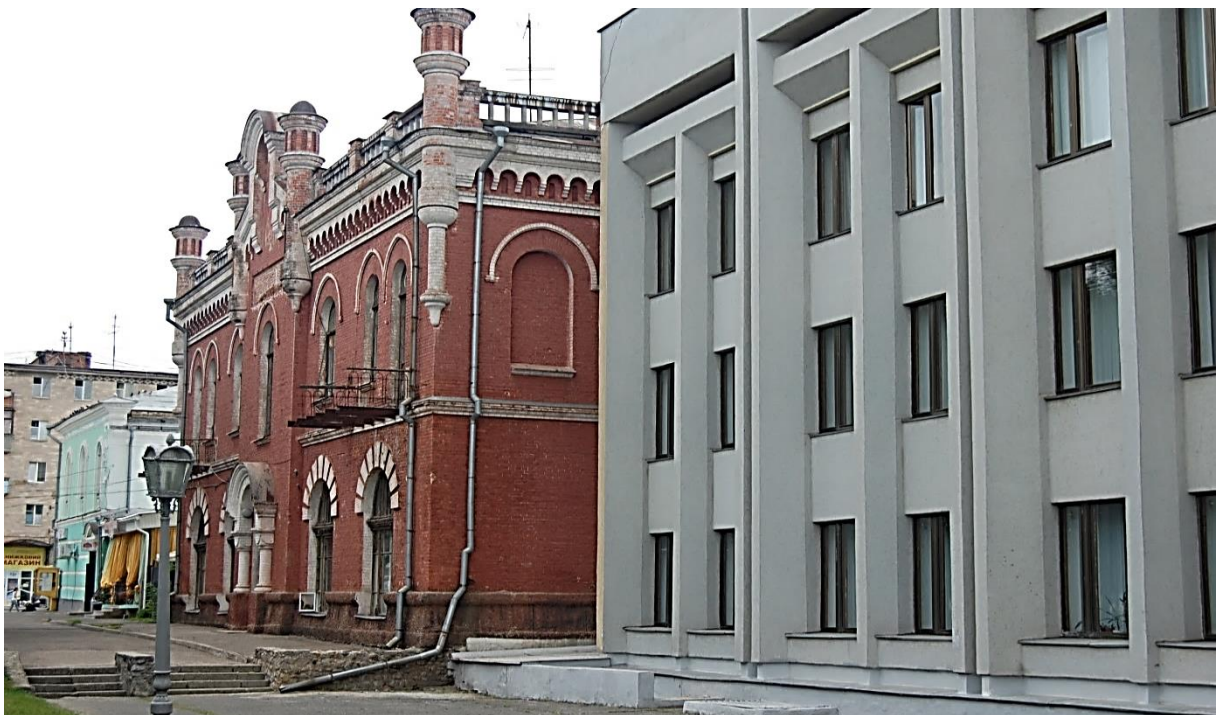
Сходишки в колишньому земському будинку (краснознавчий музей)

Заслуговує на увагу і колишня садиба Параски Михайлівни Штеричевої реставрована К. Шольцом. Збудована садиба була Олександром Олександровичем Паліциним ще у кінці XVIII ст. За свої 100 років існування садиба вимагала реконструкції. К. Г. Шольц в кінці XIX ст. провів реконструкцію садиби в стильових формах псевдоготики.

На мій погляд в архітектурі цієї споруди, дитячої лікарні і земського банку є багато спільного. На всіх фасадах є виступи у вигляді гранчастих еркерів, ризалітів або веж. На сьогоднішній день немає документів, щоб точно підтвердили авторство Шольця на інші будинки, але ж навіщо тоді його запрошувати Харитоненкам, коли кожного разу шукати інших архітекторів. В 1919 р., при радянській владі, коли через розруху підвозити паливо стало неможливо, печі стали топити документами і книжками з бібліотек, різними списаними паперами. Ось там, мабуть, загинули всі плани і креслення.

Будинок в Басах реконструйований К. Г. Шольцем

Будинок земського банку збудований за проектом Густава Карловича Шольця у 1913 р. мав біля основного входу ще двоє дверей для входу в окремі приміщення. Тепер на їх місці вікна.

Сходишки в земському банку (палац школярів)

Про закінчення будівництва земського банку (Товариства взаємного кредиту Сумського повітового земства) було повідомлення в газеті „Сумський вісник” від 3 березня 1913 р.

„Состоялось освящение вновь выстроенного здания Общества взаимного кредита Сумского уездного земства. Здание банка строилось по проекту архитектора Г. К. Шольца и обошлось оно в 80 тыс. рублей. Новое помещение просторное и светлое”.

Зворотній бік будинку земського банку теж мав окремий вхід.

Густав Шольц.

Підпис Густава Шольца

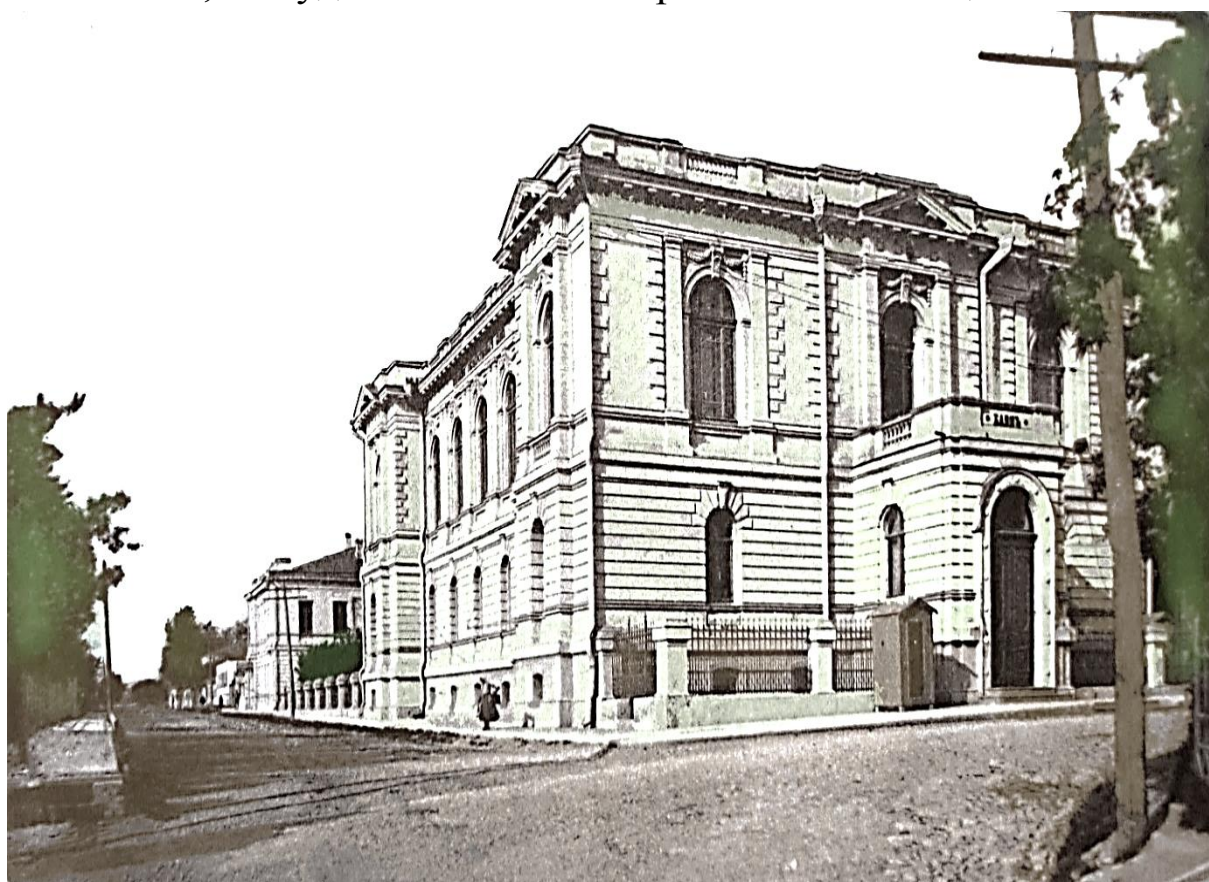
На дореволюційних світлинах написано, що це комерційний банк.

Після революції, певний період, тут розташовувався НКВС. Сліди розстрілів ще до недавнього часу були видні на стінах підвалу. Під час окупації тут німці влаштували бордель. Під час бомбардування у 1943 р. радянськими військами міста перед будинком вибухнула потужна бомба. Загибло багато людей як в будинку, так і біля нього. Після війни і до нашого часу тут знаходиться палац школярів. Я в часи свого дитинства відвідував тут хореографічний гурток. Керівником гуртка була Моїсеєва. Заняття проходили на другому поверсі в колишньому операційному залі. Сьогоднішній стан будівлі визиває сум і тривогу.

Дитяча лікарня ім. Св. Зінаїди збудована за проектом Карла Густовича Шольца у 1896 р. теж в стилі англійської неоготики.

Наступний будинок, що вважається збудований за проектом Шольця – контора Державного банку. Своєю архітектурою він схожий на будинок Земельного банку Алчевського в Харкові. Архітектором будинку земельного банку у Харкові був Бекетов. У Харкові я звернувся до наукового працівника Центрального державного науково-технічного архіву України Олени Василівни Балишевої. Вона переглянула всі матеріали, але за сумську контору Державного банку відомостей не знайшла. Не підтвердилося і можливе авторство Бекетова, але, знов таки, немає на сьогоднішній день і документів, що підтверджують авторство Шольця. Працівники художнього музею, який сьогодні розташований в будинку колишньої контори Державного банку, кажуть, що автором проекту цього будинку є Шольц. Моя думка така, що ніяких інших претендентів на архітектурне авторство не знайшлося, то будемо вважати автором К. Г. Шольця.

Контора державного банку

Колишній будинок окружного суду, а тепер корпус банківської академії

Цей будинок „Виленских судебных установления” збудований у Вільнюсі по проекту В. А. Прусакова перед початком Першої світової війни. Будинок Сумського окружного суду є фактично

його копією. Зміни абсолютно несуттєві. В сумського аналога трохи ширша фасадна частина, різне оформлення вікон і колон.

У будинку нашого окружного суду у підвальних приміщеннях теж були вікна, які добре видно на радянських світлинах. При ремонті будинку, після його зайняття банківською академією, вони були закладені. Тротуарна плитка зменшила видиму частину фундаменту. Від цього будівля втратила гармонію висоти.

До будівництва будинку окружного суду причетний вже син Карла Густовича Густав Карлович Шольц. Відомо, що з 1886 р. автором проектів для міністерства юстиції був Василь Агатович Прусаков. Він протягом 24 років створив в Росії 150 проектів будівель судів. В проектуванні будинку суду в Сумах брав участь і В. Дмитрієв. Догляд за роботами доручили міському архітектору Г. К. Шольцю.

Що з цього вийшло розповідає газета „Сумський вісник” за 27 серпня 1915 року.

Строющееся здание окружного суда начинает рушиться. 26 августа в 9^{1/2} час. утра на строящемся здании Окружного суда со стороны Петропавловской ул. прутья не выдержали кладки карниза, и таковой обрушился, разрушив на своем пути рѣшетку и понортивъ лѣса.

Для предотвращения возможности произойти катастрофы съ остальными карнизами и украшениями, комиссiи необходимо сейчас же приступить къ осмотру здания,

чтобы обезопасить какъ публику, такъ и рабочихъ.

За работами наблюдалъ архитекторъ г. Шольцъ изъ Рижскаго политехникума.

Наши предупреждения о неудобствѣ совмѣщенiя въ лицѣ городского архитектора должности наблюдающаго за постройкой здания Окружного суда, къ несчастью, оправдались.

Г. Шольцу не слѣдовало бы позволять брать на себя эту частную работу.

Архітектором міста Густав Карлович Шольц став тільки у 1914 р., а у 1913 р. обов'язки архітектора виконували два міських техніки: Оловенніков Олександр Миколайович і Ульяновський Авертур Євгенович.

Я вже не раз наголошував, що Густав Карлович Шольц це син Карла Густовича Шольца. Карл Густович Шольц був приватним архітектором. Його син з 1909 р. теж працював як приватний архітектор і тільки у 1914 р. отримав посаду міського

архітектора. Автором проектів Троїцької церкви, контори державного банку (художній музей), реставрованої садиби Параски Михайлівни Штеричевої у Басах, дитячої лікарні і т. д. був Карл Густович Шольц, а всі пишуть навпаки, починаючи від недолугого журналіста до академіків, професорів, кандидатів наук. Я вже не хочу вести мову за тих хто називає себе краєзнавцями. Зайдіть у нашу обласну наукову бібліотеку, подивіться весь цей жах у краєзнавчому відділі від газетних публікацій до архівно-історичного журналу СумДУ. Єдина людина хто вірно вказав авторство – це відомий дослідник архітектури Лівобережної України Віктор Вечерський. Ось перед вами склад міської управи за 1913 р. і 1914 р.

Городская Управа.

Городской голова *Золотаревъ* Валер. Ник., пор. Заступающій мѣсто городского Головы *Крамаренко* Ник. Сем., надв. сов. Члены управы *Щиблетовъ* Алекс. Павл., личн. поч. гражд. *Корепановъ* Дм. Митроф., колл. рег. Секретарь *Фостиковъ* Мих. Павл., губ. секр. Помощникъ его *Ефремовъ* Конст. Влад., мѣщ. Бухгалтеръ *Цыбульникъ* Исаакъ Мирон., цех. Городскіе техники: *Оловенниковъ* Алекс. Ник., двор., *Ульянинскій* Авен. Евг., двор. Городск. санитар. врачъ *Трамбицкій* Садукъ Самойлов. Ветеринарный врачъ, завѣд. город. бойнями *Московченко* Вас. Павл., н. ч.

Городская Управа.

Городской Голова *Золотаревъ* Валер. Ник., пор. въ отст. Заступ. мѣсто его *Крамаренко* Ник. Степ., надв. сов. Члены Управы: *Сусловъ* Ив. Фед., куп., *Корепановъ* Дмитр. Митр., колл. рег. Секретарь *Фостиковъ* Мих. Павл., губ. секр. Помощникъ его *Ефремовъ* Конст. Влад., мѣщ. Бухгалтеръ *Цыбульникъ* Исаакъ Мирон. Городской архитекторъ *Шольцъ* Густ. Карл., инж.-архит. Завѣд. электр. станц. *Ханюсенковъ* Никол. Никол., двор. Завѣдующій телеф. сѣтью *Обуховъ* Бор. Никол., инженер. Городск. школьн. и санитарн. врачъ *Трамбицкій* Садукъ Самойл. Бактеріологъ *Московченко* Васил. Павл., ветер. вр. Ветер. завѣд. городскими бойнями *Пискановскій* Алекс. Ив., н. ч.

Випуски з Харківських календарів за 1913 і 1914 роки

Колишній будинок окружного суду. За радянських часів, після війни тут був обком комуністичної партії. Світлина середини 60-х років ХХ ст.

Підряд на будівництво окружного суду, як і цегляних робіт Троїцької церкви, отримали брати Наседкіни, старі друзі Шольців ще по попередній роботі на Курщині, хоча свої послуги пропонували відомі будівельні фірми Хазановського, Трешау, Моєсеєнка. Як тоді, так і зараз виграють тендери ті хто дружить з владою. Треба віддати належну данину якості цегли Наседкіних. Навіть сьогодні, коли руйнують старі будинки, вона не втратила своєї якості. Підрядникам Наседкіним пропонували свої будівельні послуги фірми „Кольбе” (Петербург), „Інженер Барлах” (Харків), „Термо” (Рига-Петербург), „Залеський і Чаплін”.

Будинок суду розташувався на місці садиби камергера двору Його Величності Олексія Львовича Величка. Її викупили за 50 тис. крб. Була створена будівельна комісія у складі: товариша (заступник) голови суду, статського радника М. П. Меншикова; прокурора суду ст. радника П. І. Науменка; голови Сумського з'їзду „мирових” суддів ст. радника П. М. Давидова; члена суду Статського Радника Г. М. Сердюкова; судового пристава, гласного міської думи, надвірного радника В. Ф. Малижєвського; міського голови Золотарьова; повітового „предводителя” дворянства І. Д. Траскіна; гласного думи, присяжного повіреного М. П. Фрея; гласного думи, місцевого будинкогосподаря І. О.

Асмолова, старшини Громадського зібрання, гласного думи І. О. Штрандмана; гласного думи, директора Павловського заводу О. А. Крінера, директора Державного банку. Пізніше ввели до складу комісії В. А. Розенквіста (син Антона Івановича Розенквіста), власника чавуноливарного заводу.

Будівництво трохи затрималося, коли 7 серпня 1915 р. був потоплений пароплав „Дагмар”, на якому „Термо” перевозило будівельні матеріали. Забрали на імперіалістичну війну і Густава Карловича Шольця. Його відізнали на приймання будинку, яке відбулося 13 лютого 1917 р. 25 березня будинок освятив єпископ Митрофан. Були присутні члени прокуратури, адвокатури, „с прекрасной речью выступил присяжный поверенный Н. П. Свободный”.

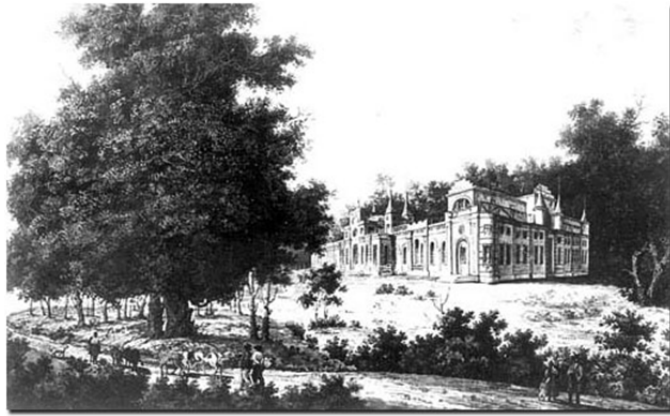
Цікава інформація і про вимоги до будівельних матеріалів. На вимогу замовника, розмір цегли повинен був бути 6 вершків на 3 вершка і на 1,5 вершка (вершок дорівнює – 4,5 см.). Вага повинна була бути від 10 до 11 фунтів (1 фунт – 400 гр.). Цегла не повинна була мати тріщин, пустот, грані – прямі, кутки не побиті. Вага цегли після п’яти днів не повинна була збільшуватися більше ніж на 1/5 частину. Розчин повинен бути таким, щоб після 7 діб, складений з 9 цеглин стовпчик, не розпався при утриманні його за дев’яту цеглину. Відповідні вимоги стосувалися й цементу, скла, дерев’яних виробів. Уже тоді запроваджувалися певні стандарти на будівництво.

З Сумським окружним судом пов’язане ім’я юриста, письменника, знавця літератури, першокласного оратора і громадського діяча Анатолія Федоровича Коні.

Садиба Харитоненків в Сумах перманентно змінювалася. Коли Єпіфанов знущався над садибою Харитоненків, то під збитою тинькою (штукатуркою) було видно ці постійні прибудови і добудови. Зміни видно і на світлинах за різні роки. Перебудова тривала з 1911 по 1913 рр. К 1913 році нове приміщення контори фірми було освячене. Немає відомостей і про архітектора

нового Павловського заводу. Можливо, що ним був теж Карл Густович. Звичайно, що Карлу Густовичу Шольцю треба було за щось жити, а значить заробляти на проектах. Можна сміливо допускати, що значна кількість будівель для Харитоненків спроектована Карлом Густовичем Шольцем, але за всі, мабуть, ніколи не дізнаємося, бо архіви втрачені.

В реконструкції Качанівського архітектурного ансамблю брав участь Карл Густович Шольц. Хутір невідомо коли виник, але у 1742 р. був проданий півчому його імператорської величності Федору Івановичу Криченевському, а потім перейшов до його брата. У 1770 р. за дорученням Катерини садиба була викуплена

для графа Петра Румянцева-Задунайського (1725-1796), як одна з резиденцій президента Малоросійської колегії і генерал-губернатора Малоросії. При ньому архітектор-практик Максим Климентович Мосципанов по проекту архітектора Карла Івановича Бланка майстра бароко і раннього класицизму побудував будинок і заклав парк з малими архітектурними формами. У 1808 р. садиба переходить до Григорія Яковича Почекі, а потім його дружині Парасці Андріївні Тарновській, потім її сину Григорію Степановичу Тарновському, що завершує перебудову. Після його смерті садибою опікується молодший син Василь Васильович Тарновський. В садибі в різні її періоди перебувало дуже багато відомих людей. Замальовки цих зустрічей в 30-х роках робив Василь Іванович Штернберг, який познайомив Т. Г. Шевченка з власником садиби.

У 1835 р. в садибі був Михайло Іванович Глінка, який керував хором, де співав Семен Степанович Гулак-Артемівський. На слова Віктора Миколайовича Забіли були написані романси „Гуде вітер вельми в полі”, „Не щибечи, соловейку”.

В наступні роки там побували Пантелеймон Олександрович Кулиш, Марко Вовчок, брати художники Костянтин і Володимир Маковські, Лев Михайлович Жемчужников, Григорій Чістаховський, історики Микола Іванович Костомаров і багато інших.

У 1897 р. садибу придбав Павло Іванович Харитоненко. Добудову маєтку проводив Карл Густав Шольц. Був встановлений електричний генератор, телефонна мережа, водонапірна башта. Садиба була подарована дочці П. І. Харитоненка Олені. Спочатку вона була одружена з князем Урусовим, а потім розвелась і вийшла заміж за барона Олива. Під стінами церкви Святого Георгія відбулася дуель між Михайлом Сергійовичем Оливом і Михайлом Олександровичем Урусовим. Мабуть обидва погано стріляли, якщо обидва залишилися живі.

В цей час садиба отримала той вигляд, що ми бачимо сьогодні. Збагатився декор фасадів, пройшло перепланування флігелів, влаштовуються пілони на в'їзді і в огорожі церкви, встановлюються скульптури, будуються дві альтанки, вольєр для птахів, теплиці, оранжереї.

У 1912-1913 рр. в садибі працював архітектор Андрій Євгенович Білогруд. Садиба отримує будівлі в стилі „Модерн”.

У 1915 році в Качановці працює Мстислав Валеріанович Добужинський. Він отримав замовлення на розпис інтер'єрів. Акварель „Колонада в Качанівці” втрачена, а „Сфінкси в Качанівці” зберігається в Музеї російського мистецтва в Києві.

Як ви вже знаєте на два дні, під час роботи в Троїцькому соборі, Качанівку відвідав Кузьма Сергійович Петров-Водкін.

„Посилаю тобі цілунок з цієї розкішної місцини, де я тепер перебуваю. Уяви собі добре впорядкований парк на 700 десятин з величезними ставками й віковими деревами. Дуби, тополі, каштани, вивірки, що стрибають з гілки на гілку, ставки з буслами, лебедями й лебедятами. А в центрі всього цього замок на 76 кімнат, переповнений рідкісними меблями й мистецькими творами. Приїхавши в цей замок о четвертій годині ранку, я пройшов по всьому будинку, як уві сні, гублячись у всіх цих закутках, залах і сходах. Я почувався там сам-самісінький і від цього все здавалося мені ще більш казковим. Удень я гуляв, захоплюючись грандіозним виглядом велетенських лісів...”. У захваті лишився гість і від господарства маєтку: „... Ми пішли в робочий куток, де в Олівів зібрано величезні скарби: не рахуючи палацу для курей... подивилася б ти на цих чистокровних коней, цих породистих корів, свиней і овець, і кінець кінцем казна-чого тут тільки немає...”.

Добужинський з Петровим-Водкіним активно листувалися і один одному розповідали про свої творчі здобутки.

В Красній Ярузі за проектом Карла Густовича Шольца побудований (мабуть реконструйований, бо був збудований раніше у 1873 р. Іваном Герасимовичем) завод і будинок для Харитоненків.

Будинок управляючого

Красна Яруга

Будинок Харитоненків в Красній Ярузі

Колишня конюшня

Будинок купця фон Філімонова в Рильську

Перед вами будинок районного управління сільського господарства. Цю будівлю для одного з нащадків Івана Федотовича Фон Філімонова побудував архітектор Карл Густович Шольц.

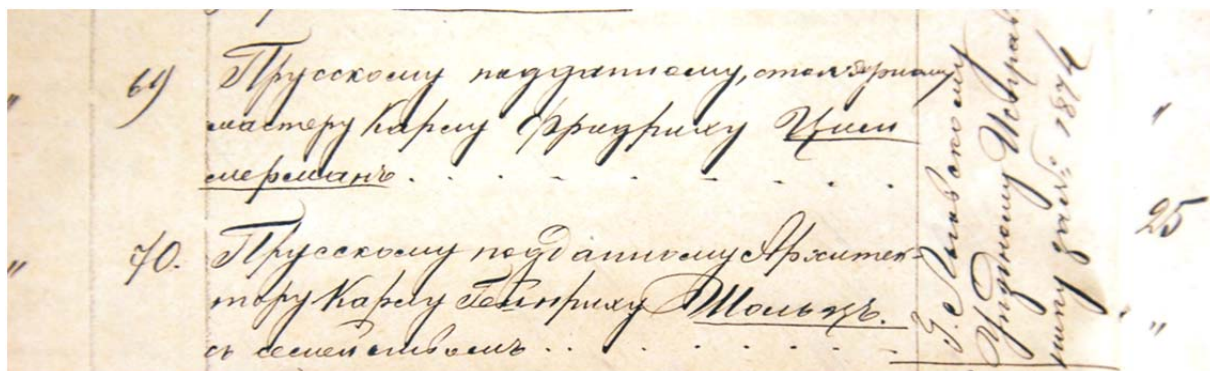

Шольці

Рух німецьких колоністів на Україну розпочався ще за часів Катерини II. Переважна більшість колоністів була представлена ремісниками.

Архівні матеріали про Шольців зібрав Олександр Володимирович Краковський. Його рідна двічі прабабуся Міна Костянтинівна Еккерт є сестрою Ернестини Шольц.

Коли Шольці потрапили в Росію сказати важко. По тим матеріалам, що подаються нижче, можна зробити висновок, що це сталося в кінці 60-х років XIX ст. Перед вами книжки на видачу білетів (вид на проживання іноземців в Росії) і виписки з цих книжок. Дозвіл на проживання давався на один рік.

№ 1
 07 121 Русскому подданному ЗОК. по 26.
 Голицыну Карлу-Гейнриху Курля. Губ.
 Шольцъ
 Гавриилу Ивановичу
 Губ. Курля. Губ. Шольцъ

64 Русскому подданному Еммануел
 Голицыну Карлу-Гейнриху Губ.
 Шольцъ 1858.

" 27. Русскому подданному Мовилу
 Эрнестовичу Карлу-Гейнриху Шольцъ
 Шольцъ, всеобщности 1852

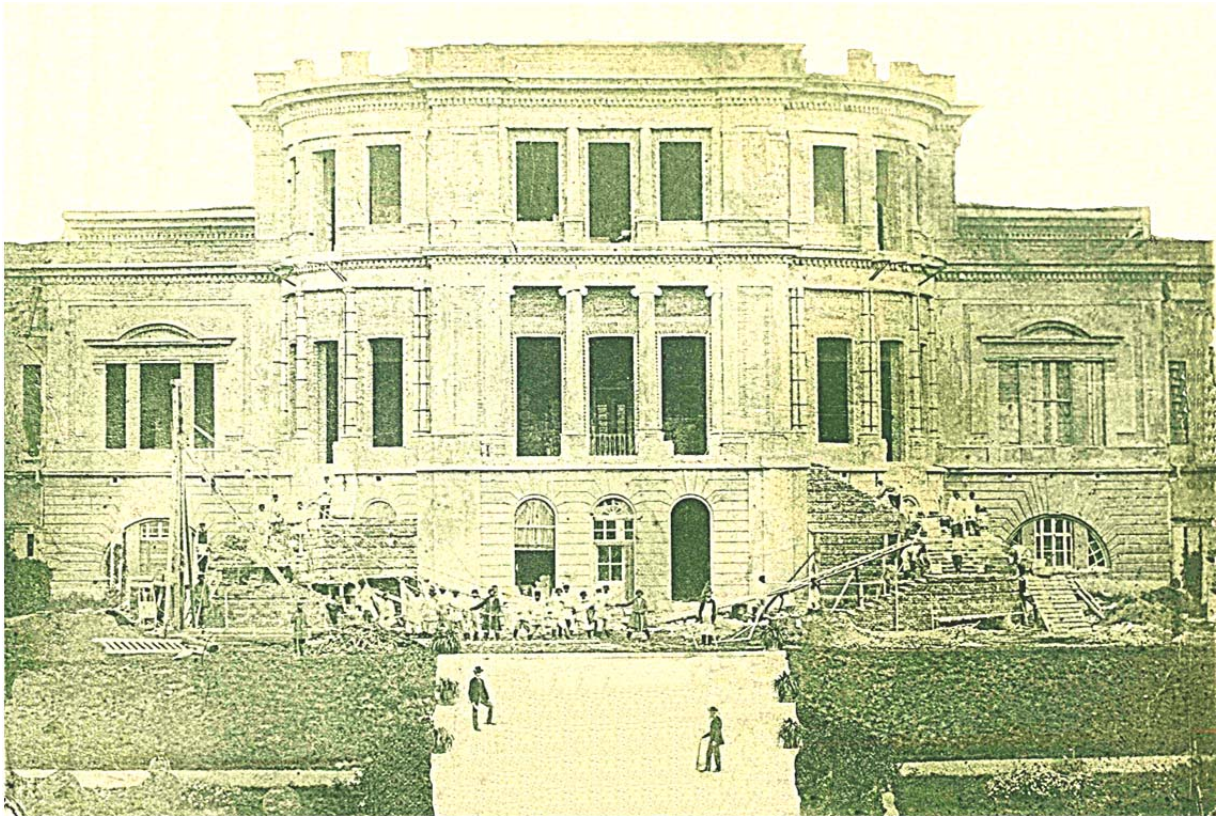

Дослідник родоводу Шольців
 Олександр Краковський біля
 могил Карла і Ернестіни
 Шольців

В Курській губернії, Льговського повіту, в с. Івановському у поміщика Барятинського Карл отримує роботу. У 1869-1873 роках садиба поміщика Мар'їне в Івановському була реконструйована по проекту відомого архітектора того часу Іполита Монігетті. Виконання робіт по реконструкції садиби доручили місцевому архітектору Карлу Густовичу Шольцю, який у 1873 р. її успішно завершив. Ось, що писав Іполит Монігетті князю В. І. Барятинському: *„ Я покинул Ивановское, где провел два добрых дня, для того чтобы рассмотреть и проверить работы, которые хорошо продвигаются, и решил вопросы, которые казались затруднительными. Думаю, что если не будет недостатка в средствах для господина Шольца, все подготовительные работы могут быть закончены к концу августа... Ваши апартаменты, также как госпожи княгини, целиком закончены и я нахожу их очень благоприятными и по расположению и по пропорциям. Я сделал по Вашей просьбе указание сохранить их как отдельные апартаменты. Мы с господином Шольцем нашли средство выгодное и простое для того чтобы сделать лестницу и балкон связанными с кабинетом госпожи княгини и с библиотекой... Шольц, мой помощник и я не теряем ни одного мгновения без пользы... В Ивановском не было случая, чтобы я пожалел, что покинул Петербург... Ваш покорный слуга Иполит Монигетти”*.

Мар'їно – один з відомих палацо-паркових ансамблів, розташований між Льговом і Рильском. Історія села Івановського починається з часу коли у 1703 р. ці землі Петро 1 пожалував гетьману Мазепі, а Мазепа назвав село своїм ім'ям. В селі Мазепа збудував одноповерховий палац. Пізніше село відійшло в казну. На початку ХІХ ст. власником села став Іван Іванович Барятинський. Він став засновником палацо-паркового ансамблю в англійському стилі. На англійський лад організував сільське і промислове господарство, що давало значні прибутки. Діяли ткацька фабрика, пивоварний завод, маслоробка. Розводилася племінна худоба, застосовувалися сучасні технології з застосуванням нових знарядь праці. Вся власність знаходилася під єдиним управлінням. Також діяв театр і оркестр. Реконструкцію садиби у 1869-1873 рр. проводилася коштом Володимира Івановича Барятинського.

Перебудова садиби у 1869-1873 роках

На сходах стоять ліворуч Карл Густович Шольц, а праворуч – Іполит Монігетті

Садиба Барятинських сьогодні

Шольцем була проведена перебудова палацу, а також збудовані складної конфігурації сходи, що вели на терасу другого поверху паркового фасаду, що дозволило провести перепланування прилеглої території. Були влаштовані тераси в

два яруси з двома водограями. Перший був оздоблений бронзовою фігурою тритона, що грає на раковині, а другий - бронзовою скульптурою хлопчика, що бореться з гускою.

В художньому оформленні садиби брав участь академік Федір Антонович Бруні.

Шольц в Івановському збудував майстерню, де виготовляли різні вироби для реконструйованих будинків. Поступово майстерня стала фабрикою.

Існує така думка, що до Сум Шольца запросив Павло Іванович Харитоненко. На мій погляд, що після участі в будівництві будинку повітового земства і реконструкції садиби Параски Михайлівни Штеричевої, він сам остаточно прийняв рішення про переїзд до Сум, але певні ділові стосунки з майстрами з Івановського проглядаються і пізніше.

Ернестіна Шарлотта Костянтинівна Шольц (Еккерт) (1852-1912), дружина Карла Густовича Шольця з 1878 р.

Фото В. Накельського. Курськ.

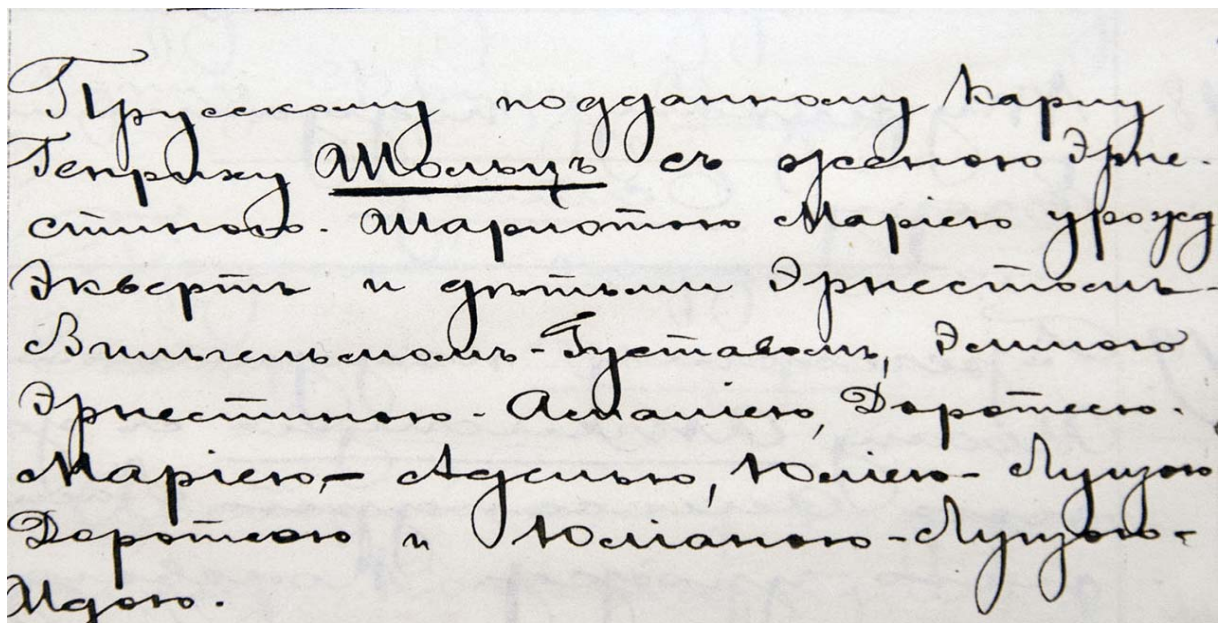
Тут могила Шольців

Сплюндрована могила Ернестіни Шарлотти Костянтинівни Шольц на Петропавлівському кладовищі. Тут був похований і Карл Густав Шольц. Він народився у 1836 р. в Пруській Селезії, м. Гольдберг, а помер приблизно у 1908 році. Його могила була поруч з могилою дружини, але його пам'ятник не зберігся. Огорожа могили і пам'ятник були продані після війни, бо за могилою ніхто не доглядав, але і сама німецька частина кладовища перестала існувати. В їхніх могилах лежать вже інші, а їх кістки викинуті. Цей вандалізм йде десятиліттями. До революції

на цьому місці було німецьке кладовище. Фактично після війни воно перестало існувати. Всі могили, огорожі, хрести були розпродані. У мене є ці архівні списки. Потрапляла мені на очі ще і могила Мейера-Карла Івановича Гамбурга, що до революції мешкав на вул. Німецькій (з 1914 р. Більгійська). На мій погляд варто архітектурній громадскості створити спеціальний фонд для реставрації пам'ятника Шольцям. Те, що зробили з пам'ятником не можна назвати реставрацією. Прочитати напис на пам'ятнику, затиснутому між двох огорож, дуже важко. Я, загалом, його переніс би в підвал Троїцької церкви, бо їх кісток в могилі вже немає. Там за ним і доглянули, та і невеличкий музей Шольців при церкві можна було б створити, бо місця у підвалі вистачає. Мене дуже обурює таке відношення до людей, що творили історію архітектури рідного краю, але мою пропозицію нащадки Шольців не підтримали, бо вони хочуть, щоб і далі пам'ятник там стояв.

Карл Густав Шольц мав 5-х дітей по дозволу на проживання за 1894 р., а в дозволі на проживання за 1898 р. ми вже не знаходимо Юлію-Луїзу-Доротею і Доротею-Марію-Адель, але є нова донька Ольга-Марія-Амалія. Можливо, що дві доньки померли, а одна народилася за ці 4 роки.

Груссексому подданному Карлу
Генриху Шольцу сь сродного Эрне-
стимово. Мариотом Марию урожд
Джвертис и дитими Эрнестимово
Вильгельмом-Густавом, дитимом
Эрнестимово - Амалиєю, Доротеєю,
Мариєю - Аделью, Юлиєю-Луизою
Доротеєю и Юлианною-Луизою
Могою.

Данъ на свободное пребываніе въ Россійской Имперіи въ теченіе одного года Курскій губернаторъ Великій Князь Генералъ Шольцъ своими Фридрихомъ Шольцъ Матвеемъ Мартемъ и Фридрихомъ: 1) Юлія - Юлія - Юлія, 2) Юлія - Юлія - Юлія, 3) Юлія - Юлія - Юлія и 4) Юлія - Юлія - Юлія, привольныя въ Курскій губерніи по показанію своему Курскій губернаторъ, выданнаго въ Томсбургѣ 29 Июня 1896 г. за № 3 и Юлія Шольцъ въ Императорскій Россійскій Генералъ Командантъ въ Вердиге 18/30 Июня 1896 г. за № 3454. -
Юлія Шольцъ по основанію Судейскаго Указа отъ 8 Июля 1898 г. за № 7. -

Дозвіл на проживання протягом 1898 року

Ольга (ліворуч) і Юлія Шольці

Valable pour un an.

*Возрасте 40 лет -
Мещин, по месту
прописки в г. Курск.
Занят 59.*

*Знающая 24
т. Фристу-Нильсену,
Мольеру С. Курскому
Губернатором высшая осо-
бей русской имп. на по-
ставлено в России 11/11
1899 года за № 1811
За Управляющую Канцелярию
Курского Губернаторства*

БИЛЕТЪ

Губернскаго Губернатора.

Въ роисповѣданіи:

Примѣты:

Лето 1896 г.
Ростъ средний
Волосы темные
Брови
Глаза карие
Носъ
Ротъ
Поборода
Лето 1896 г.

Особия примѣты:

Холостъ или женатъ
Мещин
Званіе
Мѣсто рожденія

Подпись предъителя
С. Мольеру

Данъ на свободное пребываніе въ Россійской Имперіи въ теченіе одного года Курскому мещину Мольеру С. Курскому, уроженцу Курск. губернии, Мещинскому уѣзду, селу Мещинскому, 29 Января 1896 г. за № 1811. —
Въ роисповѣданіи: Ростъ средний, Волосы темные, Брови, Глаза карие, Носъ, Ротъ, Поборода. Лето 1896 г. за № 1811. —
Подпись предъителя: Мольеру С. Курскому, 11/11 1899 г. за № 1811.

Иностранцы обязаны: 1) на мѣсть жительства, или во время переезда, настоящій билетъ явить Полиціи для сдѣланія надписи; 2) за истеченіемъ срока билета, — при выходѣ изъ отечества, или заграничнаго паспорта долженъ представить тому Губернатору, въ губерніи котораго будетъ проживать, крокъ билета, закрѣпленіе Полиціи, что къ перекрѣпленію билета, или къ выѣзду за границу нѣтъ препятствій, и 3) за просрочку билета будетъ подвергнутъ взысканію по 61 ст. Устава о наказанияхъ. Гербовый сборъ уплаченъ. Г. Курскъ. 10 Января 1899 года.

*Губернаторъ,
Генералъ-Маіоръ С. Курскій*

Управляющій Канцелярією *А. Курскій*

gültig auf ein Jahr.

Билет за 1899 г.

Син Карла Ернест-Вільгельм-Густав Карлович (таке в нього повне ім'я і по батькові). Шольц народився 12 березня 1880 р. в Росії, а у 1899 р. закінчив додатковий курс Курського реального училища. Навчався в Ризькому політехнічному інституті з 1900 р. по 1908 р. 21 січня 1906 р. був тимчасово виключений за несплату. Мабуть, були винні події 1905 р.

№	Имя и фамилия, родина (кѣсто приписки) когда родился, вѣронисовѣданіе	Имя и фамилия, сословіе и мѣсто жительства отца или опекуна	Гдѣ воспитывался до поступления въ сей Институтъ	Времѣ поступления
6058.	Густавъ Шольцъ Пруссія X) 12. Марта 1880. г. Анотуаншце <small>Упоступивъ въ Россію подданство и приписанъ въ г. Шлюскъ, Лифл. губ. въ кѣли пруссавіи по кѣсти, вѣдѣнныи Шлюскъ Мисловіи по кѣсти по кѣсти, вѣдѣнныи Шлюскъ 15. Июня 1905. г. за № 1143.</small>	Карлъ Ш. мислованецъ, вѣдѣнныи курсъ архитектуръ въ селѣ Шва, до кѣли мислов. новосіи Курскъ губ. Лифл. кѣли Курскъ скаго уѣзда реального учил. в 1899. г.	може	Слуцк. Слуцк. Рѣв.

13 вересня 1902 р. він, як прусський підданий, попросив царя Миколу II прийняти його в підданство Росії за прискореною процедурою. Ще 26 серпня 1902 р. виконуючий обов'язки Ліфляндської губернії надіслав в канцелярію його імператорської Величності прохання „...принимая во внимание рождение студента Густава Шольца в России и полученное им русское воспитание, я признал бы ходатайство Шольца об изъятии из ст. 838 и посл. Св. Зак. о сост. изд. 1899 г., и о принятии его в подданство России, заслуживает уважения”. 21 березня 1903 року Густав Шольц отримав російське громадянство.

В Ризькому політехнічному інституті було записано місцем народження Пруссія, але він народився в Росії. Кожного року разом з батьками отримував право на проживання в Росії. Російське громадянство давало право зайняти посаду державного службовця.

З попереднього дозволу на проживання за 1898 рік Карл Густович і його дружина залишалися прусськими підданими.

Всі їх діти разом отримали дозвіл на проживання і серед них Ернест-Вільгельм-Густав. В Курському архіві є дозволи і на наступні роки. Закінчуються вони там 1900 р. Хоча вони і не були громадянами Росії, але вони мали право на нерухоме майно в Росії. В Сумах перебування Карла Шольця зафіксовано ще на початку 80-х років. Він міг працювати, жити і будувати свій будинок в Сумах і одночасно мати майстерню, будинок в Івановському. По тим часам це було звичайним явищем. Ми дивимося на світ, в якому вони жили, очами сучасного українця.

Я хочу вкотре наголосити, що Густав Карлович Шольц до проектування і будівництва Троїцької церкви не мав ніякого відношення. Його постійно плутали і плутають з батьком.

❦

РИЖСКИЙ ПОЛИТЕХНИЧЕСКИЙ ИНСТИТУТЪ.

— + * + —

ДИПЛОМЪ.

Рижскій Политехническій Институтъ снмъ объявляетъ, что предъявитель сего,

Густавъ Карловичъ Шольцъ,

върноповѣданія лютеранскаго, родившійся 12-го марта 1880 года, по окончаніи, съ отличіемъ, полного курса наукъ на **строительномъ** отдѣленіи, подвергался испытанію въ особой, назначенной Господиномъ Министромъ Народнаго Просвѣщенія, экзаменаціонной комисіи и опредѣленіемъ оной отъ 28-го мая 1908 года удостоенъ званія

инженеръ-архитектора.

Посему онъ, г-нъ Шольцъ, пользуется правомъ производства всякаго рода строительныхъ работъ и составленія проектовъ всякихъ зданій и сооружений; при поступленіи-же на государственную службу на штатную должность по соответственной специальности онъ имѣетъ право на производство въ чинъ десятаго (X) класса. Вообще г-ну Шольцу предоставляются все права и преимущества, законами Россійской Имперіи его званію присвоенныя. Въ засвидѣтельствованіе чего и данъ сей дипломъ за надлежащею подписью и съ приложеніемъ Институтской печати. — Г. Рига, 30-го августа 1908 года.

Предсѣдатель Совѣта: (подп.) Р. Бюмбергъ.

Директоръ: (подп.) Проф. Др. В. Фриш-Андришъ.

№ 2008

Деканъ строительнаго отдѣленія: Проф. В. Фриш-Андришъ

Секретарь Учебнаго Комитета: М

На великий жаль ніяких інших документів про Густава Карловича в Ризькому політехнічному інституті немає. Як бачите з диплома у 1908 він закінчив інститут. На той час Троїцька церква була збудована і йшли опоряджувальні роботи, які розтяглися аж до 1917 р. Ніяких документів підтверджуючих участь Густава Карловича в опоряджувальних роботах або в контролюючих їх виконання немає. Після смерті батька, в Густава народжується син. Після закінчення інституту Густав повертається до Сум. Він працює приватним архітектором, але тільки в 1914 р. отримує посаду міського архітектора.

LATVIJAS NACIONĀLAIS ARHĪVS

Juridiskā adrese: Šķūņu iela 11, Rīga, LV-1050. Tālrunis: 67212539, fakss: 67213994, e-pasts: lna@arhivi.gov.lv
Faktiskā adrese: Slokas iela 16, Rīga, LV-1048. Tālrunis: 67613118, fakss: 67612406, e-pasts: vestures.arhivs@arhivi.gov.lv

23.04.2012. 5-K-681
На Ваш e-mail от 02.03.2012.

г.Рига Краковскому Александру
Владимировичу
Украина, 03191
г.Киев
ул.Ломоносова, д. 58, кв. 24

О образование

Направляем Вам копию записи № 6058 из реестра студентов Рижского Политехнического института (Ф. 7175, оп. 1, дело 1906, лл. 71,72) и копию диплома Густава Карловича Шольца (Ф. 7175, оп. 1, дело 1879, л. 237).
Приложение: копии, 3 л.

Личного дела Шольца Э.В.Г. в сохранившихся в архиве документах Рижского Политехнического института, к сожалению, нет.

Директор
Государственного Исторического архива Латвии
Национального архива Латвии

 Н.РЫЖОВ

Шредере 67 61 82 95
sarmite.sredere@arhivi.gov.lv

Знак випусників Ризького політехнічного інституту

Ризький політехнічний інститут

Під час будівництва нового будинку окружного суду він погодився наглядати за виконанням робіт, але був призваний в армію в будівельні інженерні війська Південно-Західного фронту. Служив під керівництвом Дмитра Михайловича Карбишева. 13 лютого 1917 р був відізваний з армії для прийняття будинку окружного суду. Можливо, що до листопада 1917 р. залишався в армії, але з розпадом Російської імперії і армії повернувся до Сум. В Сумах з 1909 р. і до 1917 р. збереглося більше 50 будинків збудованих в стилі „Модерн”, але немає жодного плану цих будинків. На мій погляд їх автором міг бути Густав Карлович Шольц, який до свого призначення архітектором міста виконував приватні замовлення. На колишній земській школі по вул. Роменській стоїть дата 1914 р. Це тоді, коли Густав був міським архітектором, то зрозуміло, що він до її будівництва мав якесь відношення. Школа схожа на інші модернові будинки того часу.

Матеріали про Густава Шольца були в архіві Луганського СБУ, а тепер знаходяться в центральному архіві СБУ. Густав Шольц в кінці 1919 р. переїхав до Харкова. Отримав призначення начальником відділу цивільних споруд Південного округу шляхів сполучення. На цій посаді працював до 1922 р. У серпні місяці 1922 р. був призначений начальником робіт тресту Укрдержбуд (Укргосстрой) в Сумах. У 1924 році призначений заступником начальника робіт Білгородського відділення Укрдержбуду. Тоді Білгород входив до складу України. Це заслуга гетьмана Скоропадського, який по договору з радянською Росією добився входження колись українських земель в склад УНР. Начальником Білгородського відділення був Унгерн Володимир Олександрович, якого судили разом з Густавом Шольцем. Весною 1926 р. після ліквідації тресту Укрдержбуду перейшов в Індусбуд (Индустрой) і був призначений районним інженером колишнього Луганського району. Працював на будівництві лікарень в містах Сорокіно, Ровеньках, Брянському руднику, Сніжному, Красному Лучі. З автобіографії Віктора Шольця ми

дізнаємося, що його батько Густав Карлович Шольц у 1928 р. працював в м. Красний Луч на будівництві лікарні, а згодом працював на будівництві содового заводу в м. Слов'янську.

У 1929 р. був призначений головним інженером при будівництві Гірничого інституту і студентських гуртожитків в м. Сталіно (Донецьк). В Донбасі працював до 1931 р. У 1931 р. був переведений в Шостку на будівництво ТЕЦ і фабрики кіноплівки головним інженером. На сайтах по історії фабрики прізвище Шольця відсутнє.

Сучасний вигляд содового заводу

1 вересня 1928 р. була укладена угода з французькою фірмою „Люм'єр” про будівництво радянської кінофабрики на випуск 50 мільйонів погонних метрів плівки на рік. Згідно угоди фірма надавала Радянському Союзу технічну допомогу в організації виробництва всіх видів плівки. Фірма мусила розробити проект фабрики, дати специфікацію всього нестандартного обладнання, а також по окремій угоді, поставити необхідне обладнання. Фірма мусила навчити наших спеціалістів виробництву кіноплівки. В ті часи основа плівки виготовлялася з нітроцелюлози, виробництво якої має багато спільного з виробництвом пороху, то місцем будівництва фабрики обрали Шостку, бо там вже 2 століття працював пороховий завод. Будівництво фабрики було віднесено

до 518 ударних будов третього року першої п'ятирічки. Будівництво розпочалося в травні 1929 р., але невдовзі виникло ряд проблем. Запізнювалися будівельні креслення, зривалися терміни поставки будівельних матеріалів, не вистачало простих робітників і кваліфікованих інженерно-технічних працівників.

У вересні 1930 р. директором став Віктор Хомич Краут. Ось тоді і кинулися шукати таких спеціалістів як Шольц. Тому у 1931 Густава Карловича і перевели на будівництво фабрики. 1 жовтня 1931 року о 4-тій годині дня відбувся мітинг трудящих Шостки, присвячений закінченню будівельно-монтажних робіт першої черги фабрики кіноплівки №6, а о 7 годині вечора фабричний гудок сповістив про введення в експлуатацію нового підприємства. Спочатку колектив фабрики приступив до освоєння випуску позитивної кіноплівки для тиражування фільмів. Протягом 1932 року виробництво цієї продукції було опановано. Сьогодні фабрика перебуває в стані руйнації.

Фабрика кіноплівки у 1931 р.

У 1932 р. Густав Карлович Шольц виїхав із Шостки до Харкова.

Далі відомості відсутні, але в паспорті виданому у 1936 році Радянським РОСП за номером 021807 Курської області сказано, що працював на будівництві цукрових заводів в Курській області.

В автобіографії Віктора Шольця сказано, що в 1938 р. його батько Густав Шольц працював головним інженером на цегельному заводі в м. Армавір. Густав був арештований в 1938 р, а 26 лютого 1939 р. був розстріляний. Так закінчився шлях відомого сумського архітектора, але його споруди пережили його самого. Спитайте хто автор проекту палацу школярів, і я впевнений, що ніхто з опитаних не скаже.

Крім архівних матеріалів я використав і приватній архів Шольців, але багато питань залишились незрозумілими і для його рідних. Я вів з ними активне листування. Я подаю це листування, щоб ви самі побачили ті проблеми, що стояли між нами. Я старався максимально синхронізувати наші погляди, але були певні моменти, де кожен залишився на своїй точці зору і це в дослідженні таких складних матеріалів нормальне явище. З плином часу завжди знаходяться якісь додаткові матеріали.

Зрозуміло, що будуть вноситися якісь зміни, але відкладати видання книжки на довгий час теж було не варто, бо запасу біологічного часу в мене вже немає. Я впевнений, що будуть знайдені ще якісь окремі сторінки родини Шольців, але головне все вже зібране.

Крім родоводу Шольців в додатках я вирішив дати і відомості про родовід Ленських, бо дружиною у Густава Шольця була Віталія Ленська. Там теж не все вдалося з'ясувати, хоча мені здається, що ми на вірному шляху дослідження. Мені в обласному архіві і в приватних архівах вдалося знайти відомості про будинок Миколи Миколайовича Ленського. В цьому мені дуже допомогла Валентина Іванівна Обозна і Євгенія Миколаївна Трофімова, які мешкали колись в будинку Миколи Миколайовича Ленського.

Віктор Густович Шольц

Автобиография

Я Шольц Виктор Густавович
Родился в 1908 году на Украине в городе
Сумы бывш. Харьковской губернии
Отец мой был инженер строитель
служил в городской управе городским
архитектором.

Учился в городе Сумы в 3-й советской
украинской школе.

В 1923 году поступил учиться в Сумскую
инженерно-техническую школу
преимущественно 2 года и тем окончил по специальности
~~я начал работать на производстве~~

В 1925 году работал по специальности в Сумском
Слесарном и Восстановительном Красно-Зинковском
Сахарном Заводе /Харьковской области/.

По окончании сезона Сахароберения
перешел на сахарный завод "Коммунар"
Курский области где работал 1926 году демурным
слесарем.

По окончании сезона Сахароберения
перешел на Глебово-Тарановский сахарный
Завод где работал в 1927 году в качестве
техника-практика по механизации
Заводского одору и т.д. По окончании
сезона Сахароберения вернулся в город
Сумы где закончил по специальности курс
промышленный в 1928 году со званием
Младшего техника механика

после чего я поехал в г. Одессе в
"Красный Луч" где в то время работал
Мой отец на постройке дольбугов.

Оттуда поехал в город Луганск
где поступил в колесный завод в
машинно-тракторную базу.

сентябревлетко поступил учиться в
Луганский вечерний машино-строительный
институт

В 1930 году будучи на 2-м курсе
института перешел на работу на
Военный завод № 60 в Колесный
Технико-технологический.

В 1932 году по окончании института
получил звание инженера по конструированию
обработке металлов и органическому
на заводе № 60 где был назначен
техническим сборщиком цеха и проработал
до 1938 года

В 1938 году уволился с завода по
собственному желанию и поступил
на работу

на станкостроительный завод "Комсомолец"
в городе Старобельск Московской области.
В Колесном заводе был назначен
цеха, заведующим цехом и начальником
того цеха и в дальнейшем техником
механико-сборочного цеха № 3 где
проработал до января 1941 года

Віталія Миколаївна Ленська була дружиною Густава Карловича Шольца. Її батько, Микола Миколайович Ленський, був купцем II гільдії м. Чигирин, Київської губернії. На

Павловському заводі в Сумах працював інженером-механіком, а перед цим займав різні посади на Виринському цукровому заводі в с. Миколаївка, Улянівської волості (тепер Жовтневе). Він був двічі одружений. Перша дружина (мати Віталії Миколаївни Ленської) – Олена Ленська (дівоче прізвище фон Рауде). Друга дружина – Дарина Никифорівна Коренькова (1870-1954).

Віктор Густович Шольц на руках у матері Віталії Миколаївни

За столом сидить Дарина Никифорівна Коренькова. Вона друга дружина М. М. Ленського. Віталія Ленська з сином Віктором сидить на передньому плані.

На мій погляд світлина приблизно 1907 р., зроблена в садибі Шольців. Ліворуч Густав, його батько Карл тримає руку на голові Густава, а за ним Микола Миколайович Ленський з Варварою на руках, а поруч сидить Лев. Праворуч з газетою Віталія Миколаївна. Друга - праворуч, вроді, схожа на сестру Густава Юлію.

Віталія Миколаївна народилася у 1885 році. За освітній рівень Віталії Миколаївни нічого невідомо, але я вважаю, що вона встигла закінчити гімназію. Заміж вийшла в 22 роки.

На цих світлинах Віталія Миколаївна Ленська. На першій світлині вона учасниця якогось концерту.

В нижньому ряду, ліворуч Віталія Ленська і Густав Шольц

Ліворуч на першій світлині Густав Карлович Шольц в дитинстві. На другій світлині ліворуч Густав Карлович Шольц,

а праворуч – його син Віктор у 1933 р. в Луганську. В центрі людина невідома.

Густав Карлович Шольц в 30-х роках ХХ ст. і його син Віктор

 МЕТРИЧЕСКОЙ КНИГИ НА 1908 ГОДЪ.

СЧЕТЪ РОДИВШИХСЯ		Мѣсяцъ и день		Имена родившихся	Званіе, имя, отчество и фамилія родителей, и какаго вѣроисповѣданія
Мужскаго пола	Женскаго пола	Рожде-нію	Возре-нію		
86.	..	Май	28	Викторъ	Уноменихъ-арамименныхъ Густавъ Карловичъ Шольцъ мотерианскаго имовѣданія и законная жена его Викталія Николаевна дочь православнаго поповца.
Великимъ Акимомъ Мелукомъ Діаконъ воимѣ Сероматинъ.					

Введенъ
 19/11-09

Виписка з метричної книжки про народження Віктора

870
43

ЧАСТЬ ПЕРВАЯ, ВЪ РОДИВШИХСЯ.

Званіе, имя, отчество и фамилія воспріемниковъ	Кто совершалъ таинство крещенія	Ръкоприкладство свидѣтелей записи по желанію
<p>Кіевской губерніи, города Чернигова Венцеслава Купеческой семьи Анисимовъ Анисимъ Степановичъ дочь Менекій и вдова Моческая семья отъ духовна родоначальна Орнестина Моческаго сына Степановъ Михайлова дочь Шоломъ. Иеронимовъ и Сте пановъ Родослав ский.</p>		

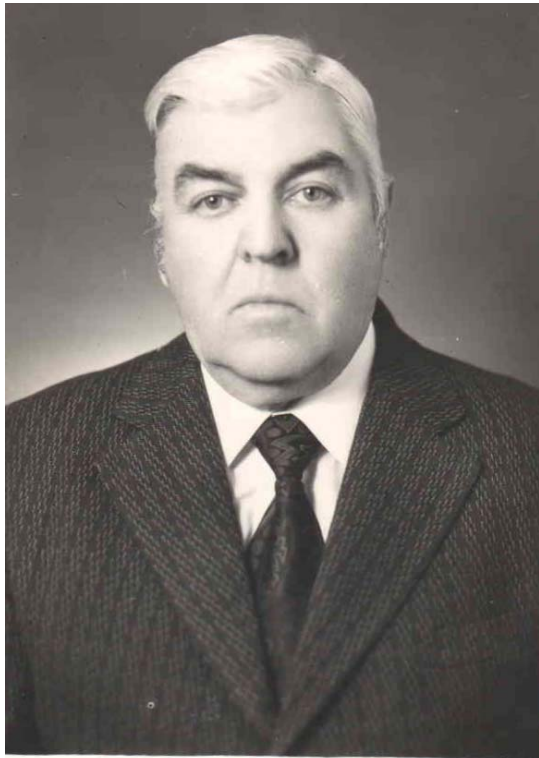

ФОТО Белые - Воды
ДОМЫТА 1975г.

Віктор Густович Шольц в дитинстві, в школі, студент, у зрілі роки і на пенсії.

*Лія Лішневська дружина
Віктора Шольця*

*Сучасний нащадок Шольців
Володимир Вікторович Шольц*

Рідня по лінії дружини Карла Шольця Ернестини Шольц (Еккерт) і сучасного їх нащадка Олександра Краковського

Міна Костянтинівна Рибкіна

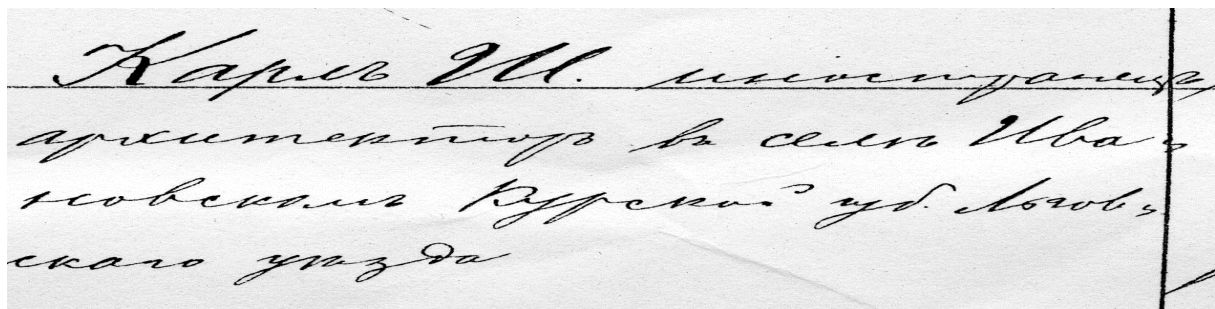

Анна Іванівна Калашникова

Міна Костянтинівна Рибкіна (Еккерт), світлина приблизно 1890-х років. Міна Костянтинівна була матір'ю Анни Іванівни Калашникової (Рибкіної). На світлині позначено, що вона неписьменна. З невідомих причин (чума, холера, малярія, сухоти) Міна померла рано разом з чоловіком Іваном Рибкіним, тому Анна Іванівна виховувалася у тітки Ернестіни Костянтинівни Шольц, яка була дружиною Карла Шольця. Міна і Іван Рибкіни мешкали в с. Снагость Курської губернії .

Садиба Шольців

Олександр Краковський вважає, що Карл Густав Шольц зі своєю родиною переїхав до Сум у 1901 р. Я думаю, що однозначної відповіді не буде. У 1886 р. в Сумах він дає консультації по ремонту земського будинку. За свідченнями В. Вечерського в кінці XIX ст. на замовлення була перебудована колишня садиба Параски Штеричевої в Басах під Сумами. Можливо, що він сюди приїздив тільки виконувати замовлення. В документах 1902 р. на отримання громадянства Густавом Шольцем зазначається, що його батько Карл в Сумах має будинок і садибне місце, то мені здається, що Карл оселився в Сумах десь в кінці XIX ст.

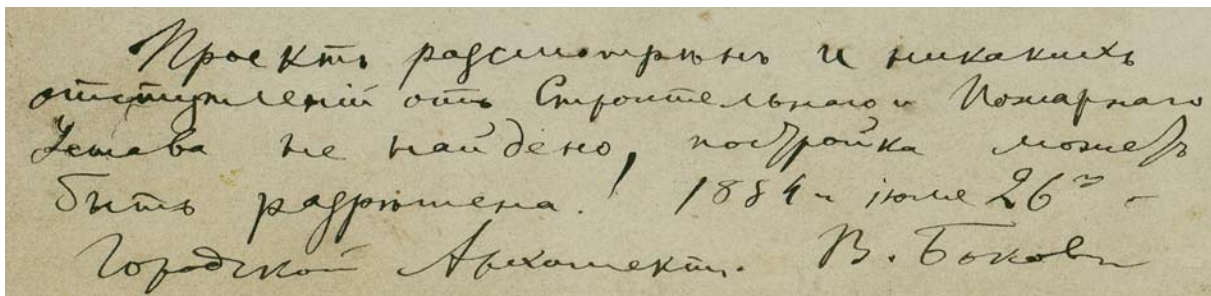

Карл М. Шольц
архітектор в селі Івановському
Курської губ. Львовського
уезда

В журналі Ризького політехнічного інституту під № 6058 в графі, де записані відомості про батьків, значиться, що він іноземець, архітектор в с. Івановському, Курської губернії, Львовського повіту. Працював він у поміщика, князя Барятинського. Вважають, що до Сум його запросив П. І.

Харитоненко. Дійсно П. І. Харитоненку потрібен був архітектор. Розширювався і перебудовувався, поки ще старий, Павловський завод, будувалася дитяча лікарня, потрібен був ремонт і реконструкція куплених заводів і маєтків.

Велика була потреба і в проектуванні приватного житла в Сумах. Шольц був приватним архітектором, а архітектором міста в той час був В. Боков. Ось його резолюція на плані будинку Олександра Богатирьова, а креслення плану будинку виконав технік Федір Яковенко 21 липня 1884 р. Карл Шольц в силу обставин мусив би з ними спілкуватися.

Проектъ рассматривать и выдать разрешение на постройку дома в саду архитектора Шольца не найдено, постройка дома в саду разрешена! 1884 г. июля 26 -
Городской Архитектор. В. Боков

Зі спогадів Ірини Літкевич (Ірини Аркадіївни Лаврентьєвої) „Моє дитство, Суми, 1911-1922 гг. Воспоминания” (спогади надруковані в 3-й книжці Манька) є такий спогад: „Недалеко от гимназии была усадьба архитектора Шольца, построившего (сделал проект – О.В.) Троицкий собор. У него был красивый дом. Перед фонтаном, зеленый партер, где гуляли павлины”.

Загальна площа садиби складала 1 десятину и 920 квадратних сажень. Їх садиба мала будинок, флігель, сараї, служби, та великий сад. Основний зимовий будинок мав водяне опалення, яке подавалося з невеликої парової машини (парогенератора), що був поєднаний з електричним генератором, який виробляв струм. В архівному фонді ДАСО Р. 34, Оп. 1, Спр. 118 під номером 175 зазначено, що площа будинку і флігелю складала 265. 46 кв. м. Сарай був цегляний з вікнами і весь був оформлений дерев'яною різьбою з відділеннями для птиці, для транспорту з запасом кормів і різного роду реманентом. Садиба рахувалася за вул. Троїцькою, № 9. У 7 номері були будівлі для

священиків Миколаївської церкви, а німецька кірха була у 5 номері. У 1903 р. від абіссинського колодязя, що на подвір'ї парафіяльного училища, проклали водогін до гімназії, і садиба Шольців була підключена до водогону і міської електричної мережі. Між німецькою кірхою і садибою Шольців була садиба священика Миколаївської церкви.

Віталія Шольц (Ленська) на ганку будинку Шольців з мармуровими сходами, а ліворуч, можливо, її сестра Людмила.

Мабуть, на спорудженні будинків працювали майстри з Івановського. З того самого мармуру, що сходи до будинку, будуть зроблені і сходи в Троїцькій церкві тими самими майстрами.

Ще у 1917 році, в листах з фронту Густав Карлович пропонував продати садибу, бо платня в нього на фронті була мізерна і не можна було сплачувати податки на нерухомість. Садиба спускалася до самого берега річки Сумки.

В „Окладній книжці” за 1917 р. садиба оцінена в 10 000 крб. і під номером 2992 (будинок № 9) рахується вже за Ліщинською.

Світлина зроблена у 1918 р. з німецького літака, садиба Шольців з овальною клумбою і водограєм.

Продаж садиби Шольців відбувся у кінці 1917 р. (нотаріальна справа № 249), а повідомлення про це до міської управи з нотаріату було направлено 13 травня 1918 р.

Новою власницею садиби стала Ольга Адольфівна Ліщинська. Вартість садиби складала 10 000 крб. Про це ми дізнаємося з повідомлення старшого нотаріуса до міської думи, але сама справа з угодою про продаж садиби відсутня, а жаль. Вона могла б дати повний опис садиби. Мені не зрозуміло, а де ж поділися всі сестри Густава, бо вони не претендували на садибу. Можливо, що як громадянки Пруссії, вони не могли претендувати на садибу.

Більш детально я подам цей документ в додатках.

Я теж пам'ятаю цю садибу до того, коли всю вулицю Троїцьку почав плюндрувати почесний громадянин міста Сум Лушпа, і там постав інший будинок. Я на Троїцькій не раз лежав у

дитячий лікарні. Транспорт ходив по вулиці дуже рідко, а частіше великі коні з будками їхали до хлібозаводу, що був біля колишнього млина Басових. Зараз там вул. Леваневського. Мене

В одному з будинків Шольців, що стояв уздовж садиби, у 1932 р. був дитячий будинок ім. 15-ї річниці Жовтня

З лікарні забирала матір, і ми йшли через все місто і постійно зупинялися біля будівель. Щось вона розповідала, а щось люди добавляли, але хіба все запам'ятаєш. Ми оглядали цей великий будинок і ті що були поруч. Я пам'ятаю галерею великого будинку і декілька входів до цього будинку. Майже в кожній кімнаті жило по родині. Частина будинку займала ще якась організація, бо я пам'ятаю, що там висіла табличка. У дворі були складені дрова, а біля будинку тулилися якісь сарайчики, курники. Паркан був зруйнований, страшний вуличний туалет, а мої однолітки, підіймаючи куряву, босоніж ганяли на подвір'ї м'яча. Пізніше туди заселили ще якусь організацію, тоді знову віддали людям, і так було декілька разів поки будинок не знесли у 1961 році. Частина будинків була дуже зруйнована і від них збереглися тільки підвали. Навіть в ті часи в цих занедбаних будинках, проглядалась якась колишня їх шляхетна доля. Дубові

лаковані двері з різаними і точеними деталями, з цвітним склом, мармурові сходи, відкриті і закриті веранди, а всі перила поставлені на балясини – де все це. Боже, які садиби, які прізвища, які люди, а тепер ніхто і нічого не знає. Кожен зі старих будинків на цій вулиці є сторінкою історії міста. Як хочеться все це зберегти сьогодні, хоч і на папері, і передати в майбутнє.

В архівному фонді р. 2196, оп. 1, спр. 1696, с. 43 ми знаходимо рішення облвиконкому за № 443 від 16 червня 1961 р. про будівництво на місці колишньої садиби Шольців житлового будинку. Таким чином можна сказати, що садиба проіснувала 60 років. Тоді все будівництво в області затверджував облвиконком.

Про затвердження технічної документації
на будівництво 64-х квартирною житлового
будинку з вбудованим магазином в 1-му
поверсі по вул. Держинського № 7,9 в Сумах.

Доповідач т. Слободяник – заступник голови
виконкому обласної ради депутатів трудящих.

Розглянувши технічну документацію, представлену обласним управлінням капітального будівництва 64-х квартирною житлового будинку з вбудованим магазином в 1-му поверсі по вул. Держинського 7,9 в Сумах, на яку робочі креслення прив'язані Облпроектном та кошторисом до них в цінах з 01.12. 1955 р. складені по преїскуранту вартості квадратного метра житлової площі в Сумах 303.76 тис. крб., виконком обласної Ради вирішив: Затвердити технічну документацію на будівництво 64-х квартирною житлового будинку з вбудованим магазином на першому поверсі по вул. Держинського № 7,9. 7 номер по „Окладній книжці” рахувався

за садибою Миколаївської церкви, де було 2 дерев'яних будинків, служби.

При радянській владі вулиці було присвоєно прізвище Дзержинського.

Ось тепер тут на місці будинків, клумб, водограїв, саду і затишних куточків - смітник з дитячим майданчиком і поломані лавки.

Я спитав людей чи знають вони, що тут було. Тільки одна випадкова жінка, що мешкає на проспекті Шевченка, згадала про будинки, але кому вони належали не знала. По іронії долі в сучасному будинку, що стоїть на місці садиби Шольців, мешкає Маргарита Вікторівна Сергієнко, яка є місцевим знавцем Троїцької вулиці. Вона написала книжку „Путешествие с дилетантом, или мой дом в интерьере Троицкой”. Ось такий сьогодні цей інтер'єр.

Тут колись була садиба Шольців

Друг родини Шольців Матвій Антонович Щавелев

Те що Шольці товаришували з Щавелевим у мене не викликає сумніву. За відомостями Віктора Федоровича Токарева він бачив креслення альтанки підписане Матвієм Антоновичем Щавелевим. Хотілося б вірити, що це так і є. 1 липня 2013 р., під час встановлення пам'ятної дошки на Троїцьку церкву, я знову спитав Токарева про Щавелева. Відповідь була та сама. Надати документ або його копію відмовився. Мені для попередніх книжок Токарев теж давав копії документів і за це не тільки я, а мусить дякувати вся спільнота, що ці документи збережені в мене в книжках і збагачують історію рідного краю, але були і прикрі випадки, коли певні його, нічим не підкріплені, судження суперечили архівним документам. Те, що, майже, в кожного архітектора був кресляр немає нічого дивного. Олександр Олександрович Паліцин теж розробляв ескізи, плани будівель, а креслення йому робив Василь Іванович Ярославський, майбутній архітектор. Краковський теж наголошує, що прізвище Щавелева зустрічається в метричних книжках Покровської церкви, с. Івановського разом з прізвищем Шольця.

Кожному архітектору було зручніше поділитися коштами ніж самому робить креслення. Віктор Федорович доводить, що і креслення садиби І. О. Асмолова теж робив Щавелев. Креслення то він міг робити, а мова йде про проект. Щоб офіційно робити проекти треба мати відповідну освіту, дозвіл, платити податки. Легше у вільний від роботи час креслити для Шольця його проекти і ніде не світитися, бути другом родини. На всі питання по Щавелеву хай відповідь дає В. Токарев. Недалеко від могили Шольців є могили Тамари Матвіївни (1909-1996) і Олександри Матвіївни (1895-1953) Щавелевих. Тамара Матвіївна дуже схожа на Матвія Антоновича обличчям.

Друг родини Матвій Антонович Щавелев в садибі Шольців сидить на ганку будинку

Світлини і документи з архіву Віктора Токарева

Матвій Антонович Щавелєв з дітьми Олександром, Михайлом і Григорієм в фотографії Грамма, приблизно 1909 р.

Щавелєв Матвій Антонович (05.08. 1864 – 1922 ?) з дітьми Михайлом і Григорієм на Ганку будинку Шольца 03.07. 1905 р. Світлина від Щавелєвой

Світлина приблизно 1895-1896 рр. Зроблена в Чернігові. Щавелєв з дружиною і донькою Олександрою

ПАСПОРТНАЯ КНИЖКА.

Безсрокная

Выдана *1884*

ДУМСКОЙ ПАСПОРТНОЙ УПРАВЫ
Варшавской губернии
Мясницкая Действительная
Тетюшнадз, 27 года
Октябрь месяца 27 дня

*Математик Александру
Щевлеву.*

Цѣна книжки 15 копѣекъ.

Щевлеву

При заполненіи мѣста для прописки
подшиваются особые листы.

Владѣлецъ книжки:

1. Имя, отчество, фамилія:
*Математик Александровичъ
Щевлеву*

2. Званіе:
Математикъ 2. Суринъ

3. Время рожденія: *1864. 5 Января*

или возрастъ:
20 лѣтъ

4. Вѣроисповѣданіе: *Крѣстьянское*

5. Мѣсто постояннаго жительства:

1. Суринъ

6. Состоитъ ли или состоялъ ли
въ бракѣ:

Неженатъ

7. Отношеніе къ отбыванію воинской повинности:

Рашкинъ Давидъ
Кривоша / 1885 2

8. Документы, на основаніи которыхъ выдана паспортная книжка:

На основаніи
Семейнаго списка

9. Подпись владѣльца книжки:

Михаилъ Шавеневъ

Если владѣлецъ книжки неграмотенъ,
то его примѣты:

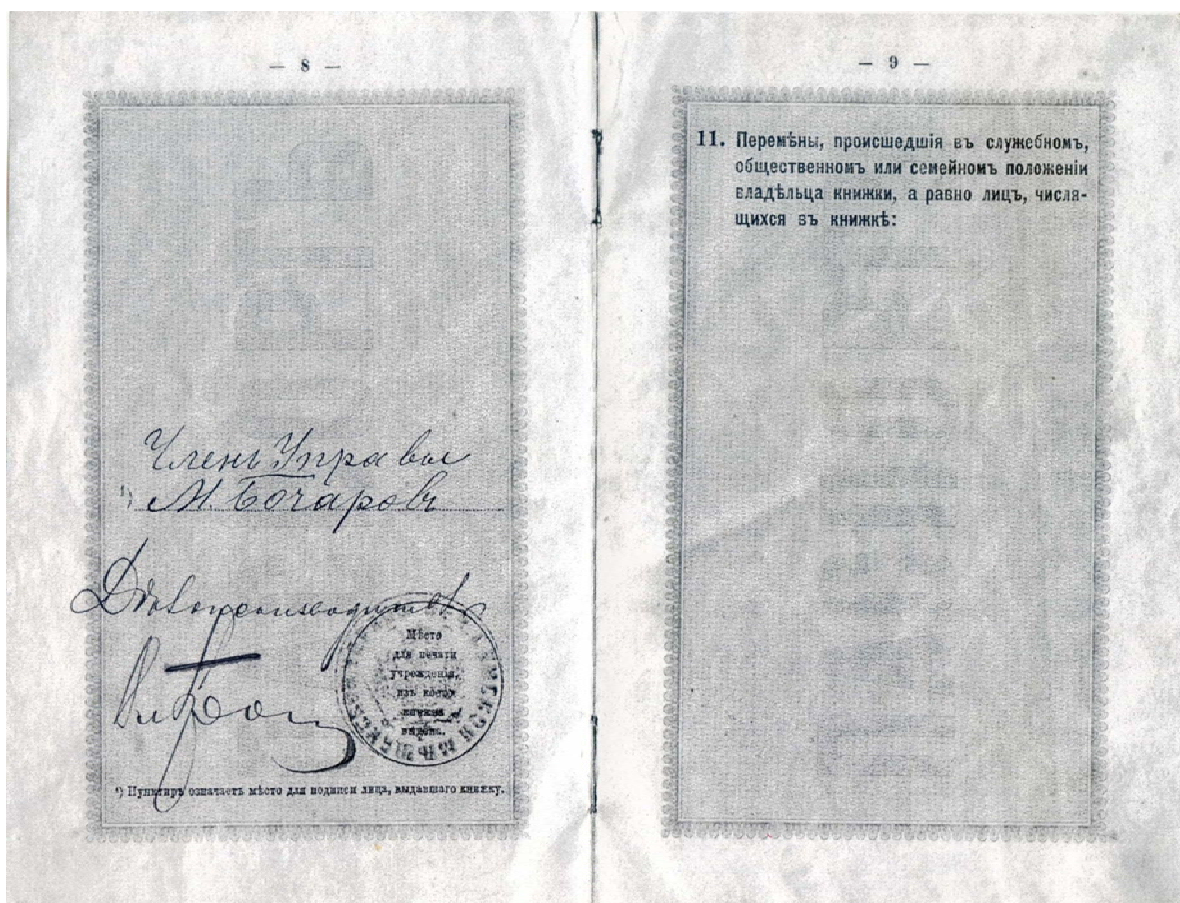
Ростъ:

Цвѣтъ волосъ:

Особыя примѣты:

10. Лица, внесенныя въ паспортную книжку на основаніи ст. 10 п. 11 Устава о паспортахъ:

Имена Давидъ Николаевичъ
Александръ Ивановичъ
Иванъ Григорьевичъ
Тамара Ивановна

Перед вами паспорт Матвія Антоновича Щавелева. В паспорті написано прізвище Щевелев, а на 6 сторінці де його підпис написано Щавелев. Не може бути щоб він не помітив такої помилки. На мій погляд це зроблено навмисно, щоб уникнути мобілізації до війська, бо йшла війна. Паспорт видали 27 жовтня 1914. Член міської міщанської управи купець Бочаров добре розумів, що він підписував, а, можливо, як паспорт з помилкою він зберігався в родині і не був обмінаний на радянський. Будинок цієї управи зберігся до нашого часу, але мало хто про нього знає. Він розташований на Петропавлівській вул. проти універмагу. За неналежного уходу за будинком другий поверх має значне просідання.

Паспорт та світлини Віктор Федорович Токарев отримав від Адель Петрівни Щавелевой (онука Матвія Антоновича). Мешкала вона десь в районі Троїцької церкви. Всі ці документи я сфотографував у Токарева і вставив у книжку.

Додатки

Я вирішив подати переписку з Олександром Краковським і Володимиром Шольцем, бо не все, що вони розповідали в своїх листах можна було оперативно вставити в текст, а матеріал - цікавий. Є певні моменти, де і я подаю свої версії. Порівнюючи їх, читачі зможуть більше дізнатися про Шольців, бо ми маємо ще певні нез'ясовані факти в долі цих людей. Я подаю і інші матеріали, що допоможуть краще зрозуміти їх долю в ті часи.

Електронні листи

Лист від 02. 04. 13.

Очень рад, что кому-то интересны Шольцы, кроме нас. С удовольствием отвечу на все пункты!

1. Когда умер Густав Шольц?

Полное имя Эрнест-Вильгельм-Густав Шольц. Родился 12 марта 1880 года в селе Ивановском, Курской губернии. Его арестовали в 1938 году и по документам расстрелян в 1939. Даже написано 26 февраля 1939 года.

2. ФИО жены Густава Шольца? Кем она работала, образование, другие данные?

Виталия Николаевна Ленская родилась в 1885 году. Где родилась, точно не скажу, но видимо в Сумах (*в Сумах семья Ленских появилась в 1906 г. – О. В.*). По крайней мере, жила с раннего детства там. Умерла в 1965 году в Чимкенте, Казахстан. Вышла замуж за Густава Шольца где-то в 1906-1907 годах. В 1908 году родился их единственный сын Виктор.

Образование я не знаю, видимо, домашнее, как тогда у многих девочек, а может и не только.

Мать Виталии Елена Ленская, в девичестве фон Рауде. О ней мы ничего не знаем.

Отец Николай Николаевич Ленский, купец города Чигирина, Киевской губернии. По сведениям сам был инженером и сахарозаводчиком, был толи в доле с Харитоненко, толи сам

владел Виринским сахарным заводом (*завод принадлежал Наталье Максимовне Харитоненко до её смерти – О.В.*). У него еще была вторая жена Дарья Никифоровна Коренькова (1870 – 1954).

3. На фото 1 (папка фото из Казахстана), кто эта женщина с ребенком на руках? На фото № 2 то же?

Это никто иная как Виталия Ленская (Шольц) с сыном Виктором.

4. Кто изображен на фото 5, 6?

На фото 5, 6 другие женщины. Эти фото хранились в семье Шольцев, но мы вместе так и не смогли понять кто это. Может быть, друзья семьи или родственники. Сведений нет.

5. Кто на фото „Отсканировано 11.06.2012 22-48_000.jpg” слева направо (все)?

Вопрос хороший. Слева с тростью в белом пиджаке видимо Густав Шольц. Мы так с Владимиром Викторовичем разом решили. Справа с газеткой его жена Виталия Ленская. Остальные - неизвестно. Можно только предположить, что братья, сестры, друзья, родственники. Снято в Сумах.

6. Какую сестру похоронил в 1890 г. Густав Шольц (статья Манько)?

Тут видимо какая-то путаница. Про сестёр Густава расскажу всё, что знаю. А может господин Ленский, как краевед, случайно, что и подскажет. Они были двоюродными сестрами моей прабабушки и она с ними росла вместе, т.к. родные родители умерли рано и Шольцы взяли её к себе на воспитание. Именно поэтому в нашем фотоальбоме сохранились (к большому счастью) оригиналы их фотографий.

Прабабушка моя умерла в 1960 году, однако до этого была близка с моей родной тётушкой. Она здравствует по сей день. Однако прабабушка про сестёр говорила кратко. Мол, были красивые, знатные, но умирали рано. Чем больше я копаю родословную, тем больше убеждаюсь, что всё не так тривиально было.

Я не знаю точных дат рождения, но достоверно известно, что все они родились в селе Ивановском Курской губернии, как и

Густав. Доподлинно известные их имена. А вот, что с ними случилось дальше, я сам очень хотел бы узнать! Знаю, что, примерно, в 1901 году Шольцы переехали в Сумы с села Ивановского по приглашению Харитоненко. Отец семейства Карл Шольц и раньше уже сотрудничал с Харитоненко. Видимо решил окончательно к нему в Сумы переехать.

Я не знаю, кто родился раньше, поэтому пишу в абстрактном порядке.

1. Ольга Шольц. Сохранилось фото, я его давал со всеми материалами. Со слов моей тётушки она умерла рано в районе 16-18 лет. Но это не достоверные данные, тётушка до конца не помнит. Ольга дружила с моей прабабкой больше всех. Видимо были примерно одного возраста. Доподлинно известно, что Ольга приезжала в Киев в 1904 году и была крёстной сына моей прабабки Николая.

2. Юлия Шольц. Сохранилось фото, тоже оставял. На фото сзади надпись „На память моей дорогой тёте Мине (матери мой прабабки) от Ю. Шольц”. Буква Ю на фото очень похожа на Н. Однако по документам я нашел только Юлию, и мы окончательно решили, что это Юлия. В 1895 году записана восприемником девочки Александры, дочери Матвея Щавелева. Что с ней случилось неизвестно. Очень хотелось бы узнать.

3. Адель Шольц. Неизвестно ничего, кроме того, что такая точно была и числится восприемником в метрических записях.

4. Эмма Шольц. Единственная, о ком хоть крупинка известна. Была замужем за инженером путей сообщения города Пскова Алексеем Ивановичем Белокуровым. Есть метрическая запись Троицкой церкви, что у них родилась девочка Зоя в 1906 году. Через пару месяцев девочка умерла. Дальнейшая судьба неизвестна.

5. И... есть неожиданный пятый персонаж, вообще-то загадка. Дело в том, что Густав Шольц в своей автобиографии от 1902 года писал о четырёх сестрах, имена которых я нашел. Есть любопытная запись о рождении девочки Ольги от 1893 года в селе Ивановском у молодого Колежского регистратора Николая Ивановича Спасского и его жены Иды Карловны. В

восприемниках стоит никто иная как „прусскоподданого дочь Адель Карлова Шольц девица”. Отсюда непонятно была ли Ида Карловна сестрой Шольцев или она какого-то другого Карла дочь.

Но уже в 1906 году в метрической записи о рождении дочери Эммы Шольц (Белокуровой) в восприемниках фигурирует „личного дворянина города Курска Николая Иванова Спасского дочь девица Мария”. Из чего можно сделать вывод, что Спасские с Шольцами таки были либо в родстве, либо в давней дружбе.

Возможно, к 1902 году одной из сестёр не стало, и поэтому Густав написал о четырёх...

Вопрос к Алексею Ленскому, встречались ли ему фамилии Белокуровы и Спасские?

Может быть, и о других сестрах он какие-то линии сможет потянуть?

В нашем фотоальбоме есть еще парочка неподписанных фотографий женщин в районе 30 лет датированных примерно 1916-1917 годами. Я думаю это Шольцы и они похожи внешне. Из чего можно сделать вывод революцию они пережили скверно или вообще не пережили.

В общем, сюжетные линии сестёр меня очень интересуют.

Ну, вроде всё, что знал, написал.

Sincerely yours,

Alex Krakovsky – CEO

Лист від 04. 04. 13.

1. Сомневается человек относительно дня рождения Карла Шольца (стал отцом Густава в 43 года?). Была ли до этого другая семья, дети у Карла?

Чего ж тут сомневаться. На этот счет есть документы. В 1902 году Густав прямо пишет: „Отец мой частный архитектор Карл Густович Шольц, которому в настоящее время 65 лет отроду”. Т. е. Карл Шольц был примерно 1837 года рождения. В чем проблема, то в 43 года стать отцом?

2. Была ли раньше другая семья, я не знаю. Сам хотел бы узнать. Судя по возрасту и 15 лет разницы с Эрнестиной, то... не знаю,

но это может быть. Дело в том, что они были лютеране и по ним документы сохранились плохо. Поиски продолжаются. Знаю, что поженились Карл и Эрнестина примерно в 1877 году.

3. Были ли в Италии сестры, братья у Виталии Ленской?

Об этом были разговоры у Владимира Викторовича, но он краем уха об этом знал. Лучше у него напрямую узнать. Если нет контактов, я привожу их в конце письма.

4. Где автобиография Густава за 1902 год.

Я скидывал со всеми документами. Если не можете найти, то качайте тут <http://www.crazyscripts.com/scholz.zip>

5. Какая судьба Виктора Шольца после 1942 года (жена, дети, работа)?

Их депортировали в голодную степь в Казахстан. Немного погодя они перебрались в город Чикмент, он же Белые Воды. Много работал, первая жена умерла почти сразу, женился второй раз. Жили долго и счастливо. Владимир Викторович – старший сын от первой жены, есть еще сводная сестра. Умер Виктор Густович Шольц в 1997 году в 89 лет.

Опять, таки больше информации – точно к Владимиру Викторовичу.

6. Информация о Владимире Викторовиче Шольц (учился, жил, семья, дети).

Очень много строил в Казахстане. Великолепная семья, жена, дети. В 1997 году перебрались в Петербург, где живут и сейчас. Двое детей Александр и Ирина. Я высылаю фотографию, сделанную перед новым годом. Семейство Шольцев + Я.

Он сделал страничку по своей генеалогии. Там есть интерактивное дерево с фотографиями.

Можно почерпнуть информацию по желанию. <http://www.myheritage.com.ua/site-194492421%D1%88%D0%DE%BB%L1%8C%D1%86>

Олександр Володимирович Краковський (ліворуч), наступний за ним Володимир Вікторович Шольц

7. Где работал Густав после революции кроме Красного Луча? Где храниться уголовное дело (город, архив), был ли реабилитирован?

Последнее место работы – главный инженер сухопрессовального кирпичного завода. Я оставлял два документа со всеми данными. Еще раз высылаю их.

Пізніше ми знайшли справу у центральному архіві СБУ. Я подаю її трохи нижче. Зі справи я дізнався, що Віталія Ленська народилася у 1885 р., а вийшла заміж у 22 роки.

Исп.вх. №

ПРОКУРАТУРА
Союза Советских
Социалистических Республик

Гражданину ШОЛЬЦУ В.Г.

ГЛАВНАЯ
ВОЕННАЯ ПРОКУРАТУРА

487870, Чимкентская обл.,
с.Белые Воды,
ул.Октябрьская, д.24

31 августа 1991 г.

№ Зк-4564-90

103160, Москва, К-160

При ответе сослаться
на наш номер и дату

На Ваше заявление в отношении отца ШОЛЬЦА Густава Карловича сообщаю, что после изучения в Главной военной прокуратуре архивного уголовного дела и материалов дополнительной проверки в отношении него установлено, что он необоснованно был осужден 26 февраля 1939 г. военным трибуналом Харьковского военного округа за шпионаж и другие государственные преступления.

Справка о реабилитации Шольца Густава Карловича Вам высылается.

ПРИЛОЖЕНИЕ: справка на I листе.

64015 *

ВОЕННЫЙ ПРОКУРОР 2 ОТДЕЛА
УПРАВЛЕНИЯ ГВП ПО РЕАБИЛИТАЦИИ

В.Н.Рыженков

ПРОКУРАТУРА
Союза Советских
Социалистических Республик

ГЛАВНАЯ
ВОЕННАЯ ПРОКУРАТУРА

31 августа 1991 г.

№ Зк-4564-90

103160, Москва, К-160

СПРАВКА

/о реабилитации/

При ответе ссылаться
на наш номер и дату

64006 *

Дана в том, что ШОЛЬЦ Густав Карлович, 1880 года рождения, уроженец с.Ивановки Белгородского р-на Курской обл., 4 мая 1938 г. был арестован и 26 февраля 1939 г. необоснованно осужден военным трибуналом Харьковского военного округа по ст.ст.54-2, 54-6 ч.1, 17-54-9, 54-II УК РСФСР к высшей мере наказания - расстрелу.

На момент ареста Шольц Г.К. работал главным инженером сухопрессовального кирпичного завода в г.Армавире.

В соответствии с п.1 Указа Президента СССР от 13 августа 1990 г. "О восстановлении прав всех жертв политических репрессий" Шольц Густав Карлович считается реабилитированным.

ВОЕННЫЙ ПРОКУРОР ОТДЕЛА
УПРАВЛЕНИЯ ГВП ПО РЕАБИЛИТАЦИИ

Уголовное дело пока, что мы не видели. Этим, вроде, занялся сын Владимира Викторовича, но пока не добрались до него.

8. У Николая Николаевича Ленского первая жена умерла или он разошелся с ней? Были ли у них дети?

Тут я не хочу запутывать следы, т. к. эту линию досконально не знаю. Могу только предположить, что первая жена умерла, т. к.

развод в то время был крайне редким. Да, и в обществе разведенных не любили. Хотя могу ошибаться.

Одна жена была Елена Фон Рауде и дети: Виталия (1885-1965), Николай, Людмила.

Другая жена была Дарья Никифоровна Коренькова (1870-1954) и дети: Варвара (1900-1984), Лев – думаю тот, о котором пишете ниже. Владимир ? - 1949 г., Наталья.

Эти данные я взял из дерева на сайте Владимира Викторовича. Про линию Ленских можно также добавить, что есть такие данные: Николай Николаевич Ленский, а его отец Николай Иванович Ленский, его отец Иван Ленский-Гриневецкий. Годов жизни не знаем.

9. У Манька в книге есть Ленский Лев, 1-й класс Александровской гимназии (год обучения 1912-1913) и Ленская Варвара 3-й класс 2-й женской гимназии (год обучения 1912-1913). Нет ли о них ведомостей?

Про Льва см. выше. Про Варвару Николаевну сведений очень много. Владимир Викторович назвал её тётя Варя. Она вышла замуж за Илью Григорьевича Дятлова (1896-1964). Жили они в Москве. У них был сын, очень известный кинооператор Марк Дятлов (1923-1984). Много их потомков живут в Москве. Опять же Владимир Викторович знает это.

10. Ленский готовит очередную книгу по Троицкому собору и Шольцам.

Я только рад. Чем больше достоверной информации – тем лучше! Спрашивайте, что знаю – расскажу, чтобы в публикациях были более точные данные.

Emeil Владимира Викторовича sholcv@bk.ru Телефон +79219979187.

Sincerely yours, Alex Krakovsky – CEO

Лист Олександра Краковського і Володимира Вікторовича Шольця від 20. 03. 2013.

По пп.1 и 2. Из Ленских я знал Варвару Николаевну Дятлову (Ленскую), родную сестру моей бабушки Виталии Николаевны Шольц (Ленской) по отцу. С 1958 по 1979 гг. я несколько раз бывал у неё в Москве, затем связь прекратилась. В Москве жили большинство её родственников, а один из братьев Николай - в Киеве. Все остальные сведения о Ленских мы с А. Краковским в декабре 2012 г. почерпнули из родословной составленной Степаном Чижовым, дальним родственником Дятловых.

По сведениям Чижова у Николая Ленского от первой жены Елены Фон Рауде было трое детей: Виталия, Николай и Людмила. От второй жены Дарьи Никифоровны Кореньковой четверо: Варвара, Лев, Владимир и Наталья. В своё время об этом то же самое рассказывала Варвара Николаевна. Других сведений о Ленских у меня нет, так как бабушка Виталия Николаевна, после ареста и расстрела мужа Густава Шольца в 1939 году, уничтожила фотографии и неохотно рассказывала о своих родственниках.

По п. 3. Лия (Елизавета) Ананьевна Лишневецкая родилась 15 августа 1911 г. в с. Черниговка Таврической губернии. 19 июля 1936 г. вышла замуж за Виктора Густовича Шольца в г. Луганске. В октябре 1941 г. вместе с мужем Виктором Шольцем и его мамой Виталией Николаевной была выслана из г. Егорьевска, где работал муж, на поселение под надзор НКВД в Кировский район (в народе – голодная степь) Южноказахстанской области. 05.03.1943г. родился я, мама умерла 13 мая 1943г. от сыпного тифа.

По п. 4. У моего деда, архитектора Густава Шольца и его жены Виталии был только один ребёнок – сын Виктор (г.р.1908). У меня нет сведения откуда прибыл в Россию мой прадед архитектор Карл Шольц, кто его родители, и были ли у него другие родственники.

Новое раздобытое фото. Виталия Шольц (Ленская) с сыном Виктором, Сумы, год можно примерно предположить по возрасту Виктора. Родился он в 1908 году.

Александр Краковский.

Лист від 10. 07. 2013.

Добрый день, Алексей! Прочитал черновик. Работа интересная. Мои замечания:

1. Вы вставили сканы документов, которые были моими рабочими. Т.е. я отработывал эти версии, но подтверждений о связи не нашел. Я не знаю, как именно наши Шольцы попали в Россию. Наиболее вероятно, их пригласили Бярятинские перестраивать усадьбу Марьино. Однако точных сведений нет. Вы цитируете документы про братьев Шольцев с прошением дать звание поставщиков Царского двора. Однако при всей близости этого документы к Карлу Шольцу токарных и резных дел мастеру к мастерской в селе Ивановском я не могу утверждать, что связь есть 100%. Это был мой рабочий документ не перепроверенный. Сравните, например, подпись Карла Шольца в этом документе с подписью Карла Шольца в документах при получении паспорта в Курске. Тут есть вопросы. Карл Шольц был не один. Например, вот захоронение в Москве

<http://www.vgd.ru/CEMETRY/VVDNSK/i10.jpg>

2. Про Эренфрида Шольца тоже неизвестно имеет ли он к нашим отношение. Но как общее эссе о Шольцах вообще (не наших) не возражаю публиковать.

3. Эрнестме (Эрнестина). Она ж точно Эрнестина по целому спектру фотографий. Зачем писать Эрнестме?
4. 1918 год конец жизни Карла Шольца был рабочей версией. Это из разговоров было взято. Позднее выяснилось, что в 1908 году Эрнестина уже была вдова. А в 1903 году Карл был точно жив. Т.е. умер он между 1903 и 1908 годами. Более точных данных пока нет.
5. Шольцев в Сумах не видели с 1938 года, а то и раньше. Поэтому, как и любое другое захоронение, оно жило - пока жило. Мы конечно всеми силами хотим, чтобы больше не разрушали. Но претензий у нас нет. У нас такая страна, такие традиции. По закону 20 лет и привет. А выкинули ли кости? Ну, мы этого не знаем, и никто уже не знает. Обычно просто сверху хоронят, да и всё.
6. Про музей Шольцев при церкви? Ну, мысль интересная. Мои материалы можно использовать – пожалуйста. В соборе есть интерес к этому? Можно было бы небольшую экспозицию где-то в углу сделать.
7. Я присылал отдельное письмо с описанием всех дочерей. Их было четверо: Эмма, Адель, Ольга и Юлия. Про тех, кто умер молодыми – читайте тоже письмо. Это со слов моей тетушки, которой рассказывала её бабушка более 50 лет назад. Это всё очень, приблизительно. В том письме были исчерпывающие сведения на этот момент.
8. Написано, что Густав родился в Пруссии. Он родился 12 марта 1880 в селе Ивановском Львовского уезда Курской губернии, где семья проживала тогда, а не в Пруссии.
9. „За освітній рівень Віталії Миколаївни нічого невідомо”. Спросите Владимира Викторовича. Он про неё расскажет. Думаю, с образованием там было всё в порядке.
10. „Олександр Краковський вважає, що Карл Густав Шольц зі своєю родиною переїхав до Сум у 1901 р.”. На это есть документы. Шольцы ходили в Покровскую церковь в селе Ивановском с исключительной регулярностью. Эрнестина и Карл Шольцы часто фигурируют в восприемниках. Их дети в поздние годы тоже. Церковь находилась очень близко к дому. После 1900 года они не встречаются. Мою прабабушку Анну Ивановну они

выдали замуж в сентябре 1900 года. После этого их следы обнаруживаются уже в Сумах.

Отдельным письмом вышлю пару фото. Может, пригодятся в печати. Можно было б вставить пару фото с нашими лицами во время последнего приезда.

Раздел про историю Троицкой церкви и собора прочитал с большим интересом. Много фото и материалов, которые я ранее не видел. Bravo!

Я бы вставил выписки из немецкой церкви в селе Ивановском, где Карл и Эрнестина фигурируют. Подчеркнуто на фото.

<http://www.crazyscripts.com/1.jpg>

<http://www.crazyscripts.com/2.jpg>

<http://www.crazyscripts.com/3.jpg>

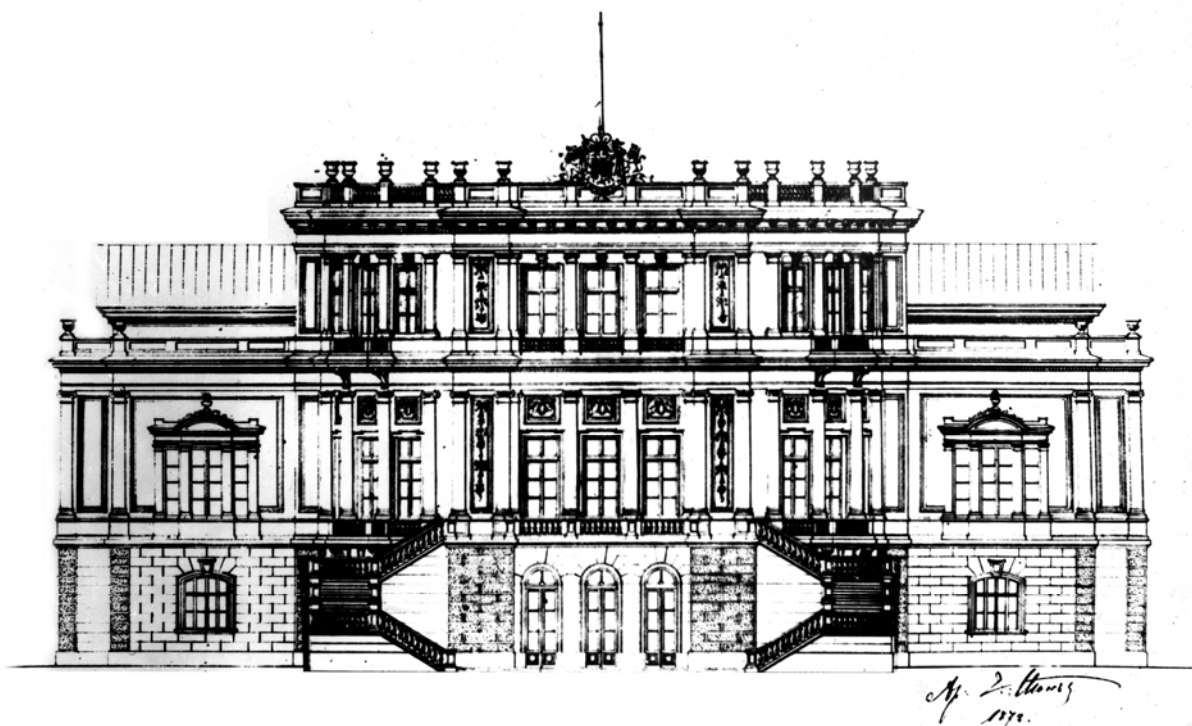
<http://www.crazyscripts.com/18761.jpg>

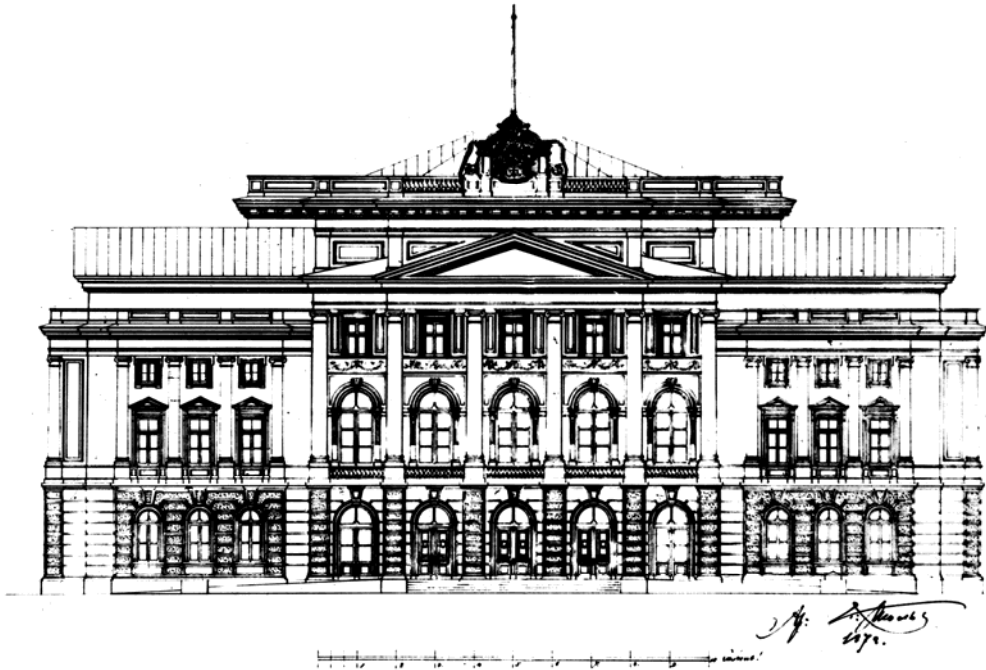
Коллекция сканов журналов о выдаче паспортов. Есть хорошие подписи Карла Шольца и его полное имя

www.crazyscripts.com/sholzsign.zip

Это всё материалы из Курского архива.

Также высылаю чертежи усадьбы Марьино с той же подписью Карла Шольца. Это из музея им. Щусева, Москва.

Собранная мной коллекция метрических записей Покровской церкви села Ивановского, где фигурируют Шольцы. Иногда проскакивает Щавелев.

www.crazyscripts.com/ivanovskoechurch.zip

Хорошая фотография Виталии Шольц с сыном Виктором на крылечке усадьбы Шольцев. www.crazyscripts.com/img746.jpg

Густав Шольц в детстве. Село Ивановское. Практически единственное фото, достоверно известное, что это он.

www.crazyscripts.com/gustavyoung.jpg

Наиболее вероятно Густав Шольц слева и сын Виктор справа. Луганск 1933 год www.crazyscripts.com/sholzlugansk.jpg

Старый барометр из семейства Шольцев www.crazyscripts.com/barometr.jpg

1950 год. Школа села Ивановского. Бывшее здание Шольцев. Непонятно, или тут были мастерские, или это была усадьба, или в разное время и то, и другое.

www.crazyscripts.com/1950school.jpg

Sincerely yours,
Alex Krakovsky - CEO

Shedix – Global IT Partner

Creative web design, web development, software and multimedia applications development

<http://www.shedix.com> :: e-mail: alex@shedix.com :: ICQ 4724716

27. 06. 12. м. Суми.

В. Биков (ліворуч), М. Манько, В. Шольц, О. Краковський

1 липня 2013 р. з нагоди дня архітектора була встановлена пам'ятна дошка на Троїцькому соборі. Я в попередніх розділах на основі архівних документів довів причетність до створення проекту Троїцької церкви тільки Карла Густовича Шольца. За

його сином Густавом Карловичем рахуються проекти інших будівель в місті Суми.

На моє прохання нам дозволили оглянути підвальне приміщення церкви і побувати на дзвіниці церкви.

Я запросив родину нащадків Шольців на екскурсію до Басів в колишню садибу Параски Михайлівни Штеричевої, яку в кінці XIX століття реконструював К. Г. Шольц.

Також вони оглянули будинок колишнього Сумського земського банку (палац школярів), проект якого виконав син Карла Густовича Шольца Густав Карлович. В 2013 р. будинку виповнилося 100 років.

Праворуч – ієрей Георгій, в центрі – В. Биков, ліворуч – О. Краковський, за ним – В. Шольц з родиною.

Дещо про Ленського Миколу Миколайовича

В „Окладній книжці” за 1903 р. (ДАСО, ф. 2., оп. 1., спр. 8 б., с 119, під номером 2369) по вул. Троїцькій зареєстрований будинок з нерухомістю Шольца Іогана-Карла-Генріха Іустовіча (Густовича). Вся нерухомість оцінена у 2 000 крб. Податок на нерухомість складав 120 крб. в тій же книжці під номером 2388 зареєстрована нерухомість на садибі Крінера Олександра Антоновича, що теж була оцінена у 2 000 крб. з податком на нерухомість у 120 крб. До нашого часу зберігся будинок Крінера і відповідно ми можемо уявити по ціні і масштаб нерухомості Шольца.

В „Окладній книжці” за 1917 р. (ДАСО, ф. 2., оп. 1., спр. 34 а.) під номером 3001 зареєстрована нерухомість на садибі Крінера вартістю 10 000 крб. Я думаю, що вартість зросла не стільки за рахунок нового будівництва, скільки за рахунок інфляції. В цій книжці відсутня садиба Шольців. Її продадуть у 1918 р. Ліщинській. Вартість садиби склала 10 000 крб.

В цій же книжці за номером 3264 зареєстрована садиба Ленського Миколая Миколайовича вартістю в 5 000 крб. Садиба зареєстрована на вул. Бельгійській (Німецька, назва змінена у

1914 р.), №6, але в „Окладній книжці” за 1903 р. нумерація будинків відсутня, і тому важко сказати кому раніше належало це місце.

Давайте знову порівняємо вартість садиби Крінера з вартістю садиби Ленського. Можна зробити висновок, що садиба мала теж добротний будинок і служби. Микола Миколайович Ленський рахувався купцем II гільдії в Миколаївці-Вирівській. Він займав різні посади на заводі. З коментарів до фондів 211 і 367 ми дізнаємося, що маєток в Миколаївці утворився з окремих землеволодінь, які скупив І. Г. Харитоненко в навколишніх селах. Перший цукровий завод у 1844 р. в Миколаївці-Вирівській належав штабс-ротмістру Льву Єгоровичу Кривошапкіну. Випускав він 5 000 пудів цукру на суму 25 тис. сріблом. З ліквідацією кріпацтва завод зупинився. У 1880 р. І. Г. Харитоненко побудував тут завод, що отримав назву від попередника (Виринський). В с. Улянівка Харитоненко купив цукровий завод у Дмитра і Олександра Кондратьєвих. До 1890 р. по 36 купчих було придбано 8229 десятини землі. Центральна контора була в х. Олександрівському. Після смерті Івана Герасимовича Харитоненка за заповітом Миколаївка з заводом перейшла у власність його дружини.

Я проаналізував ті справи, що були по Миколаївській економії і Вирівському заводу, що належав до цієї економії. Справа „Статистика работ Николаевского имения Н. М. Харитоненко” (ф. 211., оп. 1., спр. 4.) показує, що Микола Миколайович займав різні посади по розпорядженню сільськогосподарського відділу центральної контори Харитоненків.

Належала юридично економія Наталії Максимівні Харитоненко, а після її смерті у 1904 р. перейшла у власність П. І. Харитоненка.

В економії використовувалися жатки: Ельворті, Дирінга „Ідеал”, „Ласточка”; снопов’язалки: Массейя Гарріса, Гельферік Саде; розпашка „Планет”; сіялки: Гузлера, Сакка, Менцеля; плуги: Еккерта; локомотив Джона Фаулера. В якості палива на заводах використовували кам’яне вугілля.

Будівлі, скирти з соломою і сіном страхувалися через центральну контору. Солома і сіно були застраховані на термін від місяця до трьох. Зі справ видно, що пожежі були. Вартість однієї найманої людини в день обходився заводу в 34,1 коп. За місяць можна було заробити у Харитоненків біля 10 крб.

Економія мала млин, дослідне поле, ферми з худобою. Частину земель здавали в оренду за попередньої оплати.

Були постійні звіти не тільки за витрачені кошти і матеріали, але управляючий звітувався за свою методику роботи. Нижче подаються відомості про ремонтні майстерні цукрових заводів з „Харківського календаря” за 1906 р., де є прізвище Ленського. В попередніх календарях за 1904 і 1905 рр. він теж рахується завідувачим ремонтних майстерень.

Ремонтная мастерская:	Лещинская Мар. Мат.	Директ. завода.	Х. Кіянниця.
Кіянницький з.			
Віринський з.	Харитоненко Н. М.	Ленский Н. Н.	С. Николаевка, Ул. в.
Павл. раф. з.	Тор. домъ „И. Г. Харитоненко съ С. мь”	Директ. завода.	Г. Сумы.

У 1906 р. Микола Миколайович переїхав до Сум і працював на Павловському заводі інженером-механіком. У 1907 р. він брав участь у 2-му з’їзді виборщиків. Архівний документ подається в додатках. Спочатку він мешкав у казармах при заводі, а десь з 1911 р. мав вже власне житло.

Іноді Павло Іванович Харитоненко багатодітним родинам своїх робітників і службовців будував будинки, а потім з них років 20 вираховували невеличкі кошти. Мені важко зараз сказати яким коштом був побудований будинок Ленських на Німецькій вулиці.

В книжці „Баланс по транспортным средствам и инвентарю” (ф. 1, оп. 1, спр. 39, с. 103) є відомості за 1911 р. про заробітну плату працівників контори (подається в російськомовному варіанті).

Кринеру А. А. – 1333 крб. 37 коп., Эмке А.А. – 470 крб. 67 коп., Калашникову А.П. – 251 крб. 65 коп., Барбе М. С. – 147 крб. 70 коп., Шандро М. И. – 104 крб. 28 коп., Гвоздичевскому М. П. – 68 крб. 97 коп., Андерсону К. А. – 47 крб. 50 коп., Бабкину Л. Ф. – 47 крб. 70 коп., Афанасьеву И. А. – 48 крб. 92 коп., Карапузову

А. П. – 20 крб., Васюнову А. П. – 24 крб. 07 коп., Риппе Ф.Ф. – 43 крб. 40 коп., Семерненку Л. П. – 8 крб. 47 коп., Родинку В. П. – 50 крб., Деревянку – Т. Ф. – 30 крб., Риту В. Ф. – 30 крб., Ткаченку А. А. – 23 крб. 15 коп., Малярчуку К. Ф. – 44 крб. 25 коп., Богданову Д. Л. – 29 крб. 41 коп., Лобичеву А. П. – 27 крб. 70 коп. Ивановському Р. И. 71 крб. 34 коп., Ленському Н. Н. – 274 крб. 38 коп., Линовичу П. Л. – 25 крб. 40 коп., Казбану А.А. – 60 крб., Зикочвину А. В. – 21 крб. 56 коп., Бережному Ф. Г. – 38 крб.

Серед них ми бачимо Миколу Миколайовича Ленського. Ось перед вами світлина працівників контори Павловського заводу.

Мене часто питають, чи не родич я Ленському Миколі Миколайовичу. Ніяких документів щоб це підтвердити в мене не було. Моя бабуся Літюга Агнія Хомівна мала родинний дитячий будинок, де було вісім чужих дітей. Серед них була і моя мати. В книзі запису актів громадського стану за червень 1925 р. записано, що мати родилася в Сумах 15 квітня 1925 р. і знаходиться в притулку для маленьких дітей ім. Клари Цеткін.

Ніяких відомостей про батьків не було. Архівних даних за цей притулок ім. Клари Цеткін немає. У Миколи Миколайовича було семеро дітей. Є деякі відомості за Лева і Варвару. За інших дітей нічого невідомо.

Зі свої спогадів дитинства в 50-х роках ХХ ст. я пригадую, що в родині часто йшла мова за Миколу Миколайовича Ленського, село Миколаївку-Вирівську, Уляннівської волості, Сумського повіту. Згадували Шольців і Варвару Ленську.

Літюга Агнія Хомівна

Розповідали за їх проживання в Сумах на Німецькій вулиці. Була неодноразово спроба розшукати хоча б когось з них в Сумах, але все виявилось марним. В ті часи будинок і садиба були ще не знесені, і мене мати водила туди, але спомини того часу дуже поверхові. На мій погляд, садибу Микола Миколайович купив. Вона була майже поруч з садибою директора Павловського заводу Крінера, що розташовувалася на Троїцькій вулиці, а працювали вони разом на заводі. Певну надію про родинні зв'язки я отримав, коли ми у 2012 році разом з нащадками Шольців зробили обмін світлинами. Ось тоді і виявилися спільні риси в моєї матері з Віталією, Варварою, а ще більше з другою дружиною Миколи Миколайовича Кореньковою і з дівчинкою (можливо, що це Варвара), що біля неї.

Порівняльний аналіз мого обличчя і Миколи Миколайовича теж показує певні спільні риси. Особливо це стосується отих мішків

під очима. В дитинстві мені казали, що це пов'язане з певним спадковим функціонуванням нирок. Оце, мабуть, і всі докази на сьогодні.

Я постійно в архіві знаходжу документи по родині Ленських і це підсилює моє переконання, що моя мати з того роду, але поки немає такого документа, щоб зробити остаточний висновок. Померлі родичі Шольців старалися уникати розмов за ті часи, а жаль. Можливо, що колись знайдуться більш вагомні докази.

Корінькова зі своєю дочкою і моя мати

Микола Миколайович Ленський і я (автор)

Варвара Дятлова (Ленська) і моя мати Зінаїда Ленська

1 липня 2014 р. О. Краковський передав мені ще декілька світлин з родини Шольців і серед них світлину Варвари Миколаївни Ленської. Подивіться уважніше на обличчя моєї матері і Варвари. На мій погляд тут вже доводити нічого. Є список учениць Другої жіночої гімназії де Варвара у 1913 р. рахується в третьому класі.

Особливістю роду Ленських при фотографуванні є робити нахил головою. Цей сплячий ген присутній у всіх поколінь.

Я в 5 років і дві світлини Віталії, а мою матір дивіться вище

По „Окладним книжкам” садиба Ленського Миколи Миколайовича розташовувалася на Німецькій вул № 6.

З початком війни 1914 р. її назовуть Більгійською, а потім вона буде вулицею ім. газети „Правди”, тепер знову Бельгійська.

В другому номері цієї вулиці мешкали Мейери Анна, Єлизавета, Карл Карлович і Доброжинська Алина. У четвертому номері мешкав Рудченко Матвій Онуфрійович, а у восьмому номері - Улезчинков Василь Федорович. Німецька вулиця разом з Новонімецькою в народі називалася Німецька слобода. Якщо порівняти окладні книжки 1905 р. і 1917 р., то швидше всього Микола Миколайович придбав садибу у міщанки Карут Євгенії Карлівни. У виборчих списках до Державної Думи 1912 р. Микола Миколайович зареєстрований, як почесний громадянин.

В глибині цього саду стоїть панельний будинок.

На місці третього під'їзду і стояв будинок Ленських.

*Директор Павловського заводу
Крінер і його будинок*

Директор заводу А. Крінер

На передньому плані садиба Крінера, а за нею праворуч в бік Німецької вулиці була садиба Ленських, але вона в світлину не потрапила. Не потрапили в світлину і службові приміщення садиби Крінера, а серед них були: каретний сарай, гараж, сарай для палива, флігель для прислуги. Садиба по площі увібрала в себе більше 4-х стандартних садибних місця. За будинком ви бачите парк в англійському стилі з овальною клумбою прикрашену скульптурами. На мій погляд, автором проекту будинку і садиби Крінера міг бути К. Г. Шольц. Збудований будинок на мій погляд десь в 1901-1902 рр. На фасаді представлені скульптурні портрети родини Крінерів.

Сьогодні на садибі Ленських збереглися залишки саду, а все інше займає панельний будинок 70-х років ХХ ст. Знайти садибу дуже просто. Спускаєтесь зі сходинок Троїцької церкви переходите вулицю і попадаєте на подвір'я кооперативного технікуму, рухаєтесь праворуч на 20 метрів і ви вже в колишній садибі Ленських. Вона відгороджена від подвір'я технікуму парканом. До історичного і краєзнавчого комплексу Харитоненків, Троїцької вулиці і Нового місця додається і комплекс Шольців-Ленських про який знає дуже обмежена кількість людей.

Цегла „залізняк” Івана Лаврентійовича Насєдкіна знайдена мною на місці колишньої садибі Миколи Миколайовича Ленського.

Будинок був побудований десь у 1909-1911 роках. Можливо, що проект будинку зробив Густав Карлович Шольц. Стіни були дуже товсті. В середину стін була закладена повсть (войлок). Зимою будинок був теплий, а літом в ньому зберігалася комфортна температура. У підвалі була пральня з паровим казаном, де виварювали білизну. Будинок мав водогін, електричне освітлення, місцеву каналізацію. Була велика кількість підсобних будівель і приміщень, каретний сарай, конюшня, свинарник, корівник. Будинок мав водяне опалення. В будинку було три великі кімнати, кухня, пральня, ванна. Все це було на 10 чоловік родини Миколи Миколайовича Ленського. Садиба по вуличному фасаду була оздоблена красивим парканом на зразок паркану в садибі Харитоненків. В 50-х роках ХХ ст. на подвір'я прийшов чоловік і розповів, що це його будинок. Він сам мешкав спочатку в Німеччині, а потім в Америці. Можливо, це був хтось з синів Миколи Миколайовича Ленського Лев, Микола або Володимир. Є відомості і за доньку Варвару. Як склалася доля інших його дітей – невідомо.

Садиба Ленських за радянських часів

В архівному фонді р. 693, оп. 1, спр. 39, с. 53 я знайшов наступне: „Заявление Ленской об отмене национализации дома по Бельгийской улице в ходатайстве отказать. Жилотделу предоставит гр. Ленской квартиру”. Протокол підписаний 8 червня 1921 року головою виконкому Хвилею і членами Платовим, Яблонським, Рибальченком, Леонідовим.

За радянських часів кожна кімната була поділена на дві. У всіх підсобних приміщеннях будинку і в підвалі мешкали люди. Ворота були вкрадені, а перед в'їздом залишилася чавунна стойка, куди ставили половинки воріт щоб вони не просідали, бо були великі за розміром. На цій стойці мешканці клепали коси і сапки.

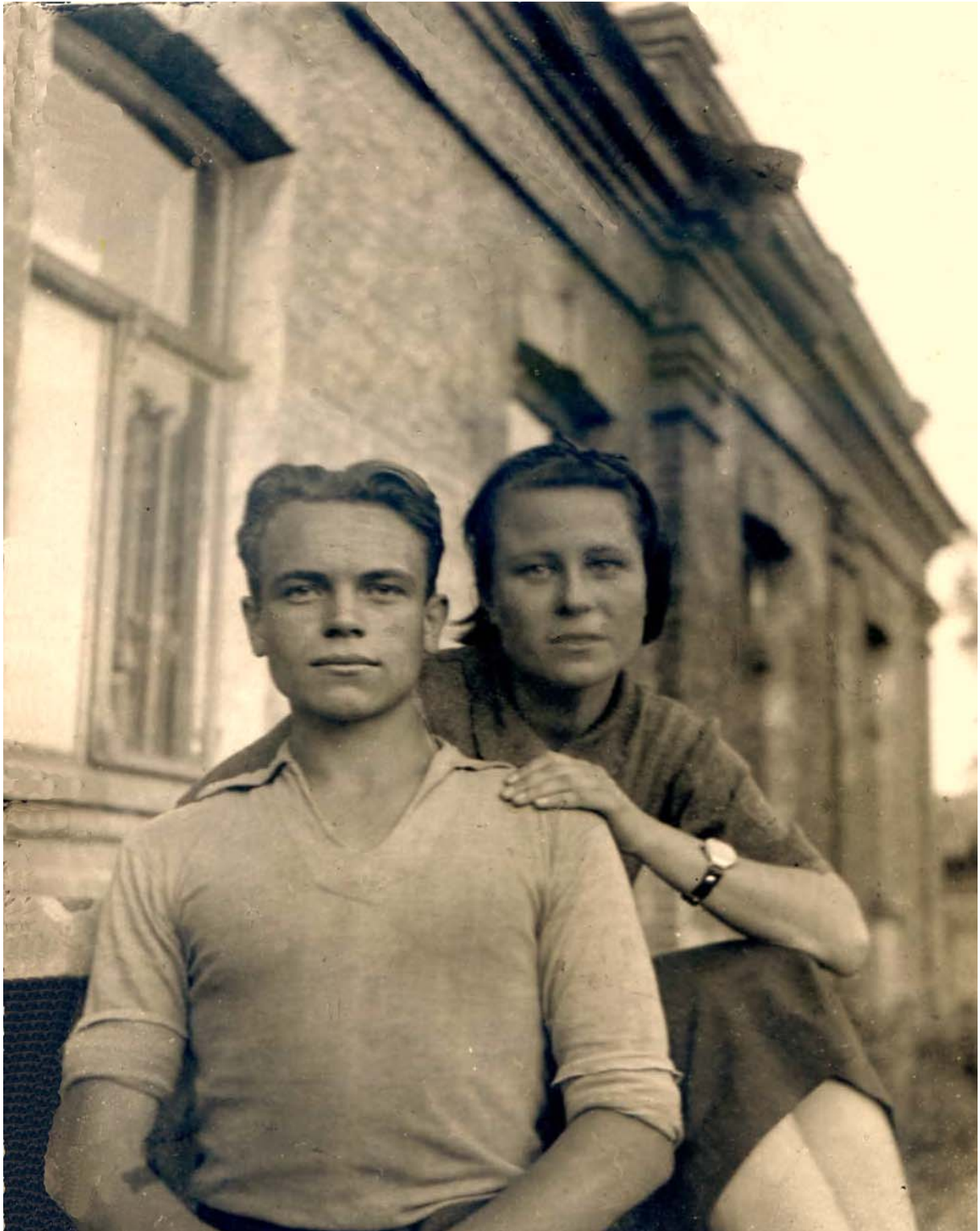
Будинок від неналежного догляду постійно руйнувався. Сад і підсобні будівлі були поділені, і на кожну родину, що там мешкала, припадало по 6 соток землі. У березні 1964 року будинок відремонтували і надбудували другий поверх. Під час ремонтних робіт на горищі робітник знайшов який пакунок і закинув його на сусідню садибу, а потім спустився, взяв пакунок і втік. Що було в тому пакунку невідомо. На будинку довгий час зберігалася табличка страхового товариства, де була вказана адреса будинку, власник і номер страхової угоди.

Ось світлина з архіву відомої дослідниці родоводу Харитоненків Валентини Обозної, фотограф Микола Іванович Конопльов. Обозні і Конопльови мешкали в колишньому будинку Ленських. Їх кімнати були поруч.

Нові мешканці будинку, фасадна частина, 24 травня 1950 р.

Колись парадні сходинок вуличного фасаду, зроблені з розширенням внизу за зразком як в будинку Шольців, за відсутністю догляду були зруйновані.

Аліна і Микола Ходунаєви сидять на ганку будинку Ленських, 02. 07. 1940 р., фасадна частина будинку з вулиці на якій у верху видно аттик

Чужі нові мешканці будинку Ленських в саду, 1950 р.

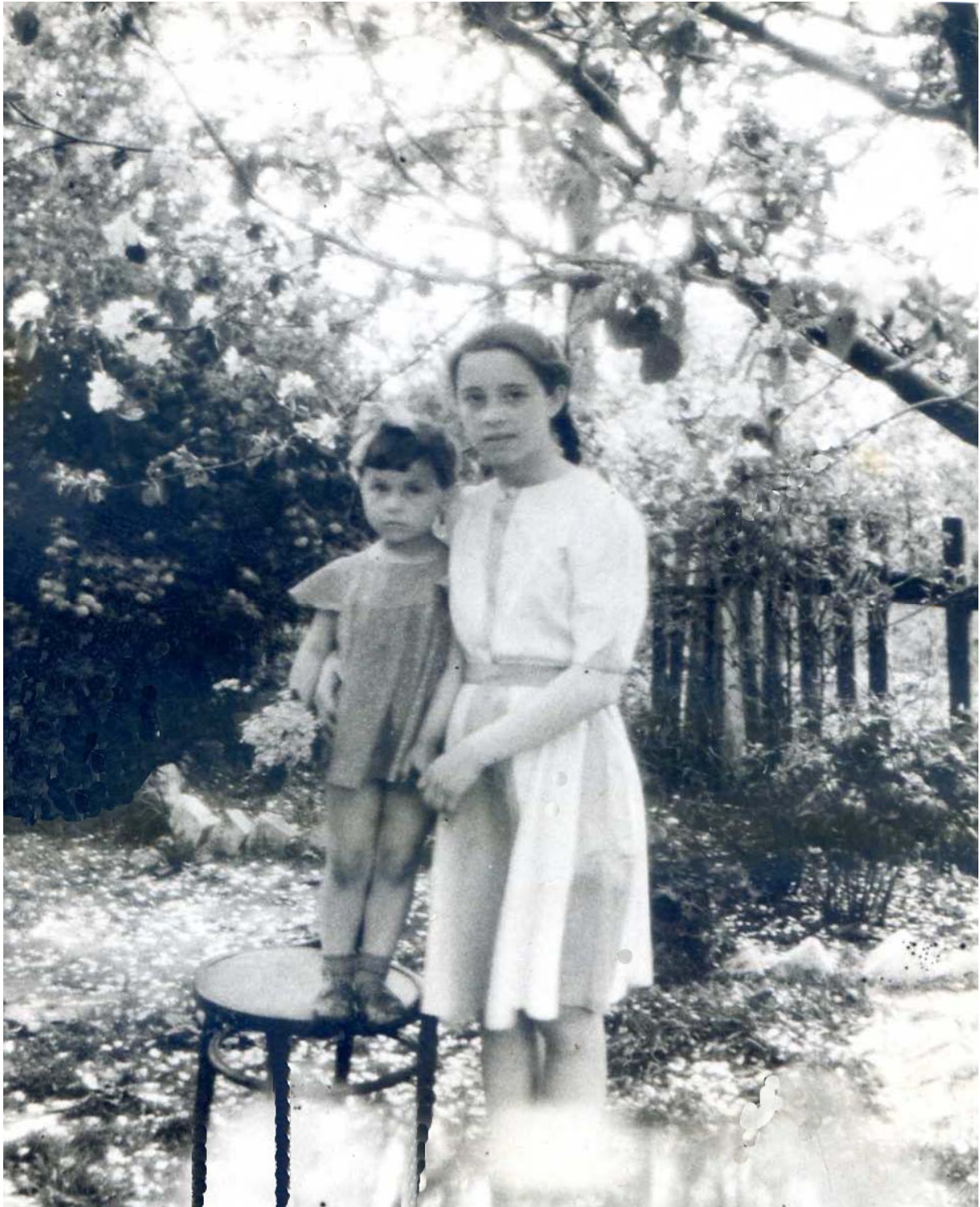
Бічний фасад, вхід до підвалу

Сад був дуже великий. Він закінчувався парканом на вул. Троїцькій на якій ще не було кооперативного технікуму, і добре проглядалася Троїцька церква, 1950 р.

Ходунаєв біля знаменитої на все Нове місце своїми смаковими якостями груші, яка була посаджена ще родиною Ленських, 02.11. 1963 р.

Алла Вакулєнко і Валєнтина Обозна, в 60-х роках в саду

Обозна, як дослідник, зібрала багато матеріалів про родовід Харитонєнків і видала книжку. Ось так проведенням Божим доля всіх дослідників зводить до купи.

Кримінальна справа на Г. К. Шольца (мова оригіналу)

Не дивлячись на замовний характер справи, я вирішив надрукувати її матеріали, щоб кожен з вас міг побачити технологію знищення мільйонів людей в часи сталінського терору. Нижче я дам коментар по протоколам слідства. Справа знаходиться в Галузевому Державному архіві СБУ, фонд П., спр. 74 431. Густав був арештований 04. 05. 1938 р. Ворошиловградським НКВС. Та справа, що видається родичам або дослідникам являє собою тільки частину того, що там було. Визиває сумнів і те, що Густав Карлович визнав свій злочин, бо всі докази дуже сумнівні.

Вопрос. Где вы проживали во время германской оккупации Украины?

Ответ. Во время оккупации германскими войсками Украины я проживал в городе Сумы.

В. С кем из представителей германского командования вы были знакомы?

О. Я был знаком, и даже близко, с обер-лейтенантом артиллерии германской армии Шольц (имя и отчество не помню) и комендантом германской комендатуры г. Сумы Костлером или Кестлером (*майор Гудериан Гауптман – О.В.*).

В. Какой характер носило ваше знакомство с ним ?

О. Шольц и Кестлер неоднократно бывали у меня на дому, где за чашкой чая они вели со мною беседы, носившие антисоветский характер, в основном, касающиеся восхваления германской нации, её военной мощи и агрессивной политики Германии по отношению к Советскому Союзу.

В. Как вы реагировали на контрреволюционные высказывания Шольца или Кестлера?

О. Являясь убежденным немцем, патриотом Германии, я разделял взгляды Шольца и Кестлера, одобрял германскую оккупацию

Украины т. е. Шольц и Кестлер в моем лице видели человека одних с ними политических убеждений, т. е. немца-националиста.

В. Когда вы первый раз стали на путь борьбы с советской властью?

О. Моя контрреволюционная деятельность начинается с 1918 года, то есть с того момента дачи моего согласия обер-лейтенанту германской армии Шольцу, о котором речь шла выше, проводить работу против Советского Союза в интересах Германии. Примерно за месяц до эвакуации германской армии с Украины Шольц в одном из посещений высказал мысль о том, что в связи с надвигающимися событиями в Германии, германские войска должны будут оставить Украину. Однако это, по заявлению Шольца, не снимает вопроса свержения власти большевиков и превращения Украины в колонию Германии. Вопрос стоит лишь в отсрочке на определенный промежуток времени с выполнением этой задачи, в связи с этим каждый патриот своей родины, оставаясь в СССР, обязан всемерно помочь Германии в деле скорейшего свержения большевиков, путем проведения соответствующей работы в тылу Красной Армии, спросил: „Согласен ли я принять его предложение и проводить контрреволюционную работу?“

Будучи немецким националистом, враждебно настроенным по отношению к советской власти, я на предложения Шольца ответил согласием.

Вскоре после этого Шольц посетил меня на квартире, где в беседе подтвердил, ранее сказанное о предполагающейся эвакуации германских войск, подчеркнул, что через несколько дней он со своей частью выезжает в Германию, и мне необходимо будет до возвращения немцев на Украину приступить к созданию немецкого фашистского подполья, и

диверсионных кадров на оборонных предприятиях, и железнодорожном транспорте.

Я эти указания Шольца принял и осуществлял их практически. Шольц предупредил, что в своей контрреволюционной деятельности я должен буду поддерживать деловую связь с германским специалистом Семинар Фердинандом Фердинандовичем. Он тогда работал на Сумском машиностроительном заводе главным конструктором.

В соответствии с указаниями Шольца я приступил к обработке и вербовке диверсионно-шпионских кадров.

В 1919 году мне удалось завербовать Сатрапинского Михаила, работавшего механиком рафинадного завода в Сумах, выходца семьи слугителей религиозного культа.

Сатрапинскому я поручил разработать конкретный план диверсии по выводу из строя Сумского машиностроительного завода, что он и сделал.

У 1919 г. из Сум я выехал в г. Харьков по месту новой работы. Я был назначен начальником отделения гражданских сооружений Южного округа путей сообщения, где проработал до августа 1922 года.

За этот период я завербовал для шпионско-диверсионной деятельности двух инженеров путей сообщения – Глазкова Павла Аполлоновича и Гааза (имя, отчества не помню), шведа. Первый был начальником отделения подъездных путей, а второй - помощник начальника технической части.

Глазкову и Гаазу я дал задания создать диверсионные группы на Южной железной дороге для производства диверсий в военное время.

Объектами для диверсий были намечены мосты, расположенные на железнодорожной магистрали между станциями Белопольем и Смородино, а также депо станций Белополье и Люботин. Взрывчатые вещества в нужном количестве мы имели ввиду приобрести на складах карьеров Ю.Ж.Д., расположенных вблизи

г. Харькова. Карьеры находились в ведении Ю.Ж.Д., в связи с чем, Глазков и Гааз имели возможность в любое время изъять необходимое количество взрывчатых веществ. В 1922 году я выехал из Харькова в г. Сумы, куда был назначен начальником работ треста Укрвосстроя. Глазкова и Гааз я передал на связь Семинеру, о котором я уже показал, как резидента германской разведки.

В. Какая практическая контрреволюционная работа Вами была проведена в Сумах, после своего вторичного возвращения сюда?

О. В Сумах я пробыл по 1926 год. За этот отрезок времени моя практическая контрреволюционная деятельность заключалась в сборе и передаче через Семинера для германской разведки сведений шпионского характера о состоянии перевозок на южной железной дороге, о наличии паровозных и вагонных парков, о планах реконструкции и т. п.

В этот же период времени мне не удастся никого завербовать, за исключением того, что я устанавливаю деловую связь с одним из руководителей военно-офицерской повстанческой диверсионной организации немцев Унгерном.

В. Кто такой Унгерн и при каких обстоятельствах Вы установили с ним деловую связь?

О. Унгерн Владимир Александрович в прошлом военный инженер, в чине подполковника. В 1924 году по приезде в Сумы я был назначен заместителем начальника работ Белгородского отделения Укрвосстроя. Начальником работ был тогда Унгерн. Непродолжительный период времени наши служебные отношения перешли в дружеские. Я и Унгерн в результате двух, трех встреч и бесед открыли друг перед другом свои националистические взгляды и нетерпимость к советской власти. В одну из наших встреч Унгерн посвятил меня о существовании в Сумах широко разветвленной контрреволюционной повстанческой организации, в которую предложил и мне вступить. Мой ответ ему сводился к тому, что я уже провожу

определенную работу против Советского Союза, в интересах Германии, в связи, с чем мы договорились о совместных действиях против Советской власти.

Таким образом, сначала 1925 года являюсь участником вышеназванной контрреволюционной организации.

В. Что Вам известно о структуре организации?

О. Унгерн меня информировал, что организация создана разведывательными органами Германии, руководство которой исходит от Германского генерального консульства в Харькове, что в других городах Советского союза

Унгерн подчеркнул, что руководство контрреволюционной немецкой организацией имеет договоренность с представителями Русского Воинского Союза - РОВС и персонально с генералом Миллером, находящимся за границей. Основными задачами организации являются создание штурмовых повстанческих отрядов, диверсионных организаций на заводах оборонной промышленности и железнодорожном транспорте участники которых путем диверсий в военное время должны будут ослабить тыл Красной армии, поднять восстание внутри страны и этим самым гарантировать успех повторной немецкой оккупации.

В. Продолжайте свои показания о проведенной вами контрреволюционной деятельности.

О. Весной 1926 года ввиду ликвидации Укргорстроя, мне предложили работу в Индустрое и я был назначен районным инженером бывшего Луганского района, где производились следующие работы: больницы в Сорокино, в Ровинках, на Брянском руднике, Снежном и др. В должности районного инженера Луганского района я состоял по 1928 год. В 1929 году я был назначен главным инженером строительства Горного института и студенческих общежитий в г. Сталино. Затем я работал в Славянске на строительстве содового завода. В общей сложности в Донбасе я пробыл до 1931 года. В силу своего служебного положения, мне довольно непродолжительный

промежуток времени удавалось заиметь связи среди антисоветского и капиталистического элемента, из среды которого я и черпал шпионско-диверсионные кадры.

Мною завербованы в состав немецкой диверсионной организации следующие лица:

1) Краузе Николай Михайлович, - бывший офицер царской армии, завербован в 1926 году, в бытность его на работе в Сорокинском рудоуправлении. Враждебные настроения к Советской власти я выяснил с первого моего с ним знакомства. Поэтому мое предложение на вступление в военно-офицерскую повстанческую организацию он сразу же дал своё согласие.

Кандидатура Краузе оказалась вполне удачной, он быстро показал организационные способности, и я ему поручил организацию немецкого контрреволюционного подполья на Луганщине.

2) Топчиев Михаил Иосифович, бывший офицер, завербованный в 1925 году, в бытность его директором Ракитянского сахарного завода Курского сахаротреста. Завербовал его в присутствии Унгерна у него на квартире в Ракитном.

3) Гартунг Генрих, механик завода в Ракитном, бывший германский подданный.

4) Милютин – директор Ржавского сахарного завода, завербован в 1925 году. Вербовке предшествовало несколько встреч, в результате которых мне удалось констатировать, что Милютин непримиримый враг советской власти, в связи с чем, мое предложение на участие в контрреволюционной работе принял без колебания.

5) Кульчицкий - поляк, бывший помощник директора сахарного завода в Белом колодце, бывший офицер царской армии, монархист. Завербован в 1925 г.

6) Раузер Андрей Максимович, бывший поручик царской армии, бухгалтер сахарного завода в Красной Яруге. Был завербован в 1927 г.

Все перечисленные лица завербованы были мною в период моей работы в Белгороде в должности заместителя начальника работ Белгородского отделения Укргосстроя (1924-1925).

По Донбассу я завербовал в военно-офицерскую организацию:

1) Головинского Андрея Андреевича, помощника главного инженера бывшего Сорокинского рудоуправления. Завербован в 1926 г. Познакомился с ним в Сорокино и с первых дней встреч выявил его антисоветские настроения. Рассказав ему о существовании организации, он охотно изъявил согласие принять в ней участие. Головинскому я дал задание информировать меня о производственной деятельности Сорокинского рудоуправления, в частности о мощности и техническом вооружении шахт. Эти задания он и выполнил.

2) Гилевича Константина Владимировича, поляка, бывшего офицера царской армии, работавшего кладовщиком районной конторы Укргосстроя в Красном Луче, ныне Ворошиловградской области.

Гилевичу в виде задания я поручил заняться вербовкой и организацией новых лиц из числа антисоветских настроенной части немецкого населения колоний.

3) Казбана Ивана Тимофеевича, из кулацкой семьи, работавшего десятником на постройке здания профессорского общежития в г. Сталино, завербован в 1929 году.

Учитывая, что на строительстве было много кулацкого и антисоветского элемента среди которых Казбан имел большой авторитет, я ему и поручил провести среди них соответствующую работу в целях вовлечения в организацию.

4) Осетинского Ивана Ивановича, бывшего члена партии, исключенного за троцкистские проявления, работавшего прорабом на строительстве завода кислотоупорных изделий в г. Славянске. Завербован в 1930 г.

5) Осетинский в соответствии с моими заданиями снабжал меня материалами шпионского характера о мощности

новостроящегося завода, имеющего оборонное значение, а также проводил подрывную работу в строительстве.

В 1931 г. я был переведен в г. Шостку на должность главного инженера строительства здания ТЭЦ и фабрики киноплёнки.

На строительстве работал в качестве старшего прораба Шевченко (имя и отчество не помню).

Сблизившись с ним, я выяснил, что Шевченко ярый украинский националист, высказывающий повстанческие настроения. Это обстоятельство и позволило мне стать на путь его вербовки. Окончательно завербовал Шевченко в военно-офицерскую организацию в 1931 году. Из информации, даваемых Шевченко, явствовало, что последний энергично проводит в жизнь данные ему задания, в области срыва строительства указанных выше объектов. Он также меня информировал о характере и мощности запроектированных зданий ТЭЦ и кинофабрики. Я ему дополнительно дал задание произвести вербовку по Шосткинскому пороховому заводу, но что конкретно ему удалось осуществить в этом направлении, не могу сказать т. к. в 1932 г. я выехал из Шостки в Харьков, его же передал на связь Унгерну.

В том же 1931 г. мне удалось завербовать украинского националиста инженера Зинченко, работавшего прорабом строительства, где работал и я, который в соответствии с моими заданиями проводил шпионско-диверсионную работу, аналогично той которую проводил Шевченко. По Харькову я завербовал в организацию и проводил практическую контрреволюционную деятельность, вернее Харьковской области, следующие лица: Помазовский (имени и отчества не помню) старший инженер треста Укргоспромстроя, бывший офицер царской армии, завербован в 1932 году в г. Харькове у него на квартире.

Косошовский – техник строительства Купянского сахарного завода, бывший офицер, выходец из пограничной полосы,

завербован в 1933 году в г. Купянске у него на квартире, куда я приезжал под видом служебной командировки.

Смирнов Степан Васильевич, начальник строительства Советского сахарного завода, троцкист. Перед назначением начальником строительства на советском заводе был исключен из партии, но благодаря наличию больших связей в Москве в партии был восстановлен. Весной 1934 г. снова был исключен из партии в Курской области. Был завербован в 1936 году. Помазовскому, Косоговскому и Смирнову я дал одно задание вести подрывную работу на стройке, что они и осуществляли. Они также снабжали меня сведениями шпионского характера в области развития сахарной промышленности Советским Союзом.

В. Какие материалы шпионского характера Вы собирали и снабжали разведывательные органы Германии?

О. В силу своего служебного положения и частых перебросок с одного места в другое я имел возможность заполучить необходимые сведения, могущие быть предметом заинтересованности германской разведки. О переданных материалах шпионского характера Семинеру я показал выше.

С момента установления мной деловой связи с одним из руководителей военно-офицерской организации, он же резидент германской разведки, Цигерном, т. е. с 1925 года я начал снабжать его разведывательными материалами.

За отрезок времени с 1925 по 1938 год я передал через Цигерна для разведывательных органов Германии такие сведения:

а) полные данные о производственной деятельности и мощностях сахарных заводов Курского сахаротреста;

б) генеральные планы реконструкции этих же заводов, а также намечавшихся строительством новых;

в) сведения о состоянии перевозок Ю.Ж.Д., сведения о строительстве новых дорог и мостов, имеющих стратегическое значение;

г) подробные материалы о производственной деятельности бывшего Сорокинского рудоуправления, с указанием мощности пластов и запасов угля, генеральные планы реконструкции отдельных шахт и новостроящихся;

д) сведения о количестве и характере выпускаемой продукции Сумским машиностроительным заводом им. Фрунзе, в частности, касающиеся производства компрессоров – мощных, имеющих специальное назначение;

е) разведывательные материалы о выпускаемой продукции оборонных предприятий г. Словянска, в частности заводом „Красный химик”, а также подробные данные о характере и мощности новостроящихся завода кислотоупорных изделий;

ж) аналогичные сведения шпионского характера я передал по Шосткинскому пороховому заводу и фабрике киноплёнки.

В. Из каких источников Вы черпали шпионские сведения?

О. Перечисленные выше материалы разведывательного характера, я получал непосредственно через завербованных мною, которые перечислены выше, а также от своих связей, вместе со мной работавших на строительстве в Белгороде, в Харькове, Курске, Донбассе и в Шостке.

В. В чем заключалась проведенная Вами подрывная работа?

О. Моя подрывная деятельность протекала:

а) по линии сахарных заводов – составление вредительских проектов по сооружению фундамента для оборудования; неправильная установка оборудования в частности применение коротких болтов, что приводило к губительным последствиям – аварийному положению агрегатов.

б) по ТЭЦ г. Шостка – по проекту сечение арматуры было много больше, чем требовалось по расчету. Мною эти упущения умышленно не были исправлены, что вызвало большой перерасход арматурного железа и, следовательно, увеличило стоимость сооружения. Некоторые детали требовали замены, чем срывали сроки строительства и пуск ТЭЦ.

в) по линии сахарных заводов мною проводилась подрывная работа, кроме указанной выше, также в области срыва планов капитального строительства и реконструкции заводов.

В. С кем персонально из представителей германской разведки был связан Унгерн?

О. Мне известно, что Унгерн был непосредственно связан с германским консульством в Харькове, которому и передавались письменные доклады о результатах проводимой разведывательной деятельности.

В. Укажите настоящее место пребывания Унгерна?

О. Унгерн до последнего времени проживал в г. Харькове, где работал в одной из строительных организаций в должности главного инженера. В г. Сталино до дня моего ареста также проживал Краузе, о котором я уже показал, как завербованном для сколачивания контрреволюционного немецкого подполья.

В. Выше Вы указали о том, что по роду своей службы Вам приходилось часто менять место работы, расскажите в таком случае, как Вы осуществляли связь с лично Вами завербованными для шпионско-диверсионной работы?

О. Все перечисленные мною лица завербованы в состав военно-офицерской диверсионно-повстанческой организации как-то: Топчиев, Гаргунт, Милютин, Кульчицкий, Краузе, Головинский, Гилевич, Казбан, Осетинский, Шевченко, Томаховский и др. после проверки их конкретной практической контрреволюционной работе, передавались на личную связь Унгерну, согласно его указаний.

Допросили: Начальник 1 отделения, 3 отделения УГБ УНКВД
по Сталинской области /Меткий/

Оперативный уполномоченный 3 отделения УГБ УНКВД
по Сталинской области /Шитиков/

Дополнительный допрос от 11.10. 1938 г.

В. В чем Вы себя признаете виновным ?

О. Признаю себе виновным в том, что начиная с 1918 г. и до дня ареста я проводил шпионско-диверсионную и вредительскую деятельность в пользу Германии как агент немецкой разведки.

С 1925 г. я установил деловую связь с руководителем военно-офицерской, повстанческой организации Цыгерном вместе с которым проводил работу по созданию диверсионной и повстанческой организации.

Мною лично завербовано в организацию в разных городах СССР 16 человек.

В. Когда и кем Вы были вовлечены в активную борьбу с советской властью?

О. Проживая в городе Сумах в 1918 г. осенью я в общественном собрании (клубе) познакомился с обер-лейтенантом германской армии, своим однофамильцем Шольцем. Указанный Шольц, после моего знакомства с ним, неоднократно посещал мою квартиру и однажды, пригласив к себе на квартиру, познакомил меня с комендантом города Сумы, немецким офицером, капитаном Кеслером.

Протокол от 25. 10. 38.

Обвинительное заключение

по обвинению Шольца Густава Карловича в преступлениях, предусмотренных ст. ст. 17-54-2, 54-9-54-11 УК УСС

„Утверждаю”

Заместитель начальника УНКВД

Сталинской области

майора государственной безопасности

31. 10. 1938 г.

Материалами следствия установлено, что обвиняемый Шольц Густав Карлович является шпионом германской разведки и членом контрреволюционной военно-офицерской повстанческой организации, ставившей своей задачей проведение шпионской и диверсионно-вредительской деятельности на территории СССР в пользу Германии.

Как установлено следствием, обвиняемый Шольц в 1918 г. был привлечен обер-лейтенантом германской армии Шольцем.

В этом же году, при отступлении германских войск с территории Украины, Шольц установил деловую связь с резидентом германской разведки Семинером Фердинандом Фердинандовичем, работавшим главным конструктором Сумского машиностроительного завода, от которого получил задание приступить к созданию немецко-фашистского подполья и диверсионных кадров на оборонных предприятиях и железнодорожном транспорте. В соответствии с полученными заданиями от Семинара, Шольц в 1919 г. работал в г. Харькове начальником отделения гражданских сооружений Южного округа путей сообщения создал шпионско-диверсионную группу, завербовав инженеров путейцев – Глазкова П. А. и Гааза, которым дал задание в период войны с Германией взорвать два железнодорожных моста через реку Псел у станции Сумы-Сморудино, а также паровозное депо станции Белополье и Люботин при помощи динамита, имевшегося в большом количестве в карьерах. В период работы обвиняемого Шольца в Белгороде в должности заместителя начальника работ Белгородского отделения „Укргосстроя” (1924-1925 года) им была создана диверсионно-повстанческая группа из 6-ти человек Краузе Н. М., Топчиев М. И., Гартун Г., Милютин, Кульчицкий, Раузер А. М.

По Донбассу Шольц завербовал в организацию: Головинского А. В., Гильвича К. В., Казбана И. Г., Осетинского И. И.,

Шевченко, Зинченко, которым дал задание по шпионажу и диверсиям.

Работая в г. Харькове Шольц организовал шпионско-диверсионную работу в сахарной промышленности.

Наряду с созданием диверсионных и шпионских групп, Шольц собрал и передал через резидента разведки Унгера следующие шпионские сведения для той же разведки:

а) полные данные о производственной деятельности и мощностях сахарных заводов Курского сахаротреста;

б) генеральные планы реконструкции этих заводов, а также намечавшихся строительством новых заводов;

в) сведения о состоянии перевозок на Ю.Ж.Д., сведения о строительстве новых железных дорог и мостов стратегического значения;

г) подробные материалы о производственной деятельности бывшего Сорокинского рудоуправления с указанием мощности пластов и запасов угля, генеральные планы реконструкции отдельных шахт и новостроящихся;

д) сведения о количестве и характере выпускаемой продукции Сумским машиностроительным заводом им. Фрунзе, в частности, касающиеся производственных мощностей, компрессоров, имеющих специальное назначение;

е) сведения о выпускаемой продукции оборонных предприятий г. Славянска Красный химик, а также подробные о характере и мощности новостроящегося завода и кислотоупорных изделий;

ж) аналогичные данные передал по Шосткинскому пороховому заводу и фабрике киноплёнки.

Кроме того Шольц провел подрывную работу в области строительства сахарных заводов: составлял проекты вредительского характера по сооружению фундаментов для оборудования, неправильно устанавливал оборудование с применением коротких болтов, что приводило к аварийному положению агрегатов, срыва плана капитального строительства и

реконструкции заводов. Проводил также вредительство в строительстве ТЭЦ г. Шостка, выразившиеся в составлении вредительских проектов, перерасходе арматурного железа.

На основании изложенного, обвиняется:

Шольц Густав Карлович, 1880 г. рождения, уроженец Львовского уезда, с. Ивановка, Курской области, немец, гражданства СССР, с высшим техническим образованием, до ареста работал главным инженером кирпичного сухопрессованного завода в г. Армавир, в том, что с 1918 года является шпионом германской разведки и членом военно-офицерской-повстанческой-диверсионной организации. Собирал и передавал шпионские сведения германской разведке по заводам и предприятиям оборонного значения. Проводил подрывную работу в строительстве сахарных заводов Курской области и Шосткинского порохового завода. Подготавливал диверсию в военное время на железнодорожном транспорте, т.е. в совершении преступлений, предусмотренных ст. ст. 17-54-2, 54-6, 54-7, 54-9, 54-11 УК УССР. Виновным себя признал полностью.

Принимая во внимание, что преступная деятельность Шольца доказана, полагал бы направить дело в порядке 204 ст. УПК направить военному прокурору ХВО для предания суду военного трибунала.

Справка: Обвиняемый Шольц содержится в тюремном подвале НКВД. Вещественных доказательств нет. Материалы на лиц причастных к контрреволюционной деятельности, но не привлеченных по настоящему делу, выделены в отдельное производство.

Начальник 1 отделения 3 отдела УГБ УНКВД /Меткий/

Согласен: начальник 3 отдела УГБ УНКВД по Сталинской области лейтенант государственной безопасности /Воронец/
Обвинительное заключение составлено 28. X – 38 года.
Г. Сталино.

З листа Віктора Густовича Шольца (род. 18. 08. 1908 р. в Сумах) від 03. 12. 1989 р. до відділу реабілітації Ворошиловградського КДБ.

Мать: Шольц (Ленская) Наталья (Виталия) Николаевна, 1885 г. рождения.

В мае 1938 г. родители приехали в г. Ворошиловград повидаться. Отца арестовали 3 мая. После ареста отца мне в категорической форме приказали подать заявление на увольнение по собственному желанию...

После увольнения я поехал в Москву, обратился в министерство Главстанкоинститут и получил назначение на станкостроительный завод „Комсомолец” в г. Егорьевск под Москвой на должность заместителя начальника экспериментального цеха. Затем был назначен начальником цеха № 3. В сентябре 1941 года был вызван НКВД г. Егорьевска. Настоятельно требовали расписаться о том, что я немец. Я категорически отказался, так как по крещению и всем документам был русский. Меня продержали в НКВД до позднего вечера и сказали, чтобы я с семьей был готов к выезду, а куда не сказали. Таким образом, я с семьей был вывезен в Южный Казахстан, Кировский район на поселение в голодной степи. Работал в переселенстройконторе плотником, затем инженером. В 1945 году получил разрешение на переезд в Белые Воды Чимкентской области, Южный Казахстан, где и поступил на работу на завод сельхозмашиностроения в качестве начальника отдела капитального строительства и проработал до 1983 года.

„Утверждаю”

Врио начальника управления ГВП

по реабилитации

генерал-майор юстиции

В. И. Купец

30 августа 1991 г.

Заключение по уголовному делу Г. К. Шольца

29 августа 1991 г.

г. Москва

28 февраля 1938 года по приговору военного трибунала Харьковского военного округа оставленному без изменения определением военной коллегии Верховного суда СССР от 11 апреля 1939 г. на основании ст. ст. 54-2, 54-6 ч. 1, 17-54-9, 54-11 УК РСФСР осужден к высшей мере наказания – расстрелу с конфискацией имущества Шольц Густав Карлович, 1880 года рождения, уроженец с. Ивановки, Белгородского района, Курской области, с высшим образованием, главный инженер кирпичного завода г. Армавира, арестованный 4 мая 1938 г.

Судом Шольц признан виновным в том, что в 1918 году был привлечен для шпионской деятельности агентом разведки одного из иностранных государств однофамильцем Шольцем, по заданию которого установил связь с резидентом разведывательных органов Семинером. По указанию последнего он с 1919 года работал начальником отделения гражданских сооружений южного округа путей сообщения в г. Харькове, где создал шпионско-диверсионную группу в составе инженеров-путейцев Глазкова и Гааза, которым дал задание в случае войны взорвать 2 железнодорожных моста через р. Псел и паровозное депо на станциях Белополье и Люботин.

В 1924-1936 годах Шольц создал несколько шпионско-диверсионных повстанческих групп в составе Краузе, Топчиев, Гартунга, Милютина, Кульчицкого, Головинского, Гилевича, Казбана, Осетинского, Шевченко, Зинченко, Косоговского Помазовского и Смирнова. Наряду с созданием шпионско-диверсионных групп Шольц установил с резидентом разведывательных служб одного из иностранных государств Унгером через которого передавал сведения о производственной деятельности Сорокинского рудоуправления, сведения о

реконструкции шахт, продукции Сумского машиностроительного завода и сведения о выпуске оборонной продукции.

Изучением уголовного дела и материалов дополнительной проверки проведенной в 1990 году установлено, что обвинение основано только на его показаниях, в которых он признал себя виновным.

Свидетели по делу ни на предварительном следствии, ни в суде не допрашивались, каких-либо объективных доказательств вины Шольца не установлено. По данным архивных органов не имеется сведений о принадлежности к агентурной разведке: Унгера В. А., Шольца Г. К., Краузе Н. М., Раузера А. М., Головинского А. А., Гилевича К. В., Казбана И. Т., Милютин, Помазовского, Семинера Ф. Ф., Глазкова Г. А., Смирнова С. В., Топчиев М. И. и других лиц, которых Шольц Г. К., назвал как завербованных им в диверсионно-шпионские группы. Нет данных о существовании в 1918-1938 гг. на территории Сумской области контрреволюционной организации, связанной с германской разведкой.

По сообщениям из архивных учреждений Курской, Харьковской, Белгородской, Донецкой, Сумской и Ворошиловградской областей не имеется сведений о наличии в 1918-1938 годах на этих территориях контрреволюционных организаций и участия в них выше названных лиц. Из справки по архивному делу № 015738 в отношении Кульчицкого И. Ф. и Кацько М. А. усматривается, что у 1937 году они были осуждены за шпионаж и расстреляны, а в 1958 году реабилитированы. Шольц Г. К. по делу не проходил. Не значиться Шольц и по материалам архивных уголовных дел № 15143 в отношении Кульчицкого А. Ф. и других, № 032789 в отношении Кульчицкого В. М. и № 016166 в отношении Кульчицкого И. М. и других. С учетом изложенного следует признать, что Шольц необоснованно осужден по ст. ст. 54-2, 54-6 ч. 1, 17-54-9, 54-11

УК РСФСР, поскольку не доказано его участие в совершении преступлений, а все возможности для собирания дополнительных сведений исчерпаны. В соответствии с п. 1. Указа президента СССР от 13 августа 1980 г. „О восстановлении прав всех жертв политических репрессий 20 – 50 - х годов Шольца Густава Карловича считать реабилитированным.

Военный прокурор 2 отдела управления ГВП по реабилитации
подполковник юстиции В. Н. Рыженков

Коментар до протоколів. Густав був російським громадянином. Він мав тут добру роботу, як міський архітектор, заробляв гроші і як приватний архітектор. Густав тут мав велику садибу, що збудував ще батько. Він мав дружину, сина, сестер. Він воював на боці Росії. Навіщо йому була потрібна та Німеччина, щоб діяти в її інтересах? Дивно те, що якийсь лейтенант артилерії Шольц переймається створенням в Сумах фашистської диверсійної групи у 1918 р., коли Європа ще не знає ні про який фашизм. Після подій 1914-1917 р. німців в Сумах залишалося декілька родин. З кого було створювати ці диверсійні групи і навіщо. Навіщо Густаву старатися перетворювати Україну в німецьку колонію? Він в Німеччині не мав би таких статків, як в Сумах. Йому ще дорікали за німецьке походження. Навпаки, до революції німців в Сумах дуже цінували.

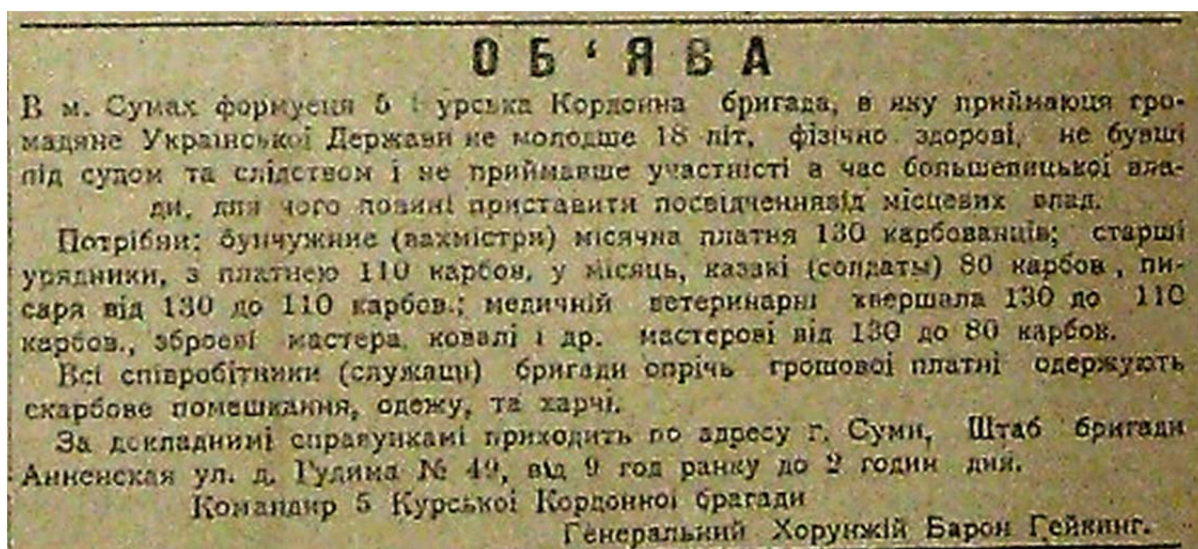
Про період правління гетьмана Скоропадського і німецьку окупацію ми заходимо відомості в сумській газеті „Луч”. Ось оголошення про формування прикордонних військ в Сумах Гейкінгом. Він був російським офіцером і походив з курляндських німців. Шольц, як міський архітектор, мусив оглядати будинки, де розміщалися військові підрозділи, переконуватися в їх безпечності і давати відповідні дозволи. Зрозуміло, що він всіх знав гетьманських і німецьких командирів.

З лейтенантом Щольцем він товаришував, бо мабуть цікавився своєю родословною

Збиралися разом не тільки німці, а всі військові міста разом з інтелігенцією на спільні концерти, вистави.

Зрозуміло, що німецькі війська переймалися не агітацією, а допомагали місцевій буржуазії підтримувати порядок в своїх латифундіях. Комендант міста і командир німецької дивізії мешкали в садибі Харитоненків по вулиці Троїцькій. Шольці мали певні стосунки з родиною Харитоненків і немає нічого дивного, що Віра Андріївна на звані обіди і вечірки запрошувала і подружжя Шольців. В міській альтанці для мешканців міста разом з місцевими оркестрами грав і німецький оркестр Гронау.

В родині Шольців зберігалися листи Густава з фронту. Мовний аналіз свідчень Густава при допитах показує велику різницю в цих документах і листах. Складав відповіді сам слідчий і читати їх дуже важко. Канцелярська мова НКВС з величезною купою помилок доводить замовний характер справи.

А ось фрагмент зі споминів Сергея Гребенщикова сумського повітового старости у 1918 р., генерал-майора російської армії. Я написав про нього книжку.

Комендантом міста Сум був Гауптман. Сама німецька комендатура розташовувалася проти філармонії в колишній Ізмайлівській гімназії.

Спомини Гребінщикова

„Немецкого коменданта, майора Х. (*Гудериан Гауптман* – О. В.), я застал в его канцелярии. Он был очень любезен, представил мне всех своих сослуживцев и спросил, где он может мне отдать визит.

Я отвечал, что живу с семьёй совершенно по-походному. так как в Сумах оказался в качестве бежавшего из Петрограда. Дома я никого не принимаю, а делаю это в служебном кабинете в здании окружного суда.

Я просил коменданта все распоряжения, какие он найдет нужным отдавать по нашему району, препровождать мне, дабы все исходило от меня, тогда население будет знать, что немцам ничего не предпринимается без ведома гетманской власти. Я просил коменданта не исполнять никаких частных просьб, не сносясь сначала со мной, так как, не зная местных условий жизни, удовлетворив желание одного, он может невольно нарушить интересы других. Комендант вполне согласился со мной, обещая все так и делать, так как и немцам было удобнее сноситься по всем вопросам только со мной. Между прочим, этот майор спросил меня, отчего я не ношу военного мундира, так как слышал, что я командовал гвардейским полком. На это я ему ответил, что не могу носить гвардейского мундира, поскольку русской настоящей гвардии теперь нет, а если бы существовала, то я бы, наверное, не имел случая беседовать с майором так далеко от бывшего фронта в тылу русской страны. Майор, выслушал мой ответ, переведенный вольноопределяющимся германским унтер-офицером, сказал, что он просит извинить его за неуместный вопрос и вполне понимает, почему я хожу в штатском платье. С представителями германского командования вести дела было очень легко (как с майором, так и с начальником германской дивизии, когда штаб последней прибыл в Сумы).

К сожалению, при каждой комендатуре, в каждом штабе находилось отделение тайной полиции, представители которой, энергично преследуя врагов общественной безопасности, в тоже время приносили очень много вреда в отношении водворения внутреннего порядка и улаживания внешних отношений между помещиками и крестьянами. Они явно работали в пользу первых, нисколько не принимая во внимание гетманских законов и лишь усиливая озлобление крестьян на помещиков и гетманское правительство”.

Німецьким спецслужбам було не до вербування своєї агентури. Основне завдання полягало в забезпеченні спокійної евакуації війська від наскоків більшовиків. Хто погодиться працювати на Німецьку імперію, яка припинила своє існування. Теж стосується і антибільшовицьких настроїв Густава. З 1917 року і по 1918 р., як не змінювався склад міської управи, він залишався архітектором міста. Можна було не любити більшовиків за їх постійні реквізиції, але Густав не був не в червоній не в білій армії. В 20-х роках радянська влада теж проводила люстрацію і якби щось було проти Шольця йому б ніколи не доручили відповідних посад які він займав. Він був публічною людиною і весь час знаходився в полі зору великої кількості людей. Єдине на, що я не знайшов відповіді в якому будинку він приймав гостей-німців. Відомо, що Густав садибу продав. Можливо, що це було в будинку дружини Віталії Ленської. У 1919-1922 рр. завдяки зусиллям Шольця була відновлені споруди на Південній залізниці після розрухи громадянської війни.

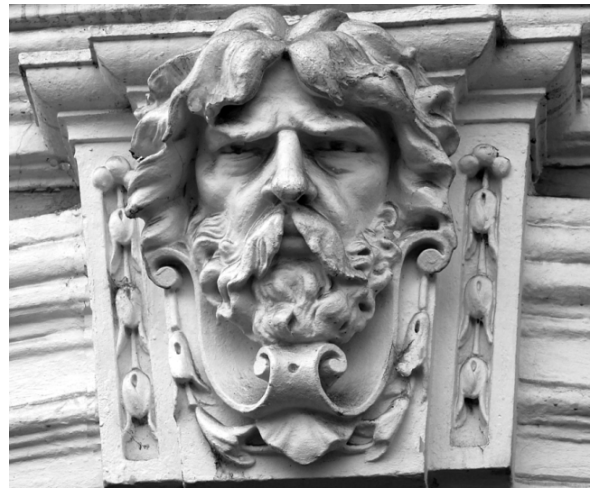
Всі ці протоколи сфальшовані. Густав дав відомості про свої місця роботи, знайомих, друзів, співробітників з яких робили диверсантів, шпигунів і ворогів радянської влади. Ці звинувачення були стандартними в тих сотнях тисяч справ, що тоді фабрикувалися. Вони були абсолютно безпідставними. Правда тільки одна. Карл і Густав Шольці залишили по собі значний архітектурний спадок.

Атрибуція скульптурних портретів родини Шольців на земському будинку в Сумах

Атрибуція – встановлення авторства анонімного твору, часу і місця його виготовлення або належність до художньої школи. Продивляючись світлини, що я отримав від Шольців, і порівнюючи їх зі світлинами моєї матері, я відчував, щось в них знайоме і вже бачене, але не міг зрозуміти де. Так на довгий час все це і залишилося у мене в підсвідомості. Зовсім випадково, коли я нічого не робив, а просто лежав на ліжку, мене вразила здогадка порівняти світлини Шольців зі скульптурними портретами на земському будинку (краєзнавчий музей). У мене був сумнів, щоб підрядник Файндберг міг їх виготовити сам. Зрозуміло, що автором скульптур і скульптурних портретів на вході до земського будинку був Карл Густович Шольц. Питання стояло в тому хто виготовив скульптури, але вивчаючи творче надбання Карла Густовича я зрозумів, що він займався і скульптурою. Прообразами для скульптур і скульптурних портретів був він сам і члени його родини. Себе К. Г. Шольц зобразив декілька разів на скульптурному портреті на вхідних аркових дугах.

Перший на світлині Густав Карлович Шольц (син), за ним Карл Густович Шольц (батько), а поруч його скульптурний портрет

Цей скульптурний портрет символізує богиню родючості Діметру. Тут Карл Густович зобразив свою дружину Ернестіну Шарлотту Костянтинівну Шольц (Еккерт).

Діметра – в грецькій міфології богиня родючості і землеробства. Одно з найбільш шанованих божеств олімпійського пантеону. Її ім'я означає „Мати-Земля”. Цей скульптурний портрет символізує основну сутність існування Сумського повітового земства.

Друга копія скульптурного портрету з першою має невеличкі розбіжності, бо це викликано не дуже професійними реставраційними роботами. Реставраційні роботи, на прохання тодішнього директора музею Долгіна, проводили скульптори Прокопчук Олег Григорович, Івченко Антон Абрамович і Ігнатенко Валерій Лаврентійович. Реставрацію цього скульптурного портрету Ернестіни виконав Коровай Федір Іванович. Ніс був пошкоджений, і замість копіювання його просто доліпили. Для скульптурного портрету бога торгівлі Меркурія, що розміщений над віконними мандриками будинку,

Карл Густович Шольц використав обличчя свого сина Густава Карловича Шольця.

У верхньому ряду Густав Карлович в дитинстві, а в нижньому – вже в 30-х роках ХХ ст.

В цих скульптурах Карл Густович зобразив своїх дочок. Такі скульптури в архітектурі насять назву каріотіди, але це слово не добре за походженням. У всіх сучасних місцевих публікаціях їх так і називають. Каріотіди несуть навантаження конструкцій, а ці скульптури в середині пустотілі, зроблені з гіпсу.

Юлія Шольц

В газеті „Влада Рад” за 4 травня 1920 р. їх називають Афінами Палладами.

В міфології в більш пізніх публікаціях Афіна вважалася винахідницею ремесел, мистецтв, знарядь праці землеробів. Ось, що ви можете знайти про неї в інтернеті.

„Согласно Аполлодору, Афина убила свою подругу Палладу, дочь Тритона, у которого они воспитывались, и изготовила [ее статью](#) [АФИНА ПАЛЛАДА](#) — (Pallas Atnnn) в мифологии и

религии др. греков богиня войны и победы, а также богиня мудрости, знаний, искусств и ремесел, дочь Зевса. Считалась покровительницей г. Афин”.

Ольга Шольц

Афина Паллада – Богиня Истины – величайшее существо света, одушевляющее космическое сознание истины”.

Сумські скульптури будинку земства символізують землеробство, торгівлю, машинобудування, що були добре розвинені в Сумському повіті.

Після того, як було знято пам’ятник І. Г. Харитоненку у 1920 р., на його місце у травні було встановлено одну з цих скульптур.

Ось цитата з газети „Влада Рад” за 4 травня. „На пьедестале Харитоненко поставили Афіну Палладу одетую в розовую кофту, которая должна была символизировать свободу... А под нею повесили лозунг: „Жить в борьбе – умирать в труде”. Довгий час місце з якого вирвали цю скульптуру пустувало. Скульптура з іншого боку була теж дуже пошкоджена. Всього сестер, на момент проектування і будівництва, було 4.

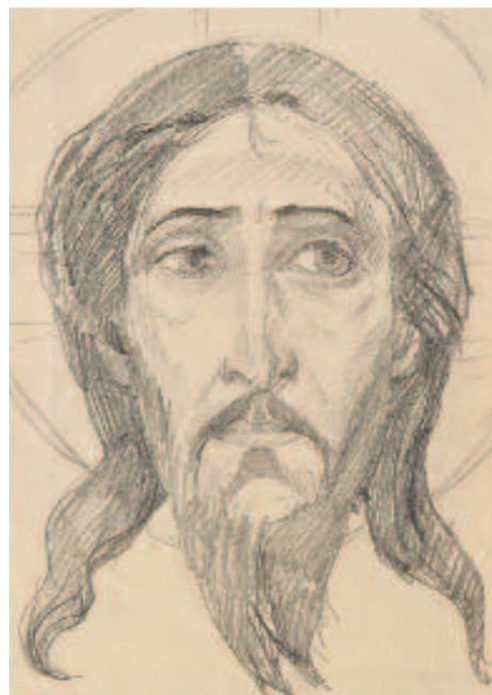
На старій світлині ліворуч ми бачимо скульптуру, яка в правій руці тримає відро. Сама фігура скульптури була нахилена вперед і передавала відчуття важкості від відра. Скульптура була дуже пошкодженою, але я її добре пам’ятаю. Розпізнати на цій світлині четверту скульптуру неможливо. На іншій світлині ця скульптура тримає в руках парасольку.

При реставрації будинку музею, зробили ще дві копії з тих двох, що краще збереглися. Це те, що ви сьогодні бачите. Ще до цього часу у Прокопчука зберігаються форми для відливання голів Ольги і Юлії.

Так що, скульптурне зображення двох інших сестер втрачене. В цьому будинку була 9 школа, і я там вчився. Я ці скульптури бачив кожного дня, поки будинок школи не передали під музей. Тепер, коли йду мимо, обов’язково зупиняюсь. Ось так була розкрита одна з сумських таємниць. Я впевнений, що скульптури

апостолів в нішах Троїцького собору і ангелів на фронтоні перед входом теж виконав Карл Густович Шольц.

Це вже інша атрибуція. Тут прослідкуємо використання облич з родини Харитоненків Нестеровим у його образах для іконостасу.

Боже, Боже! Михайло Васильович Нестеров в обличчі Ісуса Христа зобразив Івана Павловича (син Павла Івановича) Харитоненка. Нестеров про реакцію на свої ескізи з боку Харитоненків писав так: „Харитоненки при виде моих эскизов пришли в неистовый восторг...”

Ось перед вами спогади Тетяни Олександрівни Аксакової-Сіверс про Ваню Харитоненко: „Речь зашла о Ване Харитоненко, которого уже не было в живых. Кончил он нехорошо (как и полагалось представителю третьего поколения русской буржуазии!). Кто-то из присутствующих отозвался о нем с пренебрежением... Ваня Харитоненко уже, по существу, никого не интересовал, его имя было упомянуто мельком, но Элла как тигр кинулась на его защиту. Она говорила, что бедный Харитоненко был больным человеком, что его нельзя осуждать, что все психиатры Мюнхена признали его ненормальным и т.п.

Я любовалась Эллой, когда она горячо и бескорыстно спасала от поругания то, с чем ее связывало прошлое, такое далекое и все же налагающее известные обязательства”.

Тетяна Олександрівна також розповідає і про будинок Харитоненків у Москві: „Внутреннее убранство дома было очень хорошо. Особенно славилась уже упомянутая мною широкая, отлогая лестница темного дуба в стиле английской готики. Поднималась она из обширного вестибюля, причем под ее первым пролетом находился самый уютный в доме закоулок — нечто вроде маленькой полутемной гостиной с низкими, мягкими диванами, парчовыми подушками и оправленными в темную бронзу зеркала. Свет на лестницу проникал через два больших витро; левое изображало охоту на дикого кабана, а правое — въезд рыцарей на площадь средневекового города. На верхней площадке по бокам большого камина стояли две достойных леди Макбет седалища под бархатными балдахинами, с плоскими подушками, отделанными золотым галуном. Пол, стены и ступени — все было затянуто гобеленами и старинными тканями.

В большой столовой нижнего этажа висели картины Сурикова, Нестерова и Сергея Виноградова. Особенно хорош был нестеровский летний вечер на реке с двумя схимниками, удящими рыбу на двух совершенно одинаковых лодочках (находится теперь в Третьяковской галерее). В той же столовой я встречалась и с Суриковым, и с Нестеровым, и с Виноградовым. Из столовой дверь вела в библиотечную комнату с мягкой кожаной мебелью. Книги в одинаковых переплетах находились в полном порядке, и я не думаю, чтобы члены семьи Харитоненко, за исключением, может быть, Елены Павловны, их часто выводили из состояния покоя”.

По кутках на Царських вратах іконостасу в Троїцькій церкві ми знаходимо зображення Івана Герасимовича, Павла Івановича Харитоненків, а в центрі – ікону Благовіщення, де зображенні сестери Харитоненки.

Сестри Харитоненки Наталья і Олена (Альберт Бенар), а ось вони в іконі Благовіщення М. В. Нестерова

Характеристика Харитоненків М. В. Нестеровим

По своему характеру, по своим навыкам я далек был от такой развесело-изошрённой жизни. Знал о ней больше понаслышке. Последний заказ харитоненковский поставил меня впервые лицом к лицу с таким образом жизни, таким бытом.

И нужно сказать, что мои заказчики далеко не были людьми худым. Они были добры, внимательны к людям им нужным, тратили огромные деньги на свои Сумы, на десятки учреждений, ими созданных.

Правда, они были тщеславны, и за это дорого платили (доходы их в последние годы достигали четырех миллионов чистыми).

Дочери их вышли замуж – одна за светлейшего князя Горчакова, внука канцлера, другая за гвардейца Олив. Первый был очень красивый барин, второй оказался с большим характером. В

большую копейку стало добрейшему Павлу Ивановичу его „камергерство”, постоянное желание быть на виду.

Когда Н. П. Лихачов продал государю свою прекрасную коллекцию икон, Павел Иванович Харитоненко предложил оборудовать по рисункам Щусева в музее Александра III особую палату для образов, подаренных государем музею. Небескорыстная, вызванная тщеславием щедрость Харитоненков к своим Сумам была проявлена еще отцом Павла Ивановича – Иваном Герасимовичем, вышедшим из народа. Он своим огромным умом обогатил себя и сумел найти разумное применение накопленным миллионам: приюты, больницы, богадельни, училища гражданские и военные вырастали в Сумах одно за другим. Тысячи людей около Харитоненков нашли безбедное существование.

Город Сумы в воздаяние заслуг Ивана Герасимовича Харитоненко решил поставить ему монумент. Монумент этот был, как говаривали, оплачен чуть ли не полностью от щедрот своих благодарным сыном Павлом Ивановичем. Он же воздвигнул в Сумах великолепный собор, который мы со Щусевым призваны были украсить: я – своими образами, Щусев делал для них раму-иконостас. Чтобы закончить характеристику этих тщеславных, но добрых людей, вспомню здесь слова Веры Андреевны, достойной жены Павла Ивановича. Когда им говорили, что такой-то их обокрал тысяч на сто, то эти толстенские маленькие супруги благодушно отвечали: „С кого же и брать, как не с нас!”. Что скажешь против такого аргумента, достойного славных земляков их – Афанасия Ивановича и Пульхерии Ивановны!

Легко и приятно проходила жизнь этих беспечных добряков. Они постоянно куда-то стремились, боясь запоздать туда, где было, так называемое, избранное общество, модная выставка или премьера. Они легко сходились с людьми, еще легче расходились.

Дорого и мило им было то, что носило на себе клеймо успеха или моды. Они не были исключением в обществе начала XX века, как не были исключением во все века минувшие: напудренные парики дочерей стали бы розовыми и голубыми, природа же этих людей из века в век оставалась неизменной, и они, не ведая, доживали до своего рокового часа. Год такой трудный, хлопотный для меня и все же счастливый, закончился”.

Я неодноразово в своїх книжках наголошував, що Віра Андріївна і Павло Іванович жили в своє задоволення, а справами заводів займався головний управляючий Шрейнер а потім Чупров і контора. Це були теж пролетарі тільки розумової праці з добрими заробітками.

Коли Чупрова вигнали через конфлікт між ним і Іваном Павловичем Харитоненком, то і справи пішли кепсько. Мільйони Харитоненкам заробляли інші, і вся благодійність була за їх рахунок, але слава та пам'ять дісталася ледарям і нездарам. Стоячи біля Троїцької церкви, пам'ятаємо про це.

Після першого видання книжки, яке пройшло доволі успішно, з'явилися питання тільки в однієї читачки і то по атрибуції. Воно і зрозуміло, бо коли є архівний документ, то питань майже не буває, а коли таким методом доводиш своє відкриття, то вони виникають. Перше з чим не погодилася читачка це те, що Михайло Нестеров списав з обличчя Івана Павловича обличчя Ісуса Христа. Вона наполягала на типовості використання цього образу.

Образ Христа в своїх творах використали: Андреа Мантеньяк (1500), Джакопо Покторело (1528), Рафаель Санті (1503), Тиціан Вечелліо (1576), Ель Греко (1588), Дієго Веласкес (1632), Поль Гоген (1899) і багато інших. В російському академічному живописі зверталися до образу Христа Симон Федорович Ушаков (серія ікон 1626-1689), Олександр Андрійович Іванов (1837-1857), Іван Миколайович Крамської (1872), Василь Дмитрович Полєнов (1887), Микола Миколайович Ге. Полєнов писав образ

Хреста з Левітана, а Іван Ге в „Тайній вечері” зобразив Герцена. Не було нічого дивного і в тому, що Нестеров використав для цього обличчя Хреста обличчя і саму фігуру Івана Павловича Харитоненко. У кожного художника було своє зображення Хреста. У Нестерова теж немає двох однакових Ісусів.

Церква Покрова Богородиці Марфо-Мариїнської обителі, Москва. Спаситель. 135x103.

Світлина і автопортрет Нестерова. Якщо ми порівняємо автопортрет і зображення Ісуса Хреста в церкві Покрови Богородиці, то теж знайдемо певні спільні риси з художником. Сергій Маковський: „Христос” Нестерова оттолкнул от него даже

самых искренних друзей”. Всі Благовіщення у Нестерова теж різні.

Володимирський собор.
Благовіщення. Диптих.
1892 р.

Благовіщення. 1901 р. Фанера, масло.
38x28,5. Поступило в 1926 р. з
Ленінградського ГМФ.

Покрова Богоматері. 1914 р. Дерево, масло.
91x63. Надійшло від Норовцової 1995 р.
Москва.

З 1910 р. Нестеров одночасно працює над замовленнями Харитоненків і Марфо-Марїнської обителі. Немає нічого дивного,

що фігури на іконі Благовіщення в Троїцькому соборі і Марфо-Мар'їнської обителі схожі. Схожі вони і на Покровах Богоматері, але не вказано де була ця ікона. Те що Нестеров часто бував у Харитоненків не визиває сумнівів, бо ви читали його спогади. Те що він добре знав сестер Харитоненків Олену і Наталку теж не повинно визивати сумнів. Атрибуція це тільки спосіб визначення твору і авторство художника, а не архівний документ. Звичайно, що кожен робить свої висновки. Всі ці ілюстративні матеріали я взяв з альманаху, який випустив Російський музей „Михайло Нестеров” , вип. 325. СПб: Palace Editions, 2012. В цій же книжці написано, що автором Троїцької церкви в Сумах був Щусєв. Такі „відкриття” показують реальний науковий рівень співробітників Російського музею. Читачка, що не погодилася з моїми висновками, теж перебуває в тому культурному середовищі і пише статті по атрибуції для наукових публікацій Третьяковської галереї, але через певний час вона погодилася з моїми висновками. Ви вже бачили, яку оцінку дав Сергій Маковський іконам Нестерова. Він наголошував на недоцільності звернення Нестерова до образу Ісуса. Мабуть, що тут додати нічого. Я впевнений, що і образ Хреста в Троїцькій церкві отримав би негативну характеристику.

Попередники архітекторів Шольців у Сумах

Свій архітектурний спадок нам в місті залишили Олександр Олександрович Паліцин, Петро Антонович Ярославський, Василь Іванович Ярославський, Михайло Іванович Ловцов, Григорій Федорович Прядкін, Олександр Олександрович Трешау (прапорщик запасу), Василь Миколайович Тимченко, Андрій Прокопович Тарасов, К. М. Тарасов, Олександр Миколайович Оловенніков технік-архітектор при будинках кадетського корпусу, дворянин, а пізніше технік-архітектор міста, Ульянинський Авертур Євгенович технік-архітектор міста у 1913 р. Адольф Йосипович Бобровський-Королько, В. Боков,

технік Яковенко, земський технік Линтварьов (прізвище в земському журналі за 1900 р.), Кароль Іваницький (автор проекту Кадетського корпусу), Олексій Вікторович Щусєв (автор проекту рами іконстасу Троїцької церкви), Прусаков Василь Агатович (автор проекту окружного суду). Бенсон Володимир Антонович.

За всіх цих архітекторів і техніків є певні відомості і архівні матеріали, а от за Карла Іваницького немає нічого. Так вважають і не більше. 30 травня 1913 року колишній архітектор Г. С. Левицький просить думу м. Суми погасити його борг в банку 650 крб., куди був закладений його будинок.

Зрозуміло, що це не всі архітектори. Цей список постійно поповнюється.

Архівні виписки з документів

Не всі архівні документи можна вставити по тексту, бо вони дуже ускладнюють сам текст. Краще подавати їх в додатках. Я старався максимально обмежити їх кількість. Вони стосуються в основному допоміжних пояснень до основного тексту. Ось перед вами виписка зі списку міських виборців по виборах до 4-ї Державної Думи, де Ленський Микола Миколайович рахується почесним громадянином. Якщо у 1907 році Микола Миколайович Ленський рахується ще міщанином, то у 1912 році він записаний вже почесним громадянином. Він отримав це звання за успішну роботу в якості промисловця. Тепер подумайте яким мерзотникам і за що давала останні двадцять років звання почесного громадянина влада міста. Коли нарешті і я, за свої титаничні зусилля по збереженню історії рідного краю, отримаю заслужене звання почесного громадянина міста.

Другий документ показує факт продажу садиби Шольців Ользі Адольфовні Ліщинській. З цього документа ми можемо судити про розмір садиби, але за скільки її продав Густав Карлович Шольц замишилося не відомо. Не вдалося з'ясувати, яке

відношення Ольга Адольфівна має до купця Миколи Йосиповича Ліщинського.

Государственный архив Сумской области
ф. 1, оп. 1, д. 111
Выписки

л. 15
[Рукопись]

Общій списокъ
лиц, имѣющихъ право участія во второмъ
Съѣздѣ городскихъ избирателей г. Сумъ по выборамъ въ
Государственную Думу 4^ю созыва.
(ст. 33 Полож. о выбор. въ Госуд. Думу)

л. 16
[Типографский бланк, рукопись]

№ по порядку	Фамилія, имя, отчество и званіе	Родъ ценза	Отмѣтки
	По налогу на личн. пром. занят.		
632.	Лебрехтъ Людвигъ Вильгельмовичъ		
633.	Лецинскій Иванъ Николаевичъ пот. поч. гражд.		
...			
л. 34 об.			
637.	Литвиненко Егоръ Степановичъ		Принята Под.
638.	Лебедевъ Александръ Петровичъ мѣщ.		
639.	Ленскій Николай Николаевичъ поч. гражд.		

Государственный архив Сумской области
Ф. 1, оп. 1, д. 127, с. 129.

Выписка

Л. 129-130 об.

(Машинопись, рукопись)

№ 2030

16 мая 1918

В Сумскую городскую управу

На основании 178 ч. 1. Положения о Нотариальной части
Старший нотариус Сумского Округного Суда препровождает в

Сумскую городскую Управу изложенные на обороте сего сведения о переходе недвижимого имущества от одного лица к другому для отметки в „Окладных книгах” Управы.

И. д. Старшего Нотариуса (Подпись)

16 мая 1918 г.

№ 775.

Дело нотариального архива № 249

О переходе усадебного места от инженера-архитектора Густава Карловича Шольца к жене потомственного почетного гражданина Ольге Адольфовне Лещинской отмечено по городской описи 1918 г. под номером 2962/9.

Л. 130 об.

Прежний собственник (звание, имя, отчество, фамилия)
Инженер-архитектор Густав Карлович Шольц.

Новый собственник (звание, имя, отчество, фамилия)
Жена потомственного почетного гражданина Ольга Адольфовна Лещинская.

Место нахождения имения (деревня, волость, уезд, губерния)

Харьковская губерния, Сумской уезд, г. Сумы, Новое место, Троицкая улица.

Количество отчужденной земли с обозначением отчуждается ли надельная или вне надельная земля. Крепостная по акту укрепления - 1 десятина, 700 кв. саженой, а по измерению произведенному частным землемером Рубановым - 1 десятина и 920 квадратных саженой. По какому акту отчуждено имение. По купчей крепости утвержденной 30 апреля / 13 мая 1918 г.

И. д. Старшего Нотариуса /Подпись/.

Про сумських німців

Городъ, какъ извѣстно, самый лучший въ губерніи послѣ Харькова, расположенъ на главномъ торговомъ сообщеніи великороссійскихъ губерній съ Малороссіей и представляетъ собою довольно важный торговый пунктъ на Украинѣ. Сумской уѣздъ, сравнительно съ другими, выдается значительнымъ количествомъ фабрикъ и заводовъ, которые разбросаны тамъ почти всюду. Говорятъ, что нѣмцы сдѣлали сумской уѣздъ промышленнымъ: хотѣлось бы знать, сколько именно обрѣтается нѣмцевъ въ сумскомъ уѣздѣ, дабы вывести тотъ, въ отношеніи ко всему народонаселенію, процентъ, который, по слухамъ, выдвинулъ сумской уѣздъ на значительную промышленную сферу. Что нѣмцы брѣвно угнѣздились въ сумскомъ уѣздѣ и чувствуютъ себя тамъ на своемъ мѣстѣ, доказательствомъ можетъ служить, во 1-хъ, евангелическо-лютеранская школа, во 2-хъ, обращающее на себя особенное вниманіе строящееся въ Сумахъ, огромное великолѣнное зданіе кирхи съ двумя помѣщеніями для школъ мужской и женской — зданію, съ которымъ не въ состояніи будетъ соперничать кирба харьковская; въ 3-хъ, то благодатное довольство, чувствуемое сумскими нѣмцами, которое обнаруживается въ домашней обстановкѣ, отличающейся комфортомъ. Подѣзжая по харьковско-сумскому тракту къ г. Сумамъ, вы, по правую руку, видите мѣдно-железныи механическій заводъ, выдѣлывающій чугуныя и мѣдныя произведенія для сахарныхъ и винокуренныхъ заводовъ преимущественно сумскаго уѣзда, гдѣ, по замѣчаніямъ сумской земской управы, свеклосахарная промышленность имѣетъ особенное значеніе для края, по громадному количеству предлагаемаго ою труда. Механическій заводъ принадлежитъ ревельскому цеховому.

Ревельський цеховий – це Антон-Леон Іванович Розенквіст, що на хуторі Рекушин (сьогодні там гуртожитки СумДУ над озером Чеха) мав механічний, чавуноливарний завод.

Мабуть, причиною, що спонукала К. Шольця переїхати в Суми, була не тільки запрошення П. І. Харитоненка, але і значна німецька колонія, що мешкала в Сумах і Сумському повіті. Вибір садибного місця теж не був випадковий. За дитячою лікарнею було дві вулиці Німецька і Нова Німецька. Назви змінили тільки після початку війни 1914 р. Близько від садиби Шольців розташовувалася і німецька кірха.

Письмо в редакцию

4 августа 1913 года, воскресенье, № 172.

Господин редактор. 1 августа, в час дня мы ловили рыбу с берега сада Швейцария. Вдруг на противоположном берегу появилась госпожа Иваненко и начала в грубой форме требовать, чтобы мы прекратили лов рыбы. В ее словах было немало ругательств по нашему адресу. Мы продолжали ловить рыбу, не обращая внимание, на ее незаконные требования в виду того, что река является общим достоянием, и не есть частной собственностью. В том месте, где мы ловили рыбу, нет никаких таблиц или объявлений для сведений публики о том, что ловить рыбу запрещено, да и какое отношение имеет противоположный берег сада Швейцария к усадьбе госпожи Иваненко.

В то время как госпожа Иваненко продолжала не умолкать, со двора выбегает господин Шольц, держа в руках двуствольное ружье и со словами „уходите мерзавцы отсюда, а то я перестреляю вас как собак” начал взводить курки и намеревался направить ствол ружья на нас. В это время госпожа Иваненко схватила своей рукою за конец ружейного ствола и отвела его вниз на землю, умоляя г. Шольца не стрелять и опомниться. Своевременным вмешательством г. Иваненко не дала возможности привести в исполнение угрозу этого интеллигентного охотника, который наверно не имеет права охотиться. Бог знает, какие последствия повлекла бы за собой эта выходка г. Шольца, который не во что не ценит человеческую

жизнь и готов был нас пристрелить как собак. О его выходке доведено до сведения полиции.

Василий Осипович Пелешук и Миронов Тихон Дмитриевич.

Иваненко Екатерина Пантелеймонівна жила на Сапуховке рядом с театром Швейцария, и, наверное, была вместе с Шольцем у кого-то в гостях на противоположном берегу, когда увидела, что возле её усадьбы ловят рыбу. В то время было очень много фактов воровства, и поэтому она боялась, что к ней в дом могут залезть.

Замість епілогу

Ця книжка стала переможцем в обласному конкурсі у 2018 р. і на неї мушили виділити 20 тис., але не дали. Два рази випускали книжку Петрова з його краєзнавчими казками. Один академічний діяч товкав під прийняття Томосу свою книжку про християнство.

Голова обласної ради Токар придбав собі за 5,5 мільйонів „Мерседес”, а в обласному бюджеті не знайшлося 20 тис. на таку фундаментальну книжку. За потрібне голосування в обласній раді про переніс з міста Суми реєстрацію підприємств Токар отримав орден „За заслуги”.

Я за три роки так і не дочекався свого ордену від божевільної влади за 13 років праці в ДАСО і видання своїм коштом 60 фундаментальних книжок за історію Сумщини.

Я хочу, щоб ця книжка була перекладена і видана в Німеччині, щоб вона була представлена на Франкфуртському книжному ярмарку і отримала нагороду, бо вона того варта.

Використана література і документи

Архівні матеріали зібрані Олександром Володимировичем Краковським і Володимиром Вікторовичем Шольцем, а також їх сайти даються по тексту.

Аксакова Т. А. Семейная хроника: в 2-х книгах / Т. А. Аксакова-Сиверс. – Paris: Atheneum, 1988. – Кн. 1. – 371 с.

Архівні матеріали ДАСО: ф. 211, оп. 1, спр. 2, „Балансовий зошит”; ф. 211, оп. 1, спр. 9, „Переписка з головною конторою”; ф. 744, оп. 1, спр. 35 і спр. 98, метричні книжки; ф. 2, оп. 1, спр. 8а, „Окладна книжка”; ф. 367, оп. 1, спр. 6, „Оборотний баланс”; ф. 70, оп. 1, спр. 1,2,3, метричні книжки; ф. 70, оп. 1, спр. 4, „Книжка обліку витрат по Троїцькій церкві”; ф. 1, оп. 1, спр. 5, „Книжка обліку з постачальниками будівельних матеріалів”; ф. 70, оп. 1, спр. 6, „Матеріальні записи приходу і розходу при побудові Троїцької церкви”; ф. 746, оп.1 спр. 207, „Рапорт старости Троїцької церкви”; ф. 363. оп. 1, спр. 1, „Кошторис”; ф. 363, оп. 1, спр. 2, „Місячні рахунки”; ф. 363. оп. 1, спр. 3, „Звіт про поставки і витрати”; ф. 779, оп. 1, спр. 12, л. 1; ф. 1, оп. 1, спр. 122, л. 34.

Газета „Сумський вісник” за різні роки.

Козлов О. М. Родовід Линтварьових – Суми: Мрія, 2006. – 32 с.

Ленський О. В. Історія розвитку знарядь праці, економіки, освіти, культури на Сумщині – Суми: Власне видавництво, 2014. – 750 с., іл.

Світлини дореволюційних фотографів (більше всього Макашова), світлини фотографа краєзнавчого музею І. Ю. Ройченка, світлини з зібрання краєзнавця В. Ф. Токарева, світлини С. Гуцана, М. І. Конопльова (з архіву В. Обозної), О. Краковського, родини Шольців і автора книжки.

Зміст

Вступ	3
-------------	---

Проект нової Троїцької церкви	12
Будівельні роботи	23
Літургія по П.І. Харитоненку в Троїцькій церкві	70
Архітектура церкви	75
Фотоальбом	79
Збудовані та реконструйовані за проектами К. Г. Шольця і Г. К. Шольця будинки	93
Шольці	113
Віктор Густович Шольц	130
Садиба Шольців	139
Друг родини Шольців М. А. Щавелєв	146
Додатки	153
<i>Електронні листи</i>	153
<i>Дещо про Ленського Миколу Миколайовича</i>	171
<i>Садиба Ленських за радянських часів</i>	180
<i>Кримінальна справа Шольця</i>	187
<i>Атрибуція скульптурних портретів на земському будинку в Сумах</i>	209
<i>Попередники архітекторів Шольців у Сумах</i>	223
<i>Архівні виписки з документів</i>	224
<i>Про сумських німців</i>	226
<i>Замість епілогу</i>	229
Використана література і документи	229

Науково-популярне видання

Троїцька церква і родовід архітекторів

Шольців

Автор і упорядник Ленський Олексій Васильович

Верстка і дизайн: Ленського О. В.

Підписано до друку 30. 05. 2017 р.

Формат 90x60/16

Друк цифровий.

Гарнітура Times. Наклад 50 пр.

Власне видавництво Ленського О. В.

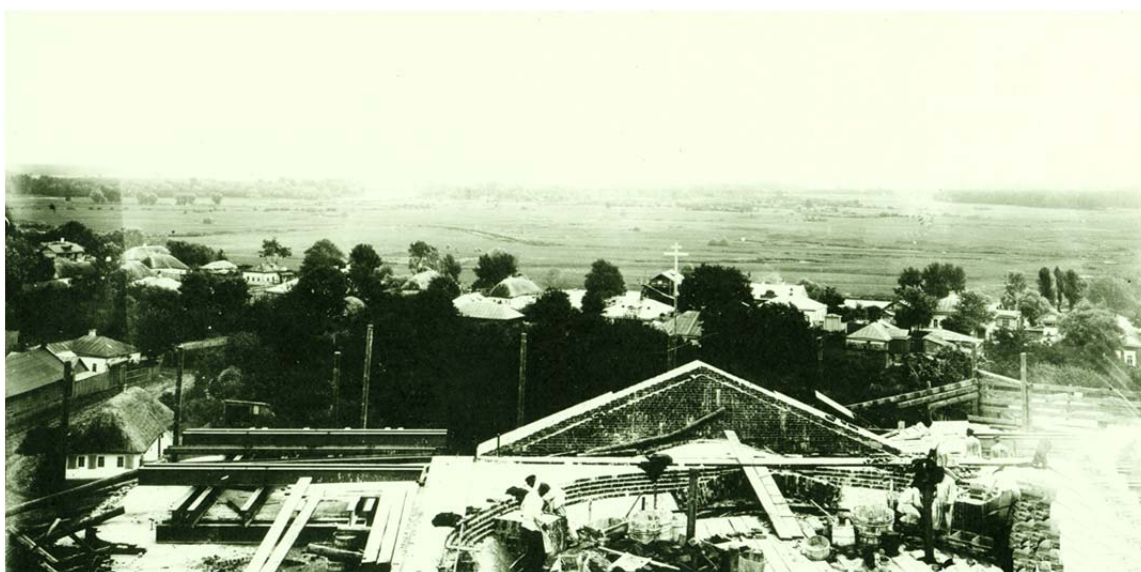
Л 33 Ленський О. В. Троїцька церква і родовід архітекторів Шольців – Суми: Власне видавництво Ленського О. В. 2017. 232 с., іл.

УДК 908 (477.52)

P. S.

Схоже на будівництво Т.ц., але повної впевненості в мене немає, і тому я утримався.

Світлина 1918 року німецькі солдати біля Т. ц.